

**YKSILÖN MERKITYS RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN SÄILYTTÄ-
MISPROSESSISSA: SUOJELUKOHTENA VANHA PORVOO**

Tanja Holmberg
Maisterintutkielma
Museologia
Musiikin, taiteen ja kulttuu-
rin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Tanja Holmberg	
Työn nimi Yksilön merkitys rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämisprosessissa: suojelukohteena Vanha Porvoo	
Oppiaine Museologia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 64
Maisterintutkielmassani tarkastelen yksilön merkitystä rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämisprosessissa. Arvokasta, vanhaa rakennuskantaa voidaan suojella asemakaava-alueilla ensisijaisesti maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvalla kaavoituksella, mutta rakennussuojelulainsäädäntöön jää paljon tulkinnan varaa ja epäselvyyksiä. Suojeltavat kohteet ja suojelun ulkopuolelle jäävän rakennuskannan säilyttämiseen ja hoitoon liittyvät päätökset jäävät pitkälti rakennuksen omistajan vastuulle. Yksilön päätöksillä on kauaskantoisia seurauksia, joten ympäristön ja ihmisen välinen vuorovaikutussuhde nousee merkittävään rooliin suojeluprosessissa. Tutkimuskohteena ovat Vanhan Porvoon asukkaat, joille olen toteuttanut internetkyselyn poikittaistutkimuksena. Kyselylomakkeen lisäksi empiirinen tutkimusaineistoni rakentuu tutkimushaastatteluista. Edellisen lisäksi aineisto muodostuu rakennetun kulttuuriperinnön suojelua koskevista strategioista ja sopimuksista sekä rakennussuojelun lainsäädäntöön liittyvästä aineistosta. Lisäksi aineistona on rakennetun kulttuuriympäristön suojeluun liittyvää kirjallisuutta. Tutkimus pyrkii löytämään vastauksia Vanhan Porvoon asukkaiden arvomaailman muodostumiseen ainutlaatuisen rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämisen kannalta. Tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva suojelumuonteisyyteen vaikuttavista tekijöistä ja tarvehierarkian muotoutumisesta. Ympäristön, aiemmilta sukupolvilta siirtyneiden perinteiden, yhteisöllisyyden, koulutuksen ja kotiseudun merkityksellä sekä paikallisidentiteetin rakentumisella on vaikutusta valintoihin ja rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämiseen perustuvien arvojen muodostumiseen. Yksilötason vaikuttimet määräytyvät ympäristön antamien merkityssisältöjen kautta ja yksilöllisten tarpeiden mukaan. Vanhassa Porvoossa aineellistuu yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuriperintöarvo, joka rakentuu näistä aineettoman kulttuuriperinnön osa-alueista. Vanhan Porvoon asukkaat jakavat tämän kulttuuriperintöarvon vaalien ainutlaatuisista historiallista kaupunkikuvaa seuraaville sukupolville.	
Asiasanat: Vanha Porvoo, rakennussuojelu, rakennusperintö, kulttuuriympäristö, museologia, kestävä kehitys, kotiseutu, yhteisöllisyys, ympäristökokemus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tausta	1
1.2	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	3
1.3	Tutkimusmenetelmät ja tutkimusaineisto	4
2	RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELUN ARVOTAUSTA.....	8
2.1	Keskeiset käsitteet	8
2.1.1	Kulttuuriperintö aineellisena ja aineettomana perintönä	8
2.1.2	Kulttuuriympäristö, rakennettu kulttuuriympäristö ja rakennusperintö	10
2.2	Kulttuuriympäristöstrategiat ja sopimukset aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön suojelun näkökulmasta	11
2.3	Historiallisen puukaupungin rakennussuojelu.....	14
2.3.1	Lainsäädäntö ja asemakaavat suojelun työvälineenä	16
3	VANHAN PORVOON AINUTLAATUINEN KAUPUNKIYMPÄRISTÖ.....	18
3.1	Keskiaikainen kaupunkirakenne kohtaa haasteita	18
3.2	Taiteilijat Vanhan Porvoon suojelijoina	24
3.3	Vanhan Porvoon rakennustapaohjeet	28
4	EMPIIRISEN OSUUDEN TOTEUTUS VANHAN PORVOON ASUKKAILLE	30
4.1	Alustava aineistonhankinta kyselylomakkeen avulla	30
4.2	Haastattelujen toteutus	32
4.3	Tutkimukseen osallistuneiden taustatietoja	34
4.4	Aineistosta nousseet teemat	37
4.4.1	Rakennussuojelun merkitys ja toteutuminen asukkaan näkökulmasta	37
4.4.2	Vanhan rakennuskannan suojeluhaluun vaikuttavat tekijät	41
4.4.3	Kotiseutu, paikallisidentiteetti ja perinteet suojelun edistäjänä	43
4.4.4	Ympäristösuhteen ja yhteisöllisyyden merkitys	47
4.4.5	Aineeton kulttuuriperintö muodollisen koulutuksen kautta suojelun perustana	50
4.4.6	Tarvehierarkian muotoutuminen.....	54
4.5	Johtopäätökset.....	58

5 LOPUKSI..... 60

LÄHTEET..... 61

LIITTEET

1 JOHDANTO

1.1 Tausta

”Porvoo ei ole mikään tavallinen pikkukaupunki. Porvoo on Porvoo. Ja juuri sen erikoisluonne on herättänyt Louis’n kiintymyksen ja hänen halunsa toimia kaupungin kulttuurihistoriallisten arvojen tallettamiseksi.”¹

Eva Mannerheim Sparre, 1950

Tutkielman aiheena on vanhan rakennetun kulttuuriympäristön suojelu ja suojeluun vaikuttavat taustatekijät yksilön näkökulmasta. Empiirinen tutkimus on rajautunut Vanhaan Porvooseen, ja kohderyhmänä ovat vanhan kaupungin nykyiset sekä entiset asukkaat. Tutkimus pyrkii löytämään vastauksia Vanhan Porvoon asukkaiden arvo maailman muodostumiseen ainutlaatuisen rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämisen kannalta.

Valitsin tutkimuskohteeksi Vanhan Porvoon useammasta eri syystä. Oma positioni asukkaana vanhan kaupungin kupeessa on ollut yksi innoittava tekijä aiheen valinnassa. Olen saanut olla osallisena historiallisen kaupungin arkielämässä ja päässyt seuraamaan kaupungin kehittymistä vuosien ajan. Kiinnostukseni tutkimusaiheeseen on syntynyt ja syventynyt vuosien varrella. Vanhan Porvoon ainutlaatuisuus rakennettuna kulttuuriympäristönä on myös herättänyt kiinnostuksen tutkia alueen säilymistä tähän päivään saakka muutospainesta huolimatta. Vanha Porvoo on arvotettu valtakunnallisessa rakennetun ympäristön inventoinnissa valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi² ja se kuuluu kansallismaisemien luetteloon. Suomessa keskiaikainen kaupunki on historiallinen ilmiö, sillä vain Porvoon

¹ Mannerheim Sparre 1950, 186.

² Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. 2009. (RKY) Sähköinen lähde, viitattu 29.2.2021.

keskiaikainen osa eli Vanha Porvoo on säilyttänyt asemakaavan pääpiirteittäin alkuperäisenä.³ Muiden vanhojen kaupunkien kaupunkirakenne on kadonnut uusien ruutukaavojen mukana. Vanhan Porvoon keskiaikainen asemakaava ja katuverkosto tekevätkin siitä uniikin kaupunkihistoriallisen muistomerkin Suomessa. Vanhan kaupungin säilyminen nykyisessä rakennuskannassa ja struktuurissa ei ole ollut itsestään selvä asia, sen historiaan mahtuu sodan aiheuttamia vaurioita, kaupunkipaloja sekä purkutuomioita. Yksilön merkitystä vanhan rakennuskannan säilyttämisprosessissa symboloi ruotsalainen taiteilija ja Iris-tehtaan perustaja kreivi Louis Sparre, joka ihastui vanhan kaupungin tunnelmaan, maalauksellisuuteen sekä sen ainutlaatuisuuteen.⁴ Sparren ansioihin voi lukea Vanhan Porvoon säilymisen, joka oli tarkoitus purkaa 1890-luvulla, ja muuttaa empirekaupungin ruutuasemakaavaa vastaavaksi.

Vanha Porvoo ja sen säilyttäminen historiallisesti arvokkaana kulttuuriympäristönä kohtaa edelleen uusia haasteita. Näitä ovat mm. kaupungin kasvava infrastruktuuri, taloudelliset haasteet, ympärivuotinen turismi, liikennejärjestelyt, ekologiset päämäärät ja kestävä kehitys yhdistettynä vanhan rakennuskannan arvostamiseen ja säilyttämiseen. Ainutlaatuisen kulttuuriympäristön ja nykypäivän vaatimusten ja muiden arvojen yhteensovittaminen on haastavaa. Asetelmana on usein kulttuuriperintö ja –ympäristö vastaan muut arvot. Kuinka saadaan nykypäivän vaatimukset ja arvot sovitettua yhteen ainutlaatuisen kulttuuriympäristön kanssa?

Taustani rakennuskonservaattorina ja pintakäsittelyalan opettajana ovat osittain vaikuttaneet suhteeseeni vanhaa rakennuskantaa ja rakennettua kulttuuriympäristöä kohtaan. Samalla on herännyt huoli vanhan rakennuskannan säilymisestä. Suomessa vanhaa rakennuskantaa on melko vähän jäljellä, joten sen vaalimiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Ennen vuotta 1940 rakennettua rakennuskantaa on vain 9 % kaikista rakennuksista.⁵ Arvokasta, vanhaa rakennuskantaa voidaan suojella asemakaava-alueilla ensisijaisesti maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvalla kaavoituksella, mutta rakennussuojelulainsäädäntöön jää paljon tulkinnan varaa ja epäselvyyksiä.⁶ Suojeltavat kohteet ja suojelun ulkopuolelle jäävän rakennuskannan säilyttämiseen ja hoitoon liittyvät päätökset jäävät pitkälti rakennuksen omistajan vastuulle.

Lähestyn tutkimusaiheittani rakennussuojelun näkökulmasta. Tieteenalani on museologia, joka tutkii aineetonta ja aineellista kulttuuriperintöä ja –ympäristöä, sekä ihmistä kulttuuriolentona. Museologian rooli kulttuuriperinnön vaalimisessa on myös huomattava. Elävän kulttuuriperinnön vaaliminen on yhtenä pohjana rakennussuojelun toteutumiseksi käytännössä. Pitkä työurani pintakäsittelyalan opettajana ammatillisella toisella asteella on herättänyt ajattelemaan aineettoman kulttuuriperinnön merkitystä rakennussuojelun kannalta. Olen voinut siirtää opiskelijoilleni

³ Lilius 1985, 85.

⁴ Sparre 1979,3.

⁵ Holmijoki 2013, 13.

⁶ Mikkilä 2016, 26. Sähköinen lähde, viitattu 28.2.2021.

aineettomaan kulttuuriperintöön kuuluvia käsityöläistaitoja ja osaamista, ja sitä kautta edesauttaa myönteisen suhteen syntymistä vanhaan rakennuskulttuuriin. Tämä on ollut myös yhtenä kantavana lähtökohtana tutkimusidean syntymiselle. Vuosien kokemuksella olen havainnut, että ymmärrys perinteiden vaalimisesta kohtaan on kasvanut ja aineettoman kulttuuriperinnön eteenpäin viemisellä on ollut paljon merkitystä.

Toinen kiinnostava näkökulma tutkimusaihetta miettiessäni on ollut ihmisen ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen merkitys valintoihin ja arvomaailman muokautumiseen. Rakennetun kulttuuriympäristön suojelu on kokonaisuus, jossa ihmisen ja ympäristön välinen suhde on keskiössä. Ihanteellisinta olisi, jos suojelu yhdistäisi ihmisen ympäristöönsä. Uskon myös, että esteettinen kulttuuriympäristö ruokkii suojelun ja säilyttämisen halua. Yksi Vanhan Porvoon voimavaroista ja mahdollisuuksista on jo olemassa oleva vanha rakennuskanta, joka tukee olemassaolollaan kestävä kehitystä. Kestävän kehityksen ja kulttuurisen kestävyuden näkökulma onkin ollut yhtenä kantavana teemana tutkimusaiheen valinnassa. Kulttuuriperinnön säilymisen kannalta on mielenkiintoista ja tärkeää selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat ihmisen suojeluhaluun. Toivon omalla tutkimuksellani voivani vaikuttaa jollain tasolla suojelutyöhön avaamalla arvoajattelun taustalla vaikuttavia tekijöitä.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkielmassani tavoitteena on selvittää rakennetun kulttuuriympäristön säilymisen ilmiötä yksilön näkökulmasta katsottuna. Pääkysymykseni pyrkii löytämään vastauksia Vanhan Porvoon asukkaiden arvomaailman muodostumiseen ainutlaatuisen rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämisen kannalta. Mistä asukkaalle muodostuu mielipide kodin ja sitä ympäröivän kulttuuriympäristön suojelusta, mitä arvoja vaalitaan. Tavoitteena tutkimuksessa on ollut kokonaiskuvan muodostaminen suojeluhaluun vaikuttavista tekijöistä, mutta myös löytää syvällisempiä ulottuvuuksia täydentämään kokonaiskuvaa. Keskeisin tutkimuskysymys on:

Mitkä tekijät vaikuttavat yksilön arvomaailmaan rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämisprosessissa?

Tutkimuskysymyksen yksilöllä viitataan siis Vanhan Porvoon asukkaihin. Tutkimustani tukevat alakysymykset, joilla pyrin saamaan vastauksia arvomaailman muodostumiseen. Tutkimuksessani otetaan huomioon ensisijaisesti yksilön tarpeet, jotka vaikuttavat valintoihin. Olen huomionnut tämän lähtökohdan kysymyksiä

muotoillnessani. Ympäristösuhteen muodostuminen ja sen merkitys säilyttämisprosessissa on mielenkiintoinen näkökulma, samoin kotiseudun ja paikallisidentiteetin merkitys, yhteisöllisyys, perinteet, pysyvyys ja sukupolvisuus.

Mitkä taustatekijät vaikuttavat ympäristösuhteen ja arvomaailman rakentumiseen, tarvehierarkian muodostumiseen?

Mikä on ympäristön ja ihmisen vuorovaikutuksen merkitys arvomaailman muodostumisessa?

Mikä on aineettoman kulttuuriperinnön merkitys?

Mikä merkitys on pysyvyydellä ja ylisukupolvisuudella?

Tavoitteenani on myös selvittää, miten asukkaat kokevat suojelun menetelmät. Tukeeko lainsäädäntö ja ohjeistus rakennussuojelua yksittäisen ihmisen näkökulmasta, vai koetaanko rakennussäädökset ja vaatimukset haastavaksi käytännön tasolla? Tämä ei ole varsinainen tutkimusongelma, mutta omakohtainen kokemus ja näkökulma rakennussuojelun toteutumiseen voi mahdollisesti viitoittaa ja avata joitain tutkimuksessa nousseita teemoja. Rajatakseni tutkimusongelmaa, en avaa tätä näkökulmaa pintaa syvemmälle.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusaineisto

Tutkimukseen kohdistuvat tarkastelunäkökulmat voidaan luokitella sen perusteella, millainen ontologinen perusoletus niihin sisältyy kohteena olevasta ympäristöstä. E. Rönkkö esittää väitöskirjassaan nelikenttämallin,⁷ jolla kulttuuriympäristöä voidaan tarkastella. Mallin mukaan ympäristöä voidaan tarkastella rakenteina, maisemana, toimintoina tai merkityksinä. Kun ympäristöä lähestytään maisemana, liittyy siihen maisemantutkimus ja esteettiset lähestymistavat. Arvottaminen ja etiikka liittyvät ympäristön tutkimukseen merkityksinä. Tässä näkökulmassa kokemuksellisuus ja historiallisuus korostuvat. Tutkimukseni on lähtökohtaisesti aineistolähtöinen, ilman valmista, selkeää teoreettista viitekehystä tai hypoteeseja. Tutkimuskysymys huomioiden, ovat arvottaminen ja ympäristön merkitykset kuitenkin osana näkökulmaa. Valtaosa laadullisen tutkimuksen strategioista pyrkii rakentamaan teoriaa ilmiöstä, josta teoriaa ei ole vielä muodostettu. Tähän kategoriaan sopii myös etnografinen strategia,⁸ johon tutkimusmenetelmäni pohjautuu. Menetelmässä pyritään ymmärtämään ja kuvaamaan analyttisesti tutkittavaa ihmisryhmää tai yhteisöä osallistuvan havainnoinnin keinoin. Tätä kautta

⁷ Rönkkö, 145.

⁸ Metsämuuronen 2013, 25.

pyritään ymmärtämään ihmisen ajatus- ja kokemusmaailmaa sekä niiden vaikutusta tekoihin. Tutkimuskysymyksellä voidaan viitata ryhmän arvoihin, uskomuksiin tai käytäntöihin.⁹ Perinteet ja tavat nousevat tutkimuksen keskiöön. Tämä näkökulma on ollut taustalla tutkimusta tehdessä. Peruslähtökohtani on tuottaa pääosin laadullinen tutkimus, jossa hyödynnetään kvantitatiivista aineistoa tukemaan ja havainnollistamaan kokonaiskuvaa tutkittavasta joukosta. Tutkielma pyrkii löytämään vastauksia suojelumyönteisyyteen vaikuttavista tekijöistä, joten esteettiset näkökulmat, kokemuksellisuus ja merkitykset taustoittavat omalta osaltaan tutkimusta.

Tutkielman ensisijainen aineisto rakentuu Vanhan Porvoon asukkaille tehdystä internet lomakekyselystä sekä asukkaiden haastatteluista. Haastattelut ovat tutkimusta täydentävä aineistonhankintamenetelmä, josta olen saanut kyselystä kerättyä aineistoa tukevaa ja syventävää materiaalia. Tutkimuksen pääkysymys huomoiden, ovat haastattelut oleellinen menetelmä uuden aineiston luomisessa. Tutkimuksen tulokset nousevat tutkittavien kontekstista ja kokemuksista. Empiiristä tutkimuksesta saatua tutkimusaineistoa tukee tekstiaineisto, joka muodostuu rakennetun kulttuuriperinnön suojelua koskevista kansainvälisistä ja kansallisista strategioista ja sopimuksista sekä rakennussuojelun lainsäädäntöön liittyvästä aineistosta. Lisäksi aineistona on rakennetun kulttuuriympäristön suojeluun liittyvää kirjallisuutta, jota on julkaistu kirjoina, artikkeleina ja tutkimusraportteina. Tutkielmassa keskeisessä roolissa on yksilö suojeluprosessin keskiössä, joten teoria-aineistoon lukeutuu myös ihmisen ja ympäristön väliseen suhteeseen sekä yhteisöllisyyteen pohjautuvaa kirjallisuutta ja tutkimustuloksia. Ympäristöestetiikka nousee esille pohdittaessa ympäristön vaikutusta ihmiseen. Etnologinen tutkimusprosessi tukee ajatusta siitä, että tutkimusprosessissa on jatkuvaa vuorovaikutusta teorian ja empirian välillä. Tutkimuksen suuret linjat on hahmoteltu, mutta aineistosta saattaa nousta uusia perspektiivejä, jotka suuntaavat tutkimusta toiseen suuntaan.¹⁰

Laadullisen tutkimuksen tiedonintressinä on sellaisen tiedon saavuttaminen, joka auttaa merkitysten ymmärtämisessä. Nämä merkitykset voivat ilmentyä tutkimuksessa esimerkiksi ihmisten käsityksinä, ihanteina ja arvoina. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan ja selittämään tätä ymmärrystä, jossa ihminen toimii. Tutkimusmenetelmän tulkinnallisuus johtaa siihen, että tulkintaa voi tehdä monesta eri näkökulmasta. Lähtökohtana voidaankin olettaa, että laadullinen tutkimus on jollain tasolla subjektiivista, jossa tutkijan käsitykset tai arvot voivat vaikuttaa tulkintaan tai johtopäätöksiin.¹¹ Tutkielmassani oma positioni ohjaa omalta

⁹ Metsämuuronen 2013,20, 45.

¹⁰ Lönnqvist, Kiuru & Uusitalo 1999, 203–204.

¹¹ Vilka 2021, 67–68.

osaltaan tutkimustani. Koulutukseltani olen rakennuskonservaattori (AMK) ja artenomi. Olen asunut Vanhan Porvoon läheisyydessä Pappilanmäellä 26 vuotta ja toiminut pintakäsittelyalan opettajana 19 vuoden ajan. Yhtenä viitekehyksenä tutkielmassa onkin omakohtainen kokemukseni vanhan talon asukkaana Vanhan Porvoon läheisyydessä sekä opettajuuteni käsityöpainotteisella alalla. Etnografiseen tutkimusmenetelmään kuuluva fyysinen, ympäristössä tapahtuva havainnointi, on toteutunut siis pitkällä aikavälillä asukkaan ja opettajan roolissa. Se on ollut sekä visuaalista että itse koettua ja elettyä havainnointia. Havainnointi on toiminut tutkimuskysymysten perustana ja suuntaa antavana sysäyksenä tutkielman aiheelle. Havainnoinnin tarkoituksena ei ole kuitenkaan selittää ilmiötä, vaan antaa suuntaa ja ymmärrystä tulosten tulkinnassa. Etnografisessa tutkimuksessa havainnointia voi tehdä myös suorassa vuorovaikutustilanteessa tutkittavien kanssa ¹², joka tässä tutkimuksessa toteutui haastattelujen yhteydessä. Olen pitänyt empiirisen tutkimuksen aikana kenttäpäiväkirjaa, johon olen kirjannut muistiin tutkimusprosessin kuluessa syntyneet ajatukset, huomiot ja esiin nousevat kysymykset. Havainnoista kirjatut muistiinpanot ovat osa tutkimusaineistoani. Tämän tutkimuksen yhteydessä voidaan puhua myös metodisesta triangulaatiosta, jossa ilmiötä tarkastellaan käyttämällä useampaa metodia.¹³ Tämä voidaan nähdä myös tutkimuksen vahvuutena.

Etnografisen tutkimusstrategian yhtenä huonona puolena on pidetty toisaalta juuri sen subjektiivisuutta, koska tutkijalla on aktiivinen rooli tutkittavan ilmiön tulkinnassa. Toinen ongelma voi olla paikan ja ympäristön tuttuus ja tutkijan voi olla myös vaikea asettua tutkittavaan ympäristöön vieraan ominaisuudessa. ¹⁴ Tutkijalla on mahdollisuus valita ulkopuolisen tarkkailijan rooli tai kohderyhmän toimintaan intensiivisesti osallistuva lähestymistapa ¹⁵ tutkimusta tehdessään. Subjektiivisuus voi olla myös tutkimuksessa voimavarana. Omalta osaltani olen käyttänyt taustaani hyväkseni analysoidessani Vanhan Porvoon asukkaille tehdystä lomakekyselystä ja haastatteluista saatua aineistoa ja tutkimuksesta nousseita teemoja.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi sopii hyvin tutkimukseni luonteeseen. Sisällönanalyysillä aineisto tiivistetään selkeään muotoon säilyttäen sen sisältämä oleellinen informaatio. Analyysin avulla pyritään löytämään vastauksia tutkimuskysymykseen yhdistelemällä käsitteitä ja tällä tavoin edetään tulkinnan ja päättelyn avulla empiirisestä aineistosta käsitteellisempään näkemykseen tutkittavasta ilmiöstä. Tutkijan ymmärrys tutkittavien oma näkökulma huomioiden kulkee mukana analyysin kaikissa vaiheissa. ¹⁶ Laadullinen analyysi koostuu

¹² Etnografinen tutkimus, Jyväskylän yliopisto, 2021. Sähköinen lähde, viitattu 14.3.2022.

¹³ Tuomi & Sarajärvi 2018, 168.

¹⁴ Metsämuuronen 2013, 22.

¹⁵ Etnografinen tutkimus, Jyväskylän yliopisto, 2021. Sähköinen lähde, viitattu 14.3.2022.

¹⁶ Tuomi & Sarajärvi 2013, 108–112.

kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja tulosten tulkinnasta. Käytännössä ne nivoutuvat aina toisiinsa. Erot eri ihmisten välillä täytyy huomioida laadullisessa analyysissä, jotta aineiston tulkinta muuttuu ymmärrettävämmäksi.¹⁷ Analysoin lomakekyselyn tulokset osittain tilastollisin menetelmin. Käytän siis aineiston analyysissä laadullisen menetelmän lisäksi osittain myös määrällistä menetelmää. Kvalitatiivista ja kvantitatiivista analyysiä voidaan pitää jatkumona, ei toisensa pois sulkevana analyysimallina. Niitä voi soveltaa samassa tutkimuksessa ja saman tutkimusaineiston analyysimalleina.¹⁸ Omassa tutkielmassani kvantitatiivinen vaihe eli kyselytutkimus on luonut osittain perusteita sille, miten olen valinnut haastateltavat avoimiin haastatteluihin.

Olen pyrkinyt avoimeen tutkimusetiikkaan. Teen tutkielmani yhteistyössä Porvoon museon kanssa. Litteroidut haastattelut sekä kyselytutkimuksen tulokset luetteloidaan Porvoon Museon arkistoon museon tietosuojakäytänteiden mukaisesti. Näin ne ovat julkisia ja jatkossa hyödynnettävissä.

¹⁷ Alasuutari 2011, 32.

¹⁸ Alasuutari 2011, 40–43.

2 RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELUN ARVOTAUSTA

2.1 Keskeiset käsitteet

2.1.1 Kulttuuriperintö aineellisena ja aineettomana perintönä

Tutkielman keskeisiä käsitteitä ovat *kulttuuriperintö* ja *rakennusperintö* sekä *rakennettu kulttuuriperintö- ja ympäristö*. Kulttuuriympäristön suojeluun liittyy myös vahvasti käsitteet *aineellinen* ja *aineeton kulttuuriperintö*, jotka ovat myös osana tutkimuskysymyksiäni. Avaan näitä käsitteitä yleisellä tasolla.

Kulttuuriperinnön käsitettä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta ja sitä voidaan määritellä monin eri tavoin. Kulttuuriperinnön käsite on myös laajentunut vuosien aikana ja se on käsitteenä hyvin moniulotteinen ja samalla haastava tulkita. Sitä käytetään yleisesti kulttuurin ja perinteen synonyyminä. Aineellisen kulttuuriperinnön ohella on huomattu henkisen kulttuuriperinnön merkitys. Kulttuuriperintö voi olla siis aineellista tai aineetonta, sisältäen ilmiöt, joiden jäljet ovat menneisyydestä.¹⁹ Käsitteeseen liittyy usein ajatus jonkin perityn säilyttämisestä ja hoitamisesta. Kulttuuriperintökäsitteestä puhuttaessa on kyse myös arvoista ja arvoalinnoista. Tahtoa säilyttää ja vaalia jotain asiaa sen itsensä vuoksi, edellyttää asian arvokkaana pitämistä ja tätä kautta sen arvottamista sekä arvovalintojen tekemistä. Kulttuuriperintöä voidaan vaalia yksittäisten kansalaisten toimesta, mutta myös perinneyhdistysten, erilaisten rahastojen tai valtion virastojen toimesta.²⁰ Kulttuuriperintö jaetaan kahteen kategoriaan sekä julkisuusarvon ja yhteiskunnallisen merkittävyyden perusteella.

¹⁹ Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso 2013, 14–15.

²⁰ Knuuttila 2008, 13.

Ensimmäiseen kategoriaan kuuluu julkisesti tai yhteisöllisesti tunnustettu aineellisen tai aineettoman kulttuurin kansallisesti tai kansainvälisesti merkittävä jälki. Virallisia kulttuuriperintökohteita ovat mm. museoiden, kirjastojen ja arkistojen kokoelmat sekä monet suojelumerkinnän saaneet maisemallisesti, kulttuurihistoriallisesti, alueellisesti tai rakennustaiteellisesti merkittävät rakennukset. Maalla ja veden alla sijaitsevat ihmisen toimintaa ilmentävät arkeologiset kulttuuriperintökohteet luetaan ensimmäiseen kategoriaan.²¹ Teollistumisen ja kaupungistumisen alkuaikoina vain aineellisen kulttuurin saavutukset käsitettiin kulttuuriperinnöksi, esimerkkinä merkittävät kiinteät muistomerkit ja taideteokset, kunnes se myöhemmin laajentui käsittämään yksittäisten rakennusten ja monumenttien sijaan kokonaisia alueita ja ympäristöjä. Myöhemmin myös luontokohteiden arvot määriteltiin osaksi kulttuuriperintöä.²² Toinen kulttuuriperinnön kategoria on enemmän yksityinen ja näkymättömämpi. Se voidaan luonnehtia jäljeksi tai ilmiöksi menneisyydestä, jolla on erityistä merkitystä ihmiselle, yhteisölle tai paikkakunnan identiteetille.²³ Tähän kategoriaan voi lukeutua lukuisia ilmiöitä kyläjuhlista saunakulttuuriin. Ihmisen yksilölliset muistot ja muistoesineet eivät yksiselitteisesti lukeudu kulttuuriperinnöksi, vaan kategorioiminen vaatii myös yhteisön ymmärryksen ja hyväksynnän kollektiiviseksi perinteeksi.²⁴

Miten kulttuuriperintö tai kulttuuri määritellään museologian näkökulmasta? Museologian professori Janne Vilkun mukaan museologia voidaan yksinkertaistaen määritellä opiksi kulttuuriperinnöstä. Tieteenalana se tarkastelee sitä, kuinka yksilö ja yhteisö hahmottavat ja hallitsevat ajallista ja alueellista ympäristöään ottamalla haltuun menneisyyden ja nykyisyyden todistuskappaleita.²⁵ Vilkun mukaan kulttuuriperintökäsitteeseen kuuluvat kaikki ympäristön ominaisuudet, jotka johtuvat paikkojen ja ihmisten historiallisesta vuorovaikutuksesta.²⁶ Museologia käsittää sekä aineellisen että aineettoman ympäristön ja kulttuuriperinnön.

Aineeton kulttuuriperintö eli henkinen kulttuuriperintö on käsitteenä monimutkaisempi määritellä. Se on elävää, ja on läsnä arjessa sekä jokapäiväisessä elämässä. Aineettomaan kulttuuriperintöön ei lukeudu pelkästään menneisyyden kulttuuri-ilmaisut ja tavat, vaan se kuuluu myös nykypäivään ja periytyen sukupolvelta toiselle. Unesco määrittelee aineetonta kulttuuriperintöä yleissopimuksessaan niin, että se olisi yhteisöjen ja ryhmien ylläpitämää ja jatkuvasti ajan mukana uusiutuvaa ja uudistuvaa.

”Aineettomalla kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan käytäntöjä, kuvauksia, ilmauksia, tietoa, taitoja – sekä niihin liittyviä välineitä, esineitä, artefakteja ja kulttuurisia tiloja – jotka yhteisöt, ryhmät ja joissain tapauksissa yksityishenkilöt tunnustavat osaksi kulttuuriperintöään.

²¹ Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso 2013, 15.

²² Vilkuna 2008, 54.

²³ Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso 2013, 16.

²⁴ Vilkuna 2008, 49.

²⁵ Vilkuna 2008, 54.

²⁶ Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso 2013, 14.

Tätä aineetonta kulttuuriperintöä, joka siirtyy sukupolvelta toiselle, yhteisöt ja ryhmät luovat jatkuvasti uudelleen suhteessa ympäristöönsä, vuorovaikutuksessa luonnon ja oman historiansa kanssa, ja se tuo heille tunteen identiteetistä ja jatkuvuudesta, edistäen siten kulttuurisen moninaisuuden ja inhimillisen luovuuden kunnioitusta. ”²⁷

Aineeton kulttuuriperintö voi olla mm. suullista perinnettä ja ilmaisia, esittävää taidetta sekä sosiaalisia käytäntöjä, rituaaleja ja juhlatilaisuuksia, luontoon ja maailman-kaikkeuteen liittyvä tietoa ja käytäntöjä sekä käsityötaitoja. ²⁸ Aineetonta kulttuuriperintöä voi myös välittää muodollisen koulutuksen ja oppimisen kautta. Jako aineelliseen ja aineettomaan kulttuuriperintöön on nykyään yleistä, mutta se on myös monitahoista. Vilkun mukaan rajaa on vaikeaa vetää, koska kaikkien aineellisten kulttuurituotteiden taustalla on henkinen prosessi. ²⁹ Australialainen tutkija Laurajane Smith tulkitsee aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön henkisen ja fyysisen perinnön yhdenvertaisuuden kautta. Hän jakaa saman ajatuksen, että kaikkien fyysisten kulttuuriperintökohteiden taustalla on aineettomia arvoja. Esimerkkinä Smith käyttää rakennusta, joka on virallisen suojelupäätöksen myötä staattista ja elotonta kulttuuriperintöä, mutta muuttuu aineettomaksi asukkaiden tai yhteisön antaessa sille merkitystä sekä hyödyntäessään rakennusta identiteettinsä rakentamiseen. Smithin teorian mukaan vasta kohteeseen liitetyt arvot tekevät siitä kulttuuriperintöä.³⁰ Aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö toimivatkin tiivistä yhdessä ja ne voidaan nähdä kokonaisvaltaisena prosessina. Kulttuuriperintö on käsitteenä ambivalentti, joka voi kätkeä taakseen erilaisia arvoja ja arvostuksia. Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että kulttuuriperinnön suojeluun osallistuvat sitoutuvat ajatukseen, että kulttuuriperintö on arvokasta ja suojelemisen arvoista.

2.1.2 Kulttuuriympäristö, rakennettu kulttuuriympäristö ja rakennusperintö

Kulttuuriperinnöstä puhuttaessa käytetään myös käsitettä kulttuuriympäristö. Kulttuuriympäristön on käsitteenä helpommin määriteltävissä kuin monitahoinen kulttuuriperinnön käsite. Valtioneuvoston kulttuuriympäristöstrategiassa kulttuuriympäristö on määritelty seuraavalla tavalla:

”Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ihmisen toiminnasta ja luonnon vuorovaikutuksesta syntyneitä, erilaisia ja eri-ikäisiä elementtejä käsittävää kokonaisuutta - ihmisen päivittäistä ympäristöä”. ³¹

²⁷ Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta 2013. Sähköinen lähde, viitattu 6.2.2022.

²⁸ Kanerva & Mitchell 2015, 17–24.

²⁹ Vilkuna 2017–2018. Sähköinen lähde, viitattu 31.1.2022.

³⁰ Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso 2013, 19.

³¹ Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, 8. Sähköinen lähde, viitattu 24.1.2022.

Kulttuuriympäristö muodostuu monesta eri osa-alueesta. Kulttuuriympäristökäsitteeseen sisältyy kulttuurimaisema, rakennettu kulttuuriympäristö, perinnebiotoopit sekä muinaisjäännökset. Kulttuuriympäristöstä puhuttaessa viitataan ihmisen suhteeseen omaan elinympäristöönsä, toisin sanoen se on yleistermi ihmisen tuottamalle ympäristölle. Yleiskäsitteenä kulttuuriympäristö voidaan määritellä ympäristöksi, jonka ominaisluonne ilmentää kulttuurin vaiheita sekä luonnon ja ihmisen vuorovaikutusta.³² Kulttuuriympäristöön liittyy myös konkreettisten elementtien lisäksi muistoja, merkityksiä ja arvostuksia, mutta myös taloudellisia tavoitteita. Kulttuuriympäristö on jatkuvan muutoksen alla ja se muokkaantuu edelleen. Maankäyttö, rakentaminen ja siihen liittyvät muutokset vaikuttavat kulttuuriympäristön säilymiseen, muutokseen ja uuden kulttuuriympäristön syntymiseen.³³ Voidaan todeta, että kulttuuriympäristöksi luetaan lähes kaikki mihin ihminen on toiminnallaan joko välittömästi tai välillisesti vaikuttanut, oli sitten kohteena rakennus, perinnemaisema tai muinaisjäännös.

Rakennusperintö on yksi kulttuuriperinnön osa-alue. Rakennettu kulttuuriympäristö, josta käytetään usein synonyymiä rakennusperintö, viittaa konkreettisesti rakennettuun ympäristöön sekä maankäytön ja rakentamisen historiaan ja tapaan, jolla rakennettu ympäristö on syntynyt.³⁴ Se muodostuu yhdyskuntarakenteesta, johon kuuluvat rakennukset, rakennetut alueet, pihat, puistot sekä erilaisista rakenteet, kuten kadut tai kanavat.³⁵ Rakennusperinnöstä säädetään myös rakennussuojelulaissa sekä maankäyttö- ja rakennuslaissa. Maankäyttö- ja rakennuslain avulla pyritään vaikuttamaan maankäytön suunnittelussa sekä suunnittelun tavoitteista säädettäessä. Rakennusperintö käsitteenä liitetään usein suoraan vanhoihin rakennuksiin.

2.2 Kulttuuriympäristöstrategiat ja sopimukset aineellisen ja aineetoman kulttuuriperinnön suojelun näkökulmasta

Kulttuuriperinnön suojeluun tähtäävillä sopimuksilla on pyritty takaamaan kulttuurimaiseman ja perinnön säilyminen sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla. Kulttuuriympäristötyön pohjimmaisena tarkoituksena on vaalia rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvoja sekä edistää ympäristön viihtyvyyttä samalla tukien rakennetun ympäristön monimuotoisuutta sekä kulttuurista rikkautta. Olemassa olevan rakennuskannan elinkaaren pidentäminen on yksi tärkeä tekijä

³² Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rakennusperinnön suojelemisesta sekä laeiksi maankäyttö- ja rakennuslain 57 ja 166 §:n ja rikoslain 48 luvun 6 §:n muuttamisesta. Sähköinen lähde, viitattu 24.1.2022.

³³ Lahdenvesi & Korhonen 2009, 8.

³⁴ Eurooppalaisen kulttuuriperintöpolitiikan sanasto 2011, 40. Sähköinen lähde, viitattu 6.2.2022.

³⁵ Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, 8. Sähköinen lähde, viitattu 24.1.2022.

kulttuuriympäristön ja -maiseman hoitokeinona.³⁶ Rakennussuojelutoiminnan lähtökohtana onkin ajatus ympäristön kehittämistä olemassa olevaa ympäristöä säilyttäen ja täydentäen kestävästä kehityksen ideologian pohjalta.

Kulttuuriympäristöstrategia on keskeisessä roolissa, kun pohditaan kulttuuriympäristön merkitystä ja roolia suomalaisessa yhteiskunnassa. Sen määrittelemät arvot ja tavoitteet antavat kehyksen kaikelle kulttuuriympäristön kehittämistä ja hoitoa vaativille päätöksille ja suunnitelmille. Kulttuuriympäristöstrategialla on kolme päätavoitetta, jotka on pyritty saavuttamaan vuoteen 2020 mennessä. Strategian tavoitteena on lisätä ymmärrystä mahdollisuuksia kohtaan, että kulttuuriympäristö on merkittävä kulttuurinen, sosiaalinen, taloudellinen ja ekologinen voimavara ja uuden toiminnan mahdollistaja. Strategian tavoitteena on ollut myös kestävästä kehityksen vahvistaminen. Perusnäkömyksenä on, että kulttuuriympäristö voi uudistua ja sopeutua ajan tuomiin muutoksiin säilyttäen samalla monimuotoisuutensa. Kolmas päätavoite strategialla on ollut kokonaisvaltaisen kulttuuriympäristöpolitiikan luominen, jossa turvataan kulttuuriympäristöhallinnan valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen palvelu- ja toimintakyky.³⁷ Hallinnon alojen keskinäinen yhteistyö korostuu strategian tavoitteissa.

Strategia määrittelee kulttuuriympäristöön kuuluvaksi myös aineettomat merkitykset. Aineellinen kulttuuriperintö on helppo havaita ympäristössä, se ympäröi meitä konkreettisesti lukemattomien kohteiden kautta. Aineellista kulttuuriperintöä on suojeltu kansainvälisellä tasolla pitkän aikaa eri kansainvälisten sopimusten avulla. EU:n lainsäädäntö ei sisällä erillistä lakia rakennussuojelusta, mutta rakennussuojelun tavoitteet huomioidaan unionin säädöksissä. Suomi on liittynyt moniin kulttuuri- ja rakennusperintöä koskeviin Unescon ja EN:n sopimuksiin.³⁸ Unescon yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön säilymisestä tuleville sukupolville *ns. Maailmanperintösopimus*, solmittiin vuonna 1972,³⁹ ja sen tavoitteena on turvata kansojen välisen yhteistyön avulla yleismaailmallisesti erityisen arvokkaiden kulttuuri- ja luonnonkohteiden arvot ja säilyminen. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1987.⁴⁰ Sopimuksen toimeenpanemisesta vastaa Museovirasto. Euroopan neuvoston Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus, *ns. Granadan sopimus* solmittiin vuonna 1985. Tämä sekä Euroopan neuvoston maisemaa koskeva eurooppalainen

³⁶ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999, MRL. Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, 14. Sähköinen lähde, viitattu 30.1.2022.

³⁷ Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, 6. Sähköinen lähde, viitattu 20.1.2022.

³⁸ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain ja rikoslain 48 luvun 6 §:n muuttamisesta. Sähköinen lähde, viitattu 24.1.2022.

³⁹ Kansainväliset kulttuuriperintösopimukset. Sähköinen lähde, viitattu 21.1.2022.

⁴⁰ Kanerva & Mitchell 2015, 17.

yleissopimus *ns. Firenzen sopimus* vuodelta 2000 tukevat nykyistä Suomen rakennus-suojelulainsäädäntöä.⁴¹

Vuonna 1982 Meksikossa järjestettiin konferenssi aineettoman kulttuuriperinnön merkityksestä, jossa kulttuurin määritelmä laajennettiin käsittämään jokapäiväinen elämä, perinteet ja uskomukset.⁴² Unescon yleiskokous hyväksyi vuonna 2003 Aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimuksen, johon Suomi liittyi 2013. Sen tavoitteena on edistää elävän aineettoman kulttuuriperinnön vaalimista ja tietoisuuden lisäämistä aineettoman kulttuuriperinnön merkityksestä. Sopimus painottaa perinteen eteenpäin välittämistä, kulttuurista monimuotoisuutta sekä ihmisten osallisuutta kulttuuriperintöön.⁴³ Aineettomaan kulttuuriperintöön sisältyy ilmiöitä, jotka periytyvät sukupolvelta toiselle säilyen elävinä ja samalla uudistuen.⁴⁴ Unescon yleissopimuksessa aineettoman kulttuuriperinnön tallentamista, tutkimusta ja edistämistä korostetaan. Yhtenä keinona tämän välittämisessä painotetaan virallista, muodollista koulutusta, sekä epävirallista oppimista.⁴⁵ Unescon sopimuksen artikla 14 korostaa koulutuksen merkitystä, tietoisuuden ja valmiuksien lisäämisen tarvetta. Aineetonta kulttuuriperintöä pyritään vahvistamaan erityisellä koulutuksella, jossa kohteena olisi suuri yleisö, erityisesti nuoriso. Elävä kulttuuriperintö on saanut siis lähes saman aseman kuin aineellinenkin, joka on merkittävä edistysaskel kulttuuriympäristön suojelussa.

Aineettoman kulttuuriperinnön merkityksen vahvistamisen lisäksi sopimuksissa huomioidaan yksilön vastuu suojelun toteutumisessa. Puitesopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä eli *ns. Faron sopimus* astui voimaan vuonna 2011. Se korostaa kansalaisten oikeuksia monimuotoiseen kulttuuriperintöön arkielämässä, mutta korostaa myös siihen liittyviä velvollisuuksia.⁴⁶ Suomen perustuslaissa on Faron sopimuksen kanssa yhteneväinen pykälä 20:

”Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.”⁴⁷

Sopimuksen syntymistä edisti yhteinen eurooppalainen näkemys, että kulttuuriperinnön vaaliminen ei ole yhteiskunnalle kulu vaan monipuolinen hyvän elämän resurssi ja kulttuuriperinnön käyttöoikeus täytyy olla kaikilla ihmisillä. Samalla tavoin

⁴¹ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rakennusperinnön suojelemisesta sekä laeiksi maankäyttö- ja rakennuslain 57 ja 166 §:n ja rikoslain 48 luvun 6 §:n muuttamisesta. Sähköinen lähde, viitattu 21.1.2022.

⁴² Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso 2013, 17.

⁴³ Unescon kansainväliset kulttuuriperintösopimukset. Sähköinen lähde, viitattu 21.1.2022.

⁴⁴ Kanerva & Mitchell 2015, 23.

⁴⁵ Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta 2013. Sähköinen lähde, viitattu 21.1.2022.

⁴⁶ Kanerva & Mitchell 2015, 17.

⁴⁷ Suomen perustuslaki 731/1999 § 20. Sähköinen lähde, viitattu 21.1.2022.

kulttuuriympäristöstrategia painottaa jokaisen kansalaisen vastuuta omasta elinympäristöstään, mutta myös oikeutta hyvään kulttuuriympäristöön.⁴⁸ Hyvän kulttuuriympäristön määritelmä on laaja, mutta pohjimmaisena tarkoituksena on ihmisen ja elinympäristön vahva keskinäinen suhde. Strategian kantavana ajatuksena on, että ymmärtämällä menneisyyttä voidaan rakentaa tulevaisuutta.

2.3 Historiallisen puukaupungin rakennussuojelu

Suomalainen arkkitehtuuri ja rakentaminen niin maaseudulla kuin kaupungeissa on perustunut pitkälti puurakentamiseen ja puu on ollut kaupunkien pääasiallisin rakennusmateriaali. Pohjoisen kaupunkiasumisen juuret ovat puukaupungissa ja suomalainen urbaani historia perustuu puukaupunkien historiaan.⁴⁹ Jopa vuoteen 1842 saakka Suomessa oli yhteensä 6.651 puista kaupunkitaloa ja vain 208 kivistä.⁵⁰ Yhtenäisiä puukaupunkialueita tai osia niistä, on säilynyt jonkin verran rannikolla. Puukaupungin kriteeri perustuu alueelliseen yhtenäisyyteen ja säilyneisyyden asteeseen. Historiallisia säilyneitä tai osittain säilyneitä puukaupunkeja ovat Raahe, Kokkola, Pietarsaari, Kaskinen, Kristiinankaupunki, Rauma, Uusikaupunki, Naantali, Hanko, Tammisaari, Porvoo, Loviisa ja Hamina.⁵¹ Lyhyestä urbanismin historiasta ja kaupunkien määrällisestä niukkuudesta huolimatta suomalaisen puukaupungin arkkitehtuuri on korkeatasoista, monipuolista ja omintakeista. Se on myös ainulaatuinen osa pohjoismaista kaupunkiperinnettä.⁵² Suomalaista puukaupunkia voidaan näin ollen perustellusti pitää tärkeänä kansallisena, mutta myös kansainvälisenä suojelukohteena.

Puukaupunkimme ovat kohdanneet uhkia monelta taholta; kerta toisensa jälkeen kaupunkeja tuhonneilla kaupunkipaloilla ja sodilla on ollut oma tuhoisa vaikutuksensa. Osittain myös rakennustekniset virheet, kuten riittämätön perustus ja varhaisempien kattorakenteiden heikkous⁵³ ovat lyhentäneet puutalojen elinikää. Toistuvien kaupunkipalojen seurauksena Suomessa ei ole säilynyt tiettävästi 1600-luvun asuintaloja.⁵⁴ Toinen maailmansota ja sen jälkeinen jälleenrakentaminen ovat vaikuttaneet osaltaan merkittävästi vanhan rakennuskannan ja historiallisten puukaupunkien säilymiseen Suomessa. Yhtenä tekijänä vanhan rakennuskannan kiihtyvälle häviämislle voidaan nähdä myös taloudelliset intressit ja kaupunkien

⁴⁸ Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, 8. Sähköinen lähde, viitattu 21.2.2022.

⁴⁹ El Harouny 2008, 13.

⁵⁰ Mattinen 1985, 9.

⁵¹ El Harouny 2008, 22.

⁵² Mattinen 1985, 9.

⁵³ Korhonen 1988, 18.

⁵⁴ Lilius 1985,17.

infrastruktuurin kasvu. 1960-luvulla käynnistyi keskusta-alueiden mittakaavaltaan laaja puutalokortteleiden purkaminen modernisoivan kaupunki uudistuksen tieltä. Voidaan todeta, että kaupunginosien, tai jopa koko kaupungin identiteetti saattoi muuttua uudistuksen yhteydessä.⁵⁵ Samalla vuosikymmenellä siirryttiin enemmän yksittäisten rakennuskohteiden suojelusta kokonaisten ympäristöjen suojeluun ja rakennussuojelun keinoja yrittiin kehittää. Yhtenä keinona vastata puukaupunkien katoon oli puukaupunkien inventointi- ja tutkimusohjelma, joka laadittiin muinaistieteellisen toimikunnan toimesta.⁵⁶ Inventoinnit ovat edelleen merkittävä osa rakennussuojelun kenttää. Niiden avulla kerätään ja dokumentoidaan järjestelmällisesti tietoa rakennetusta ympäristöstä ja rakennuksista. Inventointitasot vaihtelevat koko maan kattavasta valtakunnallisesta inventoinnista yksittäiseen rakennusosaan.⁵⁷ Edelleen puukaupungit kohtaavat muutospaineita asumisvaatimusten ja elintapojen muuttumisen myötä. Tämä muuttaa puukaupungin rakennetta sekä toiminnallisesti että fyysisesti.

Historiallisten puukaupunkien osittainen häviäminen toisen maailmansodan jälkeen herätti kuitenkin huolen aineellisen kulttuuriperinnön säilymisestä. Puukaupunkien arvostus on syntynyt historian tutkimuksen myötä ja pääosin puurakenteiset kaupunkiympäristöstä tuli arvostettua ja se käsitettiin arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriperinnöksi. Puukaupunkeihin voidaan hyvin liittää rakennussuojelun alku, sillä puukaupunkien häviämisen seurauksena 1970-luvulla voimistui suojeluaate, joka edesauttoi uusien tehokkaampien suojeluaatteiden kehittämistä. Puukaupunkien suojelu ja erityisesti asemakaavan kehittäminen laajoja kaupunkialueita kattavaksi suojeluvälineeksi etenivät rinnakkain.⁵⁸ Puukaupunkien suojelua alettiin edistää aktiivisesti jo 1970-luvulla, mutta ensimmäiset suojelukaavat ovat peräisin vasta 1980-luvun alusta. Rakennussuojelulaki sai lainvoiman Suomessa vuonna 1985, jonka jälkeen sitä on täydennetty useasti. Laissa määriteltiin suojelun kohteiksi rakennukset, rakennusryhmät ja rakennetut alueet, joilla on kulttuurihistoriallista merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen ja rakennustekniikan kannalta. Erityiset ympäristöarvot, rakennuksen käyttö tai siihen liittyvät tapahtumat, sekä rakennuksen ainutlaatuisuus tai tyypillisuus otettiin myös huomioon suojelukohteita rajattaessa.⁵⁹ Rakennussuojelulaki painottui rakennetun aineellisen kulttuuriperinnön suojeluun ja kehittämiseen, jotka koskivat rakennuksen ulkoisia arkkitehtonisia ja rakennustaiteellisia piirteitä ja sen kulttuurihistoriallista merkitystä. Rakennusperinnön suojelussa ei niinkään kiinnitetty huomiota yksittäisen ihmisen näkökulmaan ja vaikutukseen suojeluprosessissa. Tähän on alettu kiinnittää

⁵⁵ Riipinen 1995, 11.

⁵⁶ Mattinen 1985, 3–12.

⁵⁷ Talon tarinat 2010. Sähköinen lähde, viitattu 9.3.2022.

⁵⁸ El Harouny 2008, 13.

⁵⁹ Tuomi-Nikula & Karhunen 2007, 12.

huomiota myöhemmin. Vaikka kulttuuriperinnön vaalimiseen liittyviä säädöksiä asetetaan ennen kaikkea kansainvälisellä ja kansallisella tasolla, on kansalaistason ja yksilön merkitys ympäristölle ja kulttuuriperinnön säilyttämiselle merkittävä.

2.3.1 Lainsäädäntö ja asemakaavat suojelun työvälineenä

Rakennetun kulttuuriympäristön suojelusta puhuttaessa tulee kaavoitus esille. Valtaosa suojellusta rakennusperinnöstä on suojeltu kaavoituksen avulla. Laki rakennusperinnön suojelemiseksi ja maankäyttö- ja rakennuslaki ovat keskeisiä suojelun työvälineitä. Suojelumääräyksiä voidaan antaa eri kaavatasoilla maakunta-, yleis- ja asemakaavassa.⁶⁰ Näiden kahden lain vastuunjako määrittellään rakennusperintölaissa. Rakennetun kulttuuriympäristön suojelulainsäädännössä on siirrytty yhä enemmän alueellisten kokonaisuuksien suojeluun yksittäisten rakennusten sijaan. Puukaupunkien suojelu perustuu pääasiassa asemakaavoihin, jotka ovat olleet puukaupunkien tärkein suojelumuoto. Lainsäädäntöä niiden suhteen on pyritty kehittämään määräyksiltään entistä tiukemmaksi, jotta olemassa oleva kaupunkirakenne säilyisi.⁶¹ Niissä tapauksissa, kun rakennusta ei voida suojella maankäyttö- ja rakennuslailla, suojelukeinoksi nousee rakennusperintölaki. Laki painottaa suojeltavan kohteen kulttuurihistoriallista arvoa. Suojeluesityksen voi tehdä viranomaistahojen lisäksi rakennuksen omistaja.⁶² Kaupunkisuojelun yhteydessä on syytä mainita muinaismuistolaki, joka turvaa kulttuurikerroksia kaupungin varhaisemmasta, vielä selvittämättömästä historiasta. Lain avulla voidaan suojella automaattisesti kiinteitä muinaisjäännöksiä.⁶³ Kulttuuriperinnön suojeluun osallistuu omalta osaltaan luonnonsuojelulaki sekä kirkkolaki.

Suojelun toteutuminen käytännössä ei ole mutkatonta, sillä maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuva kaavoitus jättää rakennussuojelulainsäädäntöön paljon tulkinnan varaa. Kaavasuojelun ulkopuolelle jätetyt kohteet eivät aina täytä rakennusperintölain asettamia suojelukriteereitä ja riippuu pitkälti, kuinka kaavoja osataan hyödyntää ja soveltaa lain tulkitsemisessa. Kahden lain järjestelmä on johtanut tulkinnallisiin ristiriitoihin. Rakennusperintölaki on osoittanut myös puutteellisuutta kokonaisuuksien suojelussa.⁶⁴ Ongelmaksi nousee myös se, että suojelumerkinnot kaavassa eivät turvaa rakennusta kokonaisuudessaan, koska suojelumääräykset koskevat monesti vain julkisivua. Sisätiloissa on mahdollista tehdä mittavia rakenteellisia muutoksia. Nämä ovat huomioitavia seikkoja, kun pohditaan kulttuurihistoriallisesti merkittäviä puukaupunkeja. Suojeltavat kohteet ja suojelun ulkopuolelle jäävän

⁶⁰ Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999. Sähköinen lähde, viitattu 4.3.2022.

⁶¹ El Harouny 2008, 15, 240.

⁶² Laki rakennusperintölailla suojelusta 498/2010. Sähköinen lähde, viitattu 4.3.2022.

⁶³ Muinaismuistolaki 295/1963. Sähköinen lähde, viitattu 7.3.2022.

⁶⁴ El Harouny 2008, 241–242.

rakennuskannan säilyttämiseen ja hoitoon liittyvät päätökset jäävät pitkälti rakennuksen omistajan vastuulle. Ympäristöministeriön teettämässä selvityksessä tarkastellaan rakennusten purkamislupajärjestelmää toimivuutta rakennussuojelun suhteen maankäyttö- ja rakennuslain näkökulmasta. Selvityksessä korostuu myös maanomistajan eli yksittäisen ihmisen merkitys suojelun toteutumisessa. Asemakaavan ajantasaisuus ja sen sisältämät määräykset ovat suojeluprosessissa merkittäviä, mutta suureen rooliin nousee maanomistajan halukkuus suojella rakennusta. Rakennus saatetaan jättää hoitamatta, kunnes sen purkaminen osoittautuu ainoaksi järkeväksi käyttötarkoitukseksi. Selvityksessä todetaan, että rakennussuojelua tulisi ohjata tehokkaammin viranomaislähtöisesti neuvotellen sekä ohjeistamalla suojeltavan rakennuksen kunnostamista ja käyttöä. Samalla otettaisiin myös huomioon maanomistajan taloudelliset näkökulmat suojelun taustalla, jotta suojelua ei koettaisi rasitteena. Selvityksen loppupäätelmänä on myös rakennussuojelumerkintöjen ja -määräysten yksiselitteisyyteen pyrkiminen rakennussuojelun tavoitteiden toteutumiseksi.⁶⁵

Rakennusperinnön suojelussa kohteen arvojen määrittely on monitahoista. Liisukka Oksa on tutkinut maisterintutkielmassaan vanhan puukaupungin rakennussuojelun toteutumista ja rakennuskannan katoamista sekä määrällisesti että laadullisesti. Oksan tutkimuksessa kaavoituksen merkitys arvokkaiden kohteiden säilyttämisen suhteen todetaan merkittäväksi, jossa kunta ratkaisee arvokkaan kohteen säilymisen. Se sanelee myös osaltaan sen, miten kaavaratkaisuissa huomioidaan ympäristön yhtenäisyyden säilyminen ja uuden sekä vanhan rakennuskannan yhteensovittaminen keskenään. Yhtenä ongelmana Oksa näkee vanhentuneet arvottamisperusteet, joiden pohjalta rakennukset ovat saaneet voimassa olevat kaavamerkintänsä. Esimerkiksi Kristiinankaupungissa, jota Oksa käyttää tutkimuksessaan esimerkkinä, eivät suojelumerkinnät ylety julkisivua syvemmälle.⁶⁶ Tämä on yleistä monessa suomalaisessa vanhassa puukaupungissa.

Yksittäisen ihmisen merkitys korostuu suojelun toteutumisessa käytännön tasolla. Rakennussuojeluprosessissa on usein havaittavissa, että rakennusten säilyneisyys on yhteydessä rakennuksen käyttöasteeseen ja omistajanvaihdoksiin. Rakennuksen vähäinen käyttö ja omistajan vaihtuminen on suojannut rakennusta eniten. Oksa toteaa tutkimuksessaan, että kaavan avulla rakennusta voidaan suojella osittain, mutta myönteinen asenne rakennussuojelua kohtaan voi turvata rakennusperintöä laajemmin.⁶⁷ Maire Mattinen nostaa myös yhtenä ratkaisuna rakennuksen säilymiseksi omistajanvaihdoksen.⁶⁸ Rakennussuojelun toteutuminen on monen tekijän kokonaisuus, jossa rakennetun kulttuuriperinnön arvottaminen ja arvostaminen nousee keskeiseksi tekijäksi.

⁶⁵ Mikkela 2016, 23–26. Sähköinen lähde, viitattu 7.3.2022.

⁶⁶ Oksa 2015, 138–143.

⁶⁷ Oksa 2015, 107.

⁶⁸ Mattinen 1985, 16.

3 VANHAN PORVOON AINUTLAATUINEN KAUPUNKIYMPÄRISTÖ

3.1 Keskiaikainen kaupunkirakenne kohtaa haasteita

Käsittelen tässä luvussa Porvoon historiaa vanhan kaupungin osalta. Lähestyn aihetta historiallisen kaupunkirakentamisen ja sen säilymisen vaiheiden näkökulmasta. Nykyään Vanhaksi Porvooksi nimetty alue syntyi vanhan Linnamäen tuntumaan 1200-luvulla kaupankäynnin myötä ja sai kaupunkioikeudet vuonna 1346. Linnamäki on nimetty siellä sijainneen puurakenteisen linnan mukaan. Linna oli kuitenkin hyvin lyhytaikainen, sillä se purettiin jo 1400-luvulla.⁶⁹ Muistona linnasta on jäänyt jäljelle vain vallihaudat. Matala puukaupunki Porvoo-joen varrella, aittarivistö, ja kukkulalla, kattojen yläpuolelle kohoava kirkko ovat osa suomalaista kansallismaisemaa. Porvoo on Suomen toiseksi vanhin kaupunki. Se on säilyttänyt Suomen kaupungeista parhaiten keskiaikaisen maiseman ja asemakaavan. Vanha Porvoo on pinta-alaltaan n. 19 hehtaaria ja se on pääasiassa rakennettu 1760 palon jälkeen. Vanhin säilynyt kartta-piirros on vuodelta 1652.⁷⁰ Vuoden 1696 kartasta ilmenee, että Vanhan Porvoon perusrakenne on säilynyt lähes nykyisellään. Saman vuoden kaupunkisuunnitelman mukaan Porvoossa oli 256 tonttia.⁷¹

⁶⁹ Niukkanen 2014, 56.

⁷⁰ Vanha Porvoo-työryhmä 1985, 7-8.

⁷¹ Mäntylä 1994, 177-182.

Kuva 1. Samuel Brotteruksen kartta Porvoosta vuodelta 1696. Riksarkivet, Stockholm: Lantmäteristyrelsens leveranser. (Kuva: Porvoon museo)

Porvoon vanhat ranta-aitat ovat leimallisia vanhan kaupungin ilmeelle ja ne ovat muistona vilkkaasta kaupankäynnistä. Aitat ovat suurimmaksi osaksi 1700-luvulta ja 1800-luvulta. Porvoo onkin Suomen ainoa kaupunki, jossa kauppiasaitat ovat säilyneet kokonaisuutena.⁷² Vanhassa kaupungissa on jäljellä keskiaikaisia rakennuksia vain tuomiokirkko ja osa kellotapulia. Joitakin keskiajalta peräisin olevia kellareita on

⁷² El Harouny 2008, 192.

myös säästynyt, joita voidaan pitää erityisen arvokkaina.⁷³ Keskiaikainen katuverkosto mutkaisine ja leveydeltään vaihtelevine katuineen on ominaista vanhalle kaupungille. Korttelit ovat sijoittuneet vapaamuotoisesti ja rakennukset on rakennettu tiheästi vieri viereen keskiaikaisen rakennustavan mukaisesti. Katutila on elävä ja suoralinjainen ruutukaavakaupungille tyypillinen katulinja puuttuu kaupunkikuvasta kokonaan. Kustavilainen klassismi vallitsee tyyllisuuntana, vaikka taloja on muutettu myöhemmin. Toinen vallitseva tyyllisuunta vanhassa kaupungissa on empiretyyli. 1800-luvun lopulla muotoutui nykyinen ilme, kun näyteikkunoin varustellut verstaat ja kauppapuodit lisääntyivät kauppakaduilla.⁷⁴ Kaupunkikuvassa ei näe enää juuriakaan 1700-luvun mansardikattoja, jotka ovat pääosin hävinneet rakennusjärjestysmääräysten vuoksi.

Keskiajalla kaupunkipalot olivat hyvin yleisiä. Porvoon keskiaikaisista paloista on historiallista tietoa ainoastaan vuodelta 1508, jolloin tanskalaiset polttivat kaupungin ja siellä sijainneen pappilan.⁷⁵ Porvoon kehitys kaupunkina jäi 1500-luvulla Helsingin varjoon, kun Helsingistä pyrittiin rakentamaan suurkaupunkia. 1500-luvun alussa Porvoon rakennettu alue oli kooltaan vaatimaton, vain murto-osa nykyisestä. Valtiovalta heikensi kaupungin toimintamahdollisuuksia ja oikeuksia. Helsingin synnyessä Vantaanjoen suulle vuonna 1550, päätti Kustaa Vaasa lakkauttaa Porvoon kaupungin. Tämän seurauksena suurin osa porvooolaisista muutti vastahakoisesti Helsinkiin ja kaupunkikehitys taantui. 1500-luvun lopussa Porvoo alkoi jälleen kasvamaan, kun porvooolaiset ja heidän jälkeläisensä palasivat 30 vuoden tauon jälkeen kotiseudulleen.⁷⁶ Uudisrakennustoiminta käynnistyi kunnolla 1600-luvun alussa vanhoille tonteille, jotka takaisin muuttaneet porvooolaiset joutuivat lunastamaan lähiympäristön aatelistolta takaisin. Rakentamista jatkettiin keskiaikaista asemakaavaa noudattaen. Jokirantaan kohosivat ranta-aitat vanhojen aittojen tonteille ja rinteessä sijaitsevien talojen väliin perustettiin pieniä viljelmiä. Talojen ulkonäöstä, lauta-aitojen koristeellisuudesta ja tonttien järjestyksestä annettiin maistraatin toimesta määräyksiä, jotta kaupungin ulkonäkö vaatimukset toteutuisivat. Ulkorakennukset sijoitettiin usein kadun puolelle.⁷⁷ 1600-luvun kaupunkikuvaa hallitsi pääasiassa yksikerroksiset vaatimattomat puutalot sekä mäen päälle rakennettu keskiaikainen tuomiokirkko ja joki. Puisen raatihuoneen lisäksi vanhassa kaupungissa oli muutama puolitoistakerroksinen tai kaksikerroksinen rakennus. Rakennusten seinät olivat vuoraamattomat ja kattojen katteena oli tuohta, turvetta tai lautaa. Ensimmäinen kivitalo rakennettiin

⁷³ Vanhan Porvoon rakennustapaohje 2018, 10.

⁷⁴ El Harouny 2008, 193–197.

⁷⁵ Niukkanen 2014, 58.

⁷⁶ Edgren & Gardberg 1996, 272–291.

⁷⁷ Mårtensson 1965, 2.

1600-luvun lopussa. Sen arkkitehtonisista piirteistä ei ole dokumenttia, sillä talo tuhoutui vuonna 1708.⁷⁸

Porvoo on kohdannut monia uhkia vuosien varrella. Sotien lisäksi kaupunkipalot ovat olleet Porvoon vanhan rakennuskannan säilymisen kannalta kohtalokkaita. Kaupunki on palanut maan tasalle 6–7 kertaa.⁷⁹ Vuonna 1708 venäläiset polttivat suurimman osan yksityisistä ja julkisista rakennuksista. Kirkko ja kellotapuli vaurioituvat pahoin ja puinen raatihuone tuhoutui täysin. Vuonna 1710 vahvistettiin yleinen asemakaava kaupungin uudelleen järjestelyä varten, jossa säädettiin, että katuja oli levennettävä paloturvallisuuden ja liikenteen vuoksi. Kaupunkia laajennettiin jälleen pohjoiseen, etelään ja itään, mutta vaadittuja asemakaavan muutoksia ei ollut tapahtunut jälleenrakennuksen yhteydessä. Julkisista rakennuksista tuomikirkko ja kellotapuli kunnostettiin ja poltettu raatihuone korvattiin mittasuhteiltaan vaatimattomalla puurakennuksella.⁸⁰

Vuoden 1760 kaupunkipaloa voidaan pitää merkittävänä käännekohtana kaupunkirakentamisen kannalta. Palossa tuhoutui $\frac{3}{4}$ rakennuksista mukaan lukien Porvoon uudelleen rakennettu raatihuone. Porvoon historian kirjallisista lähteistä ei saada täyttä varmuutta tuhon laajuudesta, mutta luultavimmin noin 170 yksityiskotia paloi täysin. Vanhan kaupungin uudelleen rakentaminen käynnistyi jälleen vilkkaasti. Kaupungin pormestari Gabriel Hagert myönsi kuuden vuoden verovapauden asukkaille, jotka olivat menettäneet kotinsa palossa.⁸¹ Hagert johti vanhan kaupungin rakennustöitä kuolemaansa saakka vuoteen 1774 saakka.⁸² Vanhaan kaupunkiin rakennettiin kymmenkunta kivitaloa paloturvallisuuden nimissä ja torin etelälaitaan kohosi uusi kivistä tehty raatihuone vuonna 1760. Kaksikerroksiset punaisiksi maalatut puutalot hallitsivat kaupunkikuvaa. Asuinrakennuskanta oli kestäväällä tekniikalla toteutettua ja rakennustapa oli pitkälti Ruotsin vallan ajoilta. Rakennuksia korotettiin kaksikerroksisiksi ja vielä 1820-luvulle saakka rakennettiin osaan taloista mansardikatto ja ne laudoitettiin vaakalaudoituksella. Umpeen laudoitetut kuistit pysyivät myös yleisinä.⁸³

Maistraatti yritti saada jälleen kaupunkiin säännönmukaista asemakaavaa, mutta tonttien omistajien vastustus viranomaisten säädöksiin jätti asemakaavan alkuperäiseen muotoonsa. Linnoitusarkkitehti Gotthard Flensborgin johdolla rakennettiin vanhan kaupungin keskelle mansardikattoisia karoliinisen pohjakaavan omaavia kivitaloja.⁸⁴ Tunnetuimpia ovat kauppias Holmin talo, Flensborgin itselleen rakentama talo, ns. Runoilijakoti sekä raatihuone. Vanhan kaupungin rakennuskanta oli 1830-

⁷⁸ Mäntylä 1994, 183.

⁷⁹ Vanha Porvoo -työryhmä 1985, 7.

⁸⁰ Mårtenson 1965, 4.

⁸¹ Mäntylä 1994, 313.

⁸² Gardberg 2000, 30.

⁸³ Kärki 2014, 375.

⁸⁴ Mäntylä 1994, 312–326.

luvulle saakka hyvin konservatiivinen ja Porvoo otti vaikutteita uusista tyyllivirtauksista hitaasti. J.C. Gardbergin kuvauksen mukaan köyhempien porvariensa taloja leimasi turhamaisuutta välttävä yksinkertaisuus ja käytännöllisyys, joka otti vaikutteensa vanhemmasta kansanomaisesta perinteestä.⁸⁵ Vanhassa kaupungissa näkyi myös eri yhteiskuntaryhmien sijoittuminen omille asuinalueilleen, jotka leimasivat arkkitehtonisia piirteitä. Varakkaiden kauppiain, virkamiesten, käsityöläisten ja köyhemmän väen asumukset poikkesivat toisistaan.⁸⁶

Porvoon asemakaavaa yritettiin muuttaa useita kertoja 1800-luvulla. Vuonna 1801 ja 1823 annetut rakennussäännöt eivät kuitenkaan muuttaneet ratkaisevasti kaupungin keskiaikaista asemakaavaa, vain joitakin uudisrakennuksia rakennettiin tänä aikana. 1830-luvun alussa senaatti tilasi jälleen uuden säännönmukaisen ruutuasema-kaavan, jonka intendentti C. A. Engel sai valmiiksi vuonna 1833. Asemakaavassa ei otettu huomioon kumpuilevan maaston luonnetta, vaan se noudatti empireajan jäykkää korttelijakoa. Porvoon kaavas suunnitelma oli radikaali, sillä sen tavoitteena oli olemassa olevan kaupungin purkaminen ja uudelleen rakentaminen kaupungin edustavuuden ja paloturvallisuuden parantamiseksi.⁸⁷ Vuonna 1841 perustettiin rakennuslautakunta, jonka huomio kiinnittyi kuitenkin eteläisille vasta rakennetuille kaupunginosille, ja vanhan kaupungin uudistaminen jäi suunnitelmaksi.⁸⁸ Uuden ruutukaupungin rakennuttajina oli aluksi varakkaat kauppiat, virkamiehet ja säätyläiset. Vanha kaupunki jäi käsityöläisten ja pieneläjiä asuinalueeksi.⁸⁹ Empireakaupungin osan ja vanhan kaupungin välille ehti syntyä nykyään olemassa oleva liikekeskusta ennen kuin ruutukaavaosan puurakennuskantaa havahduttiin suojelemaan.⁹⁰ Vuoden 1869 valmistunut uusi vanhaan kaupunkiin uhattu asemakaavamuutos kariutui asemakaavaoikeudellisiin vaikeuksiin. Yksityiset talojen omistajat vetosivat nykyisen kaupunkirakenteen toimivuuteen ja vastustivat omien rakennuksiensa ja tonttiansa luovuttamisen asemakaavan tarpeisiin, jotta tilalle saataisiin empireajan suorakulmainen tontti.⁹¹ Näin Vanha Porvoo väisti jälleen uhan ainutlaatuisen kaupunkirakenteensa tuhoutumisesta.

Asemakaavauudistuksia tehtiin jatkossakin. Vuoden 1911 kaavasunnitelma pyrki leventämään ja suoristamaan katuja siinä määrin, että vanha rakennuskanta olisi vähitellen hävinnyt. Kaavan uhka vanhan rakennuskannan säilymiselle todettiin, ja vuonna 1936 se uusittiin. Vuosina 1974 ja 1993 vahvistettiin jälleen asemakaavoja tavoitteena suojelupyrkimysten vahvistaminen.⁹² Vuoden 1974 Vanhan Porvoon

⁸⁵ Kärki 2014, 374–375.

⁸⁶ Vanha Porvoo -työryhmä 1985, 7.

⁸⁷ Lilius 1985, 32.

⁸⁸ Mårtensson 1965, 5.

⁸⁹ Kärki 2014, 375.

⁹⁰ El Harouny 2008, 195.

⁹¹ Mäkelä-Alitalo 2004, 47–48.

⁹² Vanhan Porvoon rakennustapaohje 2018, 11.

asemakaava oli merkittävä askel suojeluprosessissa. Se toimi muissakin Suomen historiallisissa puukaupungeissa mallina laajoja alueita kattavasta ja kulttuurihistoriallisia arvoja painottavasta suojelukaavasta.⁹³ Suojelukaavassa suojelun kohteeksi merkittiin 65 % historiallisesta rakennuskannasta ja 50 % koko kaava-alueen rakennuskannasta.⁹⁴ Ajankohtaan nähden tämän voi katsoa tyydyttäväksi edistysaskeleeksi perinteisen kaupungin arvostukselle ja suojeluaatteen kehittymiselle. Vuoden 1993 asemakaavauudistus sisälsi entisestään tarkentuneita erityismääräyksiä detaljeihin ja rakennusmateriaaleihin, ja toimi jälleen edelläkävijänä suojelukaavoituksen kehittämisessä.⁹⁵ Myös muihin Porvoon historiallisiin kaupunginosiin on saatu myöhemmin suojelua asemakaavamuutosten avulla.

Kuva 2. Porvoo; lentokuva vuodelta 1936. G. Christierninin valokuvakokoelma.
(Kuva: Porvoon museo)

⁹³ El Harouny 2008, 255–256.

⁹⁴ Riipinen 1995, 27.

⁹⁵ El Harouny 2008, 257.

Kuva 3. Satelliittikuva Porvoosta 23.6.2020. Vanha Porvoo on säilynyt osittain hyvin, mutta joitakin rakenteellisia muutoksia voi nähdä tämän kuvan perusteella. (Kuva: Google Earth, 2020)

3.2 Taiteilijat Vanhan Porvoon suojelejoina

Tässä luvussa tarkastellaan esimerkkinä, kuinka vahvassa asemassa olevalla yksittäisellä ihmisellä voi olla oleellinen vaikutus kulttuuriperinnön vaalimiseen sekä yhteiskunnallisen asenneilmapiirin muokkaamiseen. Jo 1890-luvulla kaupunkirakentamisessa alkoi uusi suuntaus, jossa taiteilijapiirit nousivat etualalle alkaessaan vastustamaan vanhan kaupunkiasutuksen kauneusarvojen hävittämistä.⁹⁶ Porvoossa merkittävämmäksi vanhan kaupungin säilyttämisenpuolesta puhujaksi nousi Iris-tehtaan perustaja ja taiteilija Louis Sparre. Sparren merkitys Porvoon kulttuurielämälle ja Vanhan Porvoon rakennuskannan säilymiselle on kiistaton. Sparre asui suurimman osan elämästään Keski-Euroopassa, vaikka olikin alkujaan ruotsalainen. Hän muutti Suomeen vuonna 1891 ja kävi vuonna 1893 ensimmäisen kerran Vanhassa Porvoossa, joka teki häneen suuren vaikutuksen.⁹⁷ 1800-luvun lopulla vanhassa kaupungissa oli keskeneräisyyden leima ja se kohtasi taloudellisia, esteettisiä ja jopa hygieenisiä ongelmia. Rakennusjärjestystä ei ollut noudatettu ja etenkin puurakennusten yksikerroksisuutta oli rikottu. Vanha kaupunki oli tarkoitus purkaa ja kaupunkisuunnittelu oli haasteiden edessä. Sparre näki ongelmat vastakkaiselta kannalta; keskiaikainen polveileva

⁹⁶ Mårtensson 1965, 5.

⁹⁷ Mäkelä-Alitalo 2004, 146.

asemakaava, matalat rakennukset, pittoreskit puutarhat, tunnelma ja kaupungin säilyneisyys ja olivat hänen mielestään ainutlaatuista.⁹⁸ Sparren vaimo Eva Mannerheim Sparre kuvaa elämänkerrassaan, kuinka Sparre koki Porvoon erikoisluonteen voimakkaasti. Kaupunki herätti kiintymystä ja halun toimia kaupungin kulttuurihistoriallisten arvojen tallettamiseksi. Sparre tunsu esteettistä yhteenkuuluvuutta Vanhan Porvoon kanssa.⁹⁹ Hän myös korosti vanhan kaupungin arkeologista arvoa ja ennen kaikkea kaupungin sielua, joka teki siitä hänen sanojensa mukaan mielenkiintoisimman paikan Suomessa.¹⁰⁰

Sparre piti 3.4.1898 Porvoon lyseossa esitelmän porvoalaisille, saatuaan selville, että voimassa oleva asemakaava uhkasi tuhota vanhan kaupungin ja sen keskiaikaisen asemakaavan tehden vanhasta kaupungista modernisoidun ja sieluttoman. Sparre painatti esitelmänsä käsintehdyille paperille, valitsi sen kirjasintyyppin ja kuvitti esitelmänsä pienin puupiirroksin.¹⁰¹ Julkaisu sai nimen *Det Gamla Borgå* ja sitä pidetään Suomen kirjataiteen helmenä. Julkaisu levisi kauppoihin 550 kappaleen painoksena.¹⁰² Sparre kuvailee vanhaa kaupunkia esitelmässään kauniisti ja voimakkaan tunteellisesti, vedoten perinteen säilyttämisen puolesta tuleville sukupolville:

*”Yngligen, det är nutidens Borgå, det unga, kraftiga, framåtsträfvande Borgå. Det gamla hemmet med sina minnen är gammelstaden. Rör icke vid fädrens hem, lämna det så orubadt som möjligt åt kommande generationer, och lär dem att med kärlek omhulda detta fädernehem och låta fåfängan vika för känslan af rättmätig stolthet öfver de kvarlevor, som vittna om förfädrens strider och motgångar, om det gamla samhällets utveckling och blomstring.”*¹⁰³

Hän kertoi esitelmässään, kuinka oli käynyt Porvoossa ensimmäisen kerran ja vaeltanut vanhan kaupungin mutkittelevilla kujilla, kohdaten joka askeleella uusia maalausellisia näkymiä. Sparre kuvailee myös, kuinka jokainen käänne kujilla aukaisi omalaatuisia ja odottamattomia perspektiivejä ja melkein jokainen pihainteriööri oli kuin taulu.¹⁰⁴ Sparre perustelee Vanhan Porvoon säilyttämistä todeten sen kulttuurihistoriallisen ja kansainvälisen merkityksen. Hänen mukaansa menneiden sukupolvien elämä toi kaupunkiin historiallista syvyyttä.

Sparren ajatuksena oli myös, että oli löydettävä tasapaino säilyttämisen ja uudistamisen välillä. Vanhan kaupungin itsenäinen leima ja säilyneisyys saattaisi hänen mukaansa uusiin olosuhteisiin sopeutuvine taloineen tehdä Porvoosta yhden Suomen ja Pohjoismaiden kauneimmista nähtävyyksistä.¹⁰⁵ Sparre katsoi, että tärkeintä oli keskiaikaisen asemakaavan ja tärkeimpien merkkirakennusten säilyminen. Muun

⁹⁸ Mäkelä-Alitalo 2004, 47–97.

⁹⁹ Mannerheim Sparre 1951, 186.

¹⁰⁰ Sparre 1979, 3–7.

¹⁰¹ Porvoon Museoyhdistyksen julkaisuja nro 9 2013, 71.

¹⁰² Mäkelä-Alitalo 2004, 47.

¹⁰³ Sparre 1979, 15.

¹⁰⁴ Sparre 1979, 3.

¹⁰⁵ Mannerheim Sparre 1951, 188.

rakennuskannan oletettiin rakentuvan omalla painollaan perinteisen rakennustavan mukaan, kuten se oli rakentunut Vanhassa Porvoossa jo vuosisatojen ajan. Hänen mukaansa elintapoja ei pitänyt väkisin sopeuttaa vanhaksi havaittuihin muotoihin pelkien esteettisten intressien takia, vaan suojele merkitsisi myös jatkuvuutta. Sparre koki, että ehdoton säilyttäminen oli yhtä vahingollista kuin häikäilemätön hävittäminenkin. Sparre ei myöskään nähnyt käytännöllisten seikkojen, kuten paloturvallisuuden, liikenteen ja taloudellisuuden vaatimuksia säilyttämisen esteeksi.¹⁰⁶ Tämän esitelmän seurauksena kaupungin asemakaava uusittiin ja vanha kaupunki pelastui. Kuten edellä on todettu, Engelin vuonna 1833 laatima Porvoon ruutukaava on toteutunut vain kaupungin eteläosassa, pohjoinen kaupunginosa säilyi alkuperäisenä Sparren vaikutuksesta.¹⁰⁷ Kymmenen vuoden päästä julistuksesta vuonna 1911 vahvistettiin erityinen Vanhan Porvoon asemakaava, jonka tavoitteena oli säilyttää kaupungin historiallinen kerrostuma.¹⁰⁸ Louis Sparren herätyshuuto Vanhan Porvoon pelastamisen puolesta on merkittävimpiä kulttuuritekoja Suomessa.¹⁰⁹ Sparren ajatukset ovat edelleen yhteneväisiä nykyisen kulttuuriympäristö- ja rakennussuojelutyön kanssa, jonka yhtenä ajatuksena nykyäänkin on ympäristön monimuotoisuuden ja ajallisesti kerroksisen, kulttuurisesti rikkaan elinympäristön toteuttaminen.¹¹⁰ Porvoossa ja sen vanhassa kaupungissa ympäristön monimuotoisuus toteutuu konkreettisesti, sillä siellä yhdistyy eri aikakauden ja tyylien rakennuksia. Historialliset kerrostumat rakennuksissa ilmaisevat ajallista syvyyttä ja ovat luonteenomaisia kulttuuriympäristön prosessissa. Elisa El Harouny toteaa väitöskirjassaan, että puukaupungit ovat olemassa pitkälti siitä syystä, että ne ovat aikojen saatossa jatkaneet kulttuurista kehitystään materiaaltaan uusiutuen ja muotoaan muuttaen.¹¹¹ Tämä tukee osaltaan Sparren ajatusta suojelun ja kaupunkikehityksen vuoropuhelusta, joka kulkee rinnakkain sulkematta pois toista.

Voidaan myös katsoa, että osansa Vanhan Porvoon identiteetin rakentajina ja kaupungin kehittäjinä toimivat arkkitehti Lars Sonck, taiteilija Albert Edelfelt sekä alun perin englantilainen taiteilija ja keraamikko Alfred William Finch. Sonck oli yksi epäsäännöllisen kaupungin puolestapuhuja ja oli laatimassa ensimmäisiä suojelukaavoja Suomessa. Sonckin tavoitteena oli kehittää koko Porvoota, ei ainoastaan vanhaa kaupunkia.¹¹² Edelfelt puolestaan teki paikallisesti, valtakunnallisesti sekä kansainvälisesti tunnetuksi maalaustaiteensa kautta Vanhaa Porvoota ja vahvasti tällä tavoin sen kulttuurihistoriallista merkitystä ja identiteettiä. Finch toimi Iris-tehtaan keraamisen tuotannon taiteellisenä johtajana ja teki tunnetuksi suomalaista keramiikkaa. Samalla

¹⁰⁶ El Harouny 2008, 196.

¹⁰⁷ Vanha Porvoo -työryhmä 1985, 8.

¹⁰⁸ Mannerheim Sparre 1951, 189.

¹⁰⁹ Porvoon Museoyhdistyksen julkaisuja nro 9 2013, 72.

¹¹⁰ Kivilaakso 2017, 12.

¹¹¹ El Harouny 2008, 17.

¹¹² Mäkelä-Alitalo 2004, 103–105.

hän oli uusien miljööhanteiden vaikutusvaltainen puolestapuhuja.¹¹³ Finchin kiintymys Vanhaan Porvooseen näkyy lukuisissa vanhaa kaupunkia kuvaavissa piirustuksissa ja etsauksissa.

Voidaan todeta, että Vanha Porvoo säilyi sekä paikallisesta että yleissuomalaisesta ja eurooppalaisesta syystä, samalla säilymistä edesauttoivat aineelliset ja rakennustaiteelliset perusteet. Vanhaa Porvoota voidaan pitää myös kansainvälisenä luomuksena.¹¹⁴ Vanhan Porvoon asemakaavan ainutlaatuisuus ja autenttisuus on tunnustettu ja sen olemassaoloa on pyritty yhä vahvistamaan vuosien saatossa.

Kuva 4. Kulmakuja samana vuonna, kun Sparre piti puheen porvoalaisille vanhan kaupungin säilyttämisestä. Valokuva Natalia Linsén 1898. (Kuva: Porvoon museo)

¹¹³ Hård af Segerstad 1964, 24.

¹¹⁴ Mäkelä-Alitalo 2004, 103–105.

Kuva 5. Näkymä Kulmakujalta 124 vuotta myöhemmin.
(Kuva: Tanja Holmberg, 2022)

3.3 Vanhan Porvoon rakennustapaohjeet

Suojelukaavan yhteydessä olevien rakentamistapaa sääteleviä määräyksiä kirjattiin aluksi asemakaavaselostuksiin, mutta käytännön havaintoihin pohjautuen todettiin tarve lähestyä asukkaita ja tontinomistajia yksityiskohtaisemmillä ja rakennusperinnön säilyttämistä kannustavilla ohjeilla.¹¹⁵ Tähän havahduttiin Vanhan Porvoon osalta vuonna 1984, kun Ympäristöministeriö asetti työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin selvittää, mitä toimenpiteitä tarvittaisiin Vanhan Porvoon kaupunkiympäristön ja tasapainoisen väestörakenteen säilyttämiseksi. Työryhmä pohti keinoja auttaa, tukea ja avustaa rahallisesti alueen kiinteistöjä sekä tukea kaupunkia julkisen ulkotilan ja katumiljöön palauttamisessa alueen kulttuurihistoriallista arvoa vastaavaksi. Ongelmaksi oli ilmennyt rakennusten korjaaminen ympäristöön sopimattomalla

¹¹⁵ Mattinen 1985, 75.

tavalla. Erityisesti suunnittelun taso, rahoituskysymykset ja rakennustapaohjeiden puuttuminen olivat suurimmat puutteet. Yhtenä uhkana nähtiin vanhan kaupungin piharakennusten vajaa tai olematon hyötykäyttö ja rappeutuminen. Työryhmä katsoi näiden olevan olennainen osa kaupunkiympäristöä.¹¹⁶

Vanhan Porvoon vuonna 2018 päivitetty rakennustapaohjeistus on toiminut yhtenä suojelua tukevana keinona. Ohjeistuksen tavoitteena on vastata vanhan rakennuskannan infrastruktuuriin vaikuttaviin tekijöihin, kuten turismin ja taloudellisten muutosten aiheuttamiin muutoksiin. Rakennustapaohjeissa korostuu yksilön vastuu säilyttämisessä. Ohjeilla on pyritty vahvistamaan asemakaavan kautta määriteltävää suojelua ja edesauttamaan eheän kaupunkikuvan säilyttämistä. Ohjeiden tavoitteena on löytää ratkaisuja rakennusten ylläpidon ja korjaamisen ongelmiin ja toimia oikeudenmukaisina ohjeina toimijoille.¹¹⁷ Oppaan tavoitteena on myös huomioida yksilölliset ratkaisut ja miljöön hienovarainen yhteensovittaminen harmoniseksi kokonaisuudeksi lainsäädäntö ja toimivat käytännöt huomioiden. Ohjeissa mainitaan, että asemakaavallista suojelua ja rakennusvalvonnan valvontavastuuta ei voida ulottaa kaikkiin yksityiskohtiin ja yksittäisten rakennusosien ja niistä muodostuvien kokonaisuuksien osalta, vaan suojelu- ja säilyttämisvastuu on valveutuneella omistajalla, jolla on halu vaalia ainutlaatuista rakennusperintöä ja siirtää sitä tuleville sukupolville.¹¹⁸

Ohjeet koskevat sekä rakennettua ympäristöä, mutta myös pihoja. Ohjeet ovat poikkeuksellisen yksityiskohtaiset ja ne rajaavat melko tarkasti suojelun piiriin kuuluvat asiat. Suojeltavia asioita ovat mm. rakennusten katot, julkisivut, ovet, ikkunat, portit, aitat ja osittain myös sisätilat, jotka yleisesti jäävät kaavoissa suojelun ulkopuolelle. Rakennuksissa käytettävistä materiaaleista, maalilaaduista ja väriyksestä on annettu erilliset ohjeistukset. Ohjeissa on huomioitu myös historialliseen kaupunkikuvaan soveltuva pihapiirien kasvillisuus ja kivetykset.¹¹⁹

¹¹⁶ Vanha Porvoo -työryhmä 1985, 1–5.

¹¹⁷ Saatsin puheenvuoro, kansainvälinen verkkoseminaari 2021. Muistiinpanot.

¹¹⁸ Vanhan Porvoon rakennustapaohje 2018, 9.

¹¹⁹ Saatsin puheenvuoro, kansainvälinen verkkoseminaari 2021. Muistiinpanot.

4 EMPIIRISEN OSUUDEN TOTEUTUS VANHAN PORVOON ASUKKAILLE

4.1 Alustava aineistonhankinta kyselylomakkeen avulla

Tutkimukseni on sisältänyt lomakekyselyn ja haastatteluja, joista olen koostanut varsinaisen tutkimusaineiston. Haastattelut ja internetkysely ovat tutkimuksen kannalta keskeisiä tutkimuksen ongelmanasettelun ja uuden tutkimustiedon tuottamisen kannalta, koska tutkimuskysymykseen vastaavaa olemassa olevaa aineistoa ei ole kattavasti entuudestaan. Keskeisin tutkimuskysymys pyrkii löytämään vastauksia yksilön arvomaailmaan vaikuttavista tekijöistä rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämisprosessissa. Kysymyksen avulla avataan taustatekijöitä, jotka vaikuttavat arvomaailman rakentumiseen ja tarvehierarkian syntyyn. Lomakekyselyn ja haastattelujen avulla on selvitetty lisäksi asukkaiden suojelunäkemyksiä, niihin liittyviä valintoja sekä historiallisessa ympäristössä asumista ja sen merkitystä.

Olen toteuttanut strukturoidun tutkimuskyselyn Google Forms kyselylomakkeen avulla poikittaistutkimuksena eli olen kerännyt aineiston yhdessä ajankohdassa samoilta vastaajilta.¹²⁰ Tiedonkeruun lisäksi yhtenä tavoitteena on ollut saada kyselylomakkeen kautta valikoitua joukko henkilöitä haastatteluja varten. Kysely on toteutettu internetkyselynä Vanhan Porvoon asukasyhdistyksen Facebook sivujen kautta. Tutkimuksen validiuden yhtenä mittarina on korkea vastausprosentti sekä huolella muotoillut kysymykset, jotka vastaavat tutkimusongelmaan. Palautusprosenttiin vaikuttaa erityisen paljon se, kuinka tärkeänä vastaajat pitävät

¹²⁰ Aaltola & Valli 2007, 126.

tutkimusta. Se jää usein alle 60 prosentin kirjekyselyissä.¹²¹ Tutkimusta suunniteltaessa oli vaihtoehtona käyttää internetkyselyn lisäksi postikyselyä laajemman ja kattavamman otannan saamiseksi, mutta sille ei ollut tarvetta tutkimuksen edetessä. Lähtökohtaisesti tutkimusasetelmana on, että Vanhassa Porvoossa asuu paljon asukkaita, joita luontaisesti kiinnostaa vanhojen rakennusten suojelu ja vaaliminen. Tämä on vaikuttanut vastausprosenttiin, sekä tutkimuksen positiiviseen vastaanottoon asukkaiden keskuudessa. Määrällisen tutkimuksen aineistolle on tyypillistä, että vastaajien määrä on suuri.¹²² Porvoon vanhassa kaupungissa on noin 350 taloutta, joten mahdollisuus suureen vastausmäärään on ollut lähtökohtaisesti olemassa. Otannan suuruus ei ole ollut pääasiallisena tavoitteena, koska pääpaino tutkimuksessa on kyselyn ja haastattelujen aineiston tulkinta ja sen syvyys. Tutkimukseni on pääosin kvalitatiivinen, jossa sisällön laajuus on määrällistä laajuutta oleellisempaa. Laadullisessa tutkimuksessa tilastollisen yleistettävyyden sijaan tavoitteena on ilmiön selittäminen ymmärrettäväksi. Tähän päästään pienelläkin määrällä tutkimusaineistoa.¹²³

Kyselyyn vastasi 55 Vanhan Porvoon nykyistä tai entistä asukasta ja kyselyyn oli mahdollista vastata lähes kuukauden ajan 22.9.-17.10. 2021 välisenä ajankohtana. Kyselylomake on toteutettu sekä suomeksi että ruotsiksi, jotta vastausprosentti olisi mahdollisimman korkea. Kyselyn yhteydessä on ollut tiedote tutkimuksesta kyselyyn osallistuville. Kyselylomake on toteutettu anonyymisti. Tutkimuksessa kyselylomakkeeseen vastanneiden ja haastateltavien henkilöllisyydellä ei ole merkitystä, koska haastatteluaineistoa tarkastellaan yleisesti sieltä nousevien teemojen tasolla. Lomake on jaettu kahteen eri osioon, jossa ensimmäisessä osiossa kartoitetaan taustatiedot. Jälkimmäisessä osiossa kysymystenasettelu kohdistuu mielipiteisiin. Taustaosiossa selvitetään alustavasti ikäjakauma, äidinkieli, sekä kuinka pitkään on asunut Vanhassa Porvoossa. Tässä otetaan huomioon myös sukupolvisuus eli kuinka monen sukupolven asukas on vanhassa kaupungissa. Asuntomuoto ja kodin ikä selvitetään ensimmäisessä osiossa. Kyselyssä on pääosin strukturoituja kysymyksiä, mutta mielipidettä mittaavassa toisessa osiossa on myös avoimia kysymyksiä, joissa vastaaja pääsee tuomaan julki mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tarkentamaan niitä. Tulosten analysoinnissa käytän ohella myös kvantitatiivista menetelmää. Olen koostanut saadusta aineistosta Excel-taulukon, jonka avulla olen voinut vertailla määrällisesti vastausprosentteja eri kysymysten välillä. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan selvittää jonkin mielipiteen yleisyyttä, vaikka saadusta aineistosta onkin noussut yhteneväisiä mielipiteitä ja arvoja.

¹²¹ Heikkilä 2004, 29–66.

¹²² Vilka 2007, 17.

¹²³ Vilka 2021, 150.

4.2 Haastattelujen toteutus

Lomakekyselystä saatu tieto saattaa jäädä pinnalliseksi,¹²⁴ joten olen valinnut toiseksi tutkimusaineistoa täydentäväksi aineistonhankintamenetelmäksi asukkaiden haastattelut. Tällä tavoin pääsen syvemmälle kertomuksien kautta kokemusten ymmärtämiseen ja tätä kautta lähemmäksi tutkimusongelman ratkaisua. Haastattelun etuna lomakekyselyyn verrattuna on menetelmän joustavuus. Sanamuotojen ilmausta on mahdollisuus selventää ja mahdollisia väärinkäsityksiä voi oikaista keskustelun aikana.¹²⁵ Haastattelu mahdollistaa myös havaintojen teon samaan aikaan. Haastattelun aikana vallitsevaa tunnelmaa, haastateltavan eleitä, kielellistä ilmaisua ja asenteita on helpompaa tulkita.

Haastattelut toteutettiin tammikuun ja maaliskuun välillä 2022. Haastateltavat ovat täyttäneet tietosuojailmoituksen ja suostumuslomakkeen ennen haastattelua. Haastattelujen kautta olen saanut vastauksia niihin kysymyksiin, jotka jäävät lomakekyselyssä tulkinnanvaraisiksi. Yhtenä kriteerinä haastattelututkimuksen valinnalle tutkimusmenetelmänä on, kun halutaan tulkita kysymyksiä tai täsmentää vastauksia.¹²⁶ Haastattelut ovat osoittautuneet aineiston tulkinnan kannalta hyväksi menetelmäksi. Valitsin haastateltavat harkinnanvaraisen otannan mukaan, tavoitteena muodostaa heterogeeninen otos. Haastateltavien otannaksi määrittelin kymmenen henkilöä, kerätyn aineiston riittävyyden takaamiseksi kyselystä saadun aineiston rinnalle. Strukturoimaton tai puolistrukturoitu haastattelu voi tuottaa useita tekstisivuja litteroitua tekstiä, joten ajankäytön kannalta tämä otanta on perusteltu tutkimukseen käytettävä resurssi huomioiden. Suurempi otanta ei välttämättä takaisi tilastollisesti merkittäviä eroja tutkimuksessa, eikä tilastollinen yleistettävyys ole tutkimukseni tavoitteena. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston laatu määrittelee sen koon määrän sijaan.¹²⁷ Haastateltavista puolet olivat osallistuneet lomakekyselyyn ja valikoituivat tätä kautta haastatteluihin. Tässä tutkimuksessa aineistonkokoamisen menetelmänä on ollut myös ns. lumipallo-otanta, jossa haastattelujen alkutilanteessa on avainhenkilöitä, jotka johdattavat tutkijan toisen tiedonantajan pariin.¹²⁸ Tätä kautta pystyin valitsemaan loput haastateltavat harkinnanvaraisesti, jolla varmistin otannan monipuolisuuden. Haastateltavat olivat yhtä lukuunottamatta Vanhan Porvoon nykyisiä asukkaita. Valitsin ns. näytteiksi sekä suomen- että ruotsinkielisiä sekä pitkään Porvoossa asuneita. Yksi haastateltava on monen sukupolven asukas Vanhassa Porvoossa. Haastateltavien joukossa oli myös

¹²⁴ Metsämuuronen 2008, 39.

¹²⁵ Tuomi & Sarajärvi 2018, 85.

¹²⁶ Metsämuuronen 2008, 39.

¹²⁷ Vilkkä 2021, 150.

¹²⁸ Tuomi & Sarajärvi 2013, 86.

uudempia tulokkaita, jotka olivat asuneet 1-5 vuotta vanhassa kaupungissa. Haastateltavien ikäjakauma jakautui 34-76 vuoden välille. Sukupuolinen jakauma on tasainen haastateltavien välillä.

Haastattelut on toteutettu puolistrukturoituina teemahaastatteluina, mutta osittain niitä voidaan luonnehtia myös avoimiksi haastatteluiksi, koska ne täyttävät myös tämän tutkimusmenetelmän kriteerit. Olen käyttänyt haastatteluissa runkona lomakekyselyä ja haastattelu on kohdistunut valittuihin teemoihin. Kysymysten muotoa tai järjestystä ei ole suunniteltu etukäteen ja haastattelut muotoutuivat keskustelunomaisiksi. Avoin haastattelu menetelmänä perustuu vapaamuotoiseen vuorovaikutukseen ja syvempiin sosiaalisiin konteksteihin¹²⁹ ja teemahaastattelu on avoimuudessaan lähellä syvähaastattelua. Metodologisesti teemahaastattelussa korostuvat ihmisten tulkinnat asioista, sekä merkitykset, joita asioille annetaan.¹³⁰ Haastatteluissa nousikin uusia teemoja ja näkökulmia riippuen haastateltavasta itsestään ja hänen suhteestaan aihealueeseen. Päädyin ryhmähaastattelujen sijaan yksilöhaastatteluihin. Yksilöhaastattelut ja ryhmähaastattelut tuottavat eriluonteista aineistoa, mutta suurimpaan rooliin haastattelujen onnistumisessa nousee kuitenkin kysymykset, joihin pyritään löytämään vastauksia aineistoa tulkitsemalla.¹³¹ Haastatteluissa tutkijalla on mahdollisuus ohjata keskustelua aineiston tuottamiseksi. Haastattelutavalla voidaan vaikuttaa oman ennakoasenteen välittymiseen haastateltavaan. Haastattelijan objektiivisuus tai subjektiivisuus heijastuu myös haastattelun aikana tapahtuvaan havainnointiin. Havainnointi voi olla osallistuvaa tai ilman osallistumista olevaa.¹³² Tutkija on haastattelutilanteessa tutkimusasetelman tulkitseminen ja luoja, ja väistämättä oma positioni on omalta osaltaan vaikuttanut haastattelun asetelmassa. Olen pyrkinyt välttämään liian johdattelevia haastattelukysymyksiä ja pakottamaan tällä tavoin tutkittavien implisiittistä tietoa ennalta laadittuun muottiin. Tutkimusetiikka velvoittaa myös puolueettomaan tulkintaan aineiston analysoinnissa.

Haastattelut on toteutettu suurimmaksi osaksi haastateltavien kotona. Yksi haastateltavista on elinkeinonharjoittaja vanhassa kaupungissa, joten haastattelu toteutettiin työpaikalla. Aukkaiden omassa koti- tai työympäristössä toteutetut haastattelut tuottivat keskustelua tukevaa ja havainnollistavaa aineistoa, jota on voinut hyödyntää aineiston analysoimisessa. Haastattelutilanteet kestivät keskimäärin tunnin. Haastattelut on nauhoitettu ja litteroitu aineiston analysointia varten. Nauhoitukset ovat mahdollistaneet sen, että haastattelutilanteeseen on voinut palata uudelleen ja aineiston analysoinnin yhteydessä on päässyt tulkitsemaan uudelleen ilmapiiriä ja tunnelmaa. Olen myös pitänyt kenttäpäiväkirjaa havainnoista haastattelujen aikana.

¹²⁹ Aaltola & Valli 2007, 44.

¹³⁰ Tuomi & Sarajärvi 2013, 75.

¹³¹ Alasuutari 1999, 153.

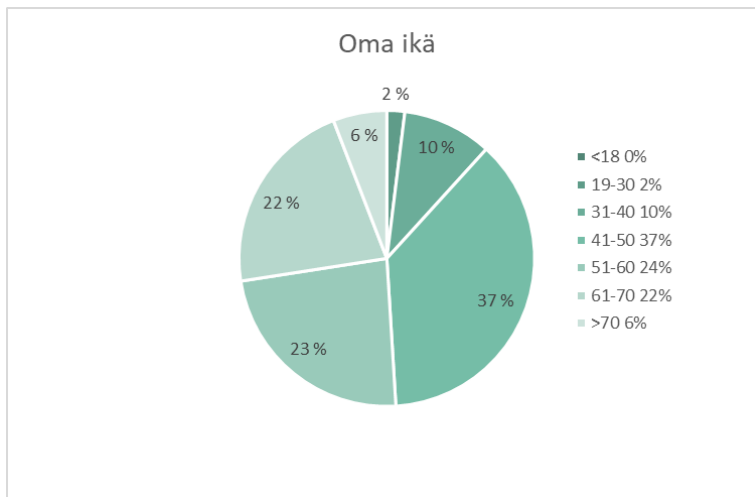
¹³² Metsämuuronen 2013, 43.

4.3 Tutkimukseen osallistuneiden taustatietoja

Käsittelen tässä luvussa kyselyyn osallistuneiden taustatietoja, joiden avulla muotoutuu kokonaiskäsitys vastaajien ikäjakaumasta, äidinkielestä, asumisajasta ja siitä, kuinka monen sukupolven edustaja henkilö on Vanhassa Porvoossa. Taustatiedot käsittävät tämän lisäksi vallitsevan asuntomuodon sekä aikakauden, jolle koti sijoittuu. Lomakekyselyyn vastasi 55 Vanhan Porvoon nykyistä tai entistä asukasta. Heistä 31 vastaajaa olivat äidinkieleltään suomenkielisiä, ja 24 vastaajaa ruotsinkielisiä. Osittain vastauksissa oli havaittavissa katoa eli kaikkiin kysymyksiin ei vastattu. Tätä esiintyi kuitenkin suhteellisen vähän ja kato on jakautunut satunnaisesti kysymysten välillä.

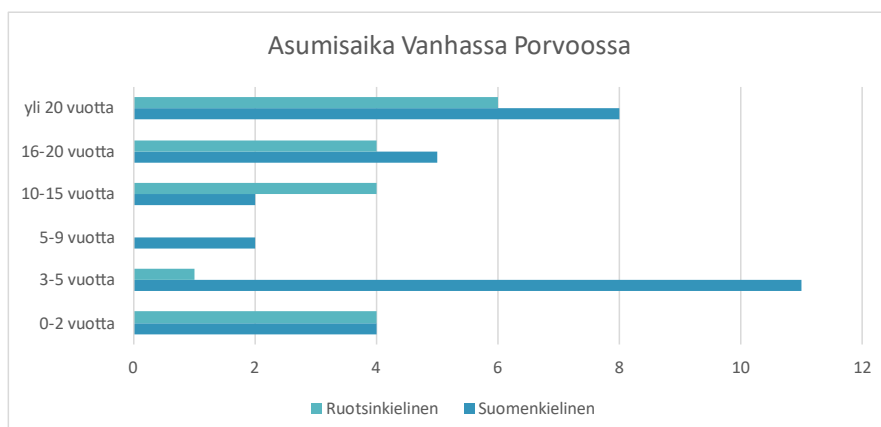
Lomakekysely ja haastattelut noudattivat vastaajan perustietojen kannalta samankaltaista runkoa ja kysymystenasettelua. Puraan lomakekyselyn vastauksia osittain numeerisesti graafisen havainnoinnin kautta, jotta syntyy kokonaiskuva tutkittavasta joukosta sekä mielipiteiden jakautumisesta vastaajien kesken. Graafiset esitykset koskevat ainoastaan kyselytutkimusta. Lomakekysely toteutettiin sekä suomeksi että ruotsiksi, ja vastausten tulokset on koottu yhdeksi kokonaisuudeksi. Sukupolvi-suuden sekä Vanhassa Porvoossa asumisajan osalta vastauksissa huomioidaan kielelliset erot. Huomioin myös haastatteluihin osallistuneiden taustatietoja, siltä osin, kun se on tarpeellista tutkimusaineiston kannalta. Olen jättänyt kyselyn taustamuuttujista pois sosioekonomisen taustan ja koulutuksen, jotta se ei asettaisi tutkimukselle ennakkoluuloja ja rajaisi osallistujien määrää. Haastatteluissa sosioekonominen tausta sen sijaan tuli esille keskustelun yhteydessä. Haastateltavista 80 % olivat korkeakoulututkinnon suorittaneita. Tämä voi olla suuntaa antava otos alueen asukkaiden sosioekonomisesta taustasta. En ole ottanut tätä näkökulmaa mukaan tulosten analysoinnissa.

Ikäjakaumaa kartoitettiin strukturoidusti, jossa vaihteluväli oli määritelty alle 18-vuotiaasta yli 70-vuotiaaseen. Kyselyyn vastasi yksi alle 30-vuotias. Kokonaisuudessaan ikäjakauma vastaajien kesken oli laaja, sillä yli 70-vuotiaista vastasi 6 % kyselyyn. Haastatteluihin osallistuneista sen sijaan 50 % oli yli 70-vuotiaita, loput viisi haastateltavaa olivat 34–53 ikävuoden väliltä.

Kuva 6. Lomakekyselyyn osallistuneiden ikäjakauma.
(Kuva: Tanja Holmberg, 2022)

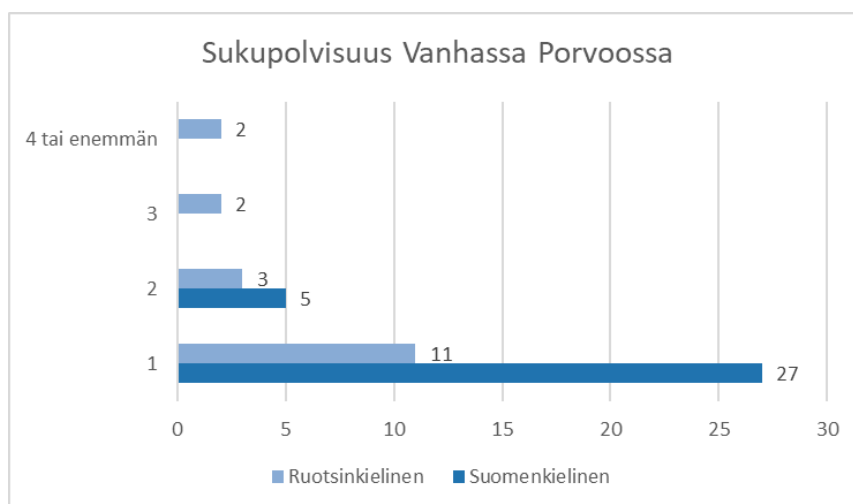
Vastaajista suurin osa on asunut Vanhassa Porvoossa yli 20 vuotta. Suomenkielisten osuus pitkään asuneissa on suurempi, joka saattaa selittyä sillä, että kyselyyn vastanneet ovat keskimäärin iäkkäämpiä verrattuna ruotsinkielisiin vastaajiin. Toiseksi suurimmaksi ryhmäksi muodostuu vanhassa kaupungissa alle 5 vuotta asuneet. Haastateltavista suurin osa on asunut vanhassa kaupungissa yli 20 vuotta, yksi asukkaista yli 40 vuotta. Kolme haastateltavaa on asunut alle 5 vuotta Vanhassa Porvoossa. Haastatteluissa ilmeni, että nykyään vaihtuvuus asukkaiden välillä tapahtuu nopeammalla aikavälillä verrattuna 1970-lukuun ja 1990-luvun alkuun. Tämän ajanjakson välillä on myös Vanhassa Porvoossa asunut enemmän monen sukupolven asukkaita.¹³³

Kuva 7. Diagrammi havainnollistaa suomen- ja ruotsinkielisten asumisajan väliset erot.
(Kuva: Tanja Holmberg, 2022)

¹³³ Kenttämuistiinpanot, 2022.

Kerätystä kyselyaineistosta voi havaita, että enemmistö vastaajista on ensimmäisen sukupolven vanhan kaupungin asukkaita. Haastateltavista 90 % olivat ensimmäisen sukupolven asukkaita ja yksi haastateltavista edusti seitsemättä sukupolvea Vanhassa Porvoossa. Suomenkielisistä lomakekyselyyn vastanneista suurin osa on ensimmäisen sukupolven edustajia ja heistä on 16 % toisen sukupolven edustajia. Ruotsinkielisissä vastaajissa on myös kolmannen ja neljännen sukupolven edustajia. Ruotsinkielisten suurempi osuus monen sukupolven edustajina viittaa Porvoon kielelliseen historiaan ja aiemmin vallinneeseen vahvaan ruotsin kielen valta-asemaan. 1970-luvun väestönlaskennan mukaan ruotsinkielisten osuus väestöstä on vaihtunut vähemmistöksi suomenkielisiin verrattuna. Kielellisen jakauman muutos on tapahtunut talvisodan jälkeen teollistumisen myötä ja siitä seuranneen väestönkasvun johdosta.¹³⁴

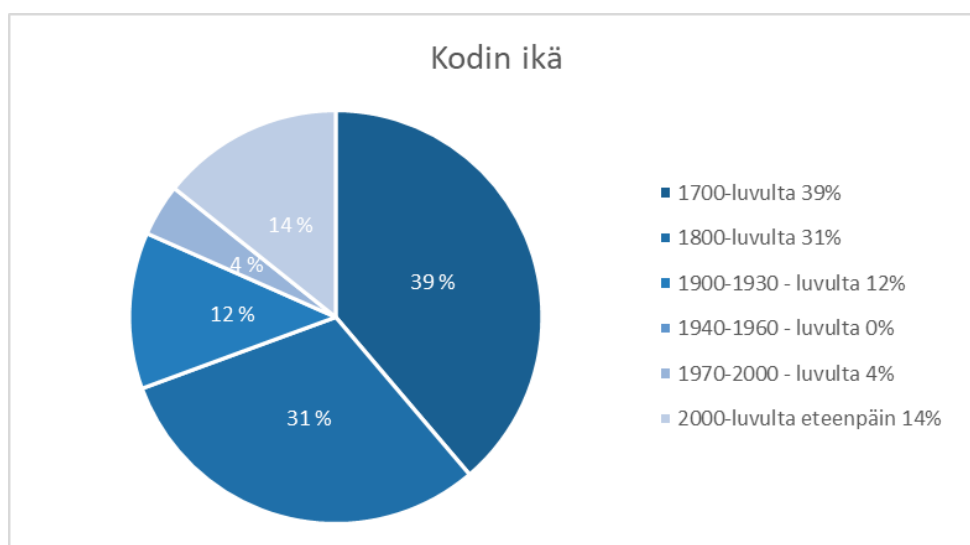

Kuva 8. Ruotsinkielisistä vastaajista löytyy suhteessa enemmän monen sukupolven edustajia. (Kuva: Tanja Holmberg, 2022)

Kyselyssä kartoitettiin asuntomuotoa, jossa vastaajat asuivat Vanhassa Porvoossa. 84 % vastaajista asui omistusasunnossa. Vuokra-asunnossa asui 15 % vastaajista. Yksi vastaajista omisti liikehuoneiston vanhassa kaupungissa, jossa ei asunut. Kolmantena vaihtoehtona oli työsuhdeasunto, mutta tässä asuntomuodossa asuvia asukkaita ei vastannut kyselyyn. Haastateltavista 90 % asuivat omistusasunnossa ja 10 % vuokra-asunnossa. Asetelma säilyy lähes samankaltaisena kuin kyselytutkimuksen tuloksissa. Omistussuhteen selvittäminen on kysymyksenasettelussa relevantti, koska se avaa toisenlaisen näkökulman säilyttämisprosessissa. Omistus- ja vuokra-asunnossa asumisen välinen ero voi heijastua asuinympäristöön sitoutumisessa tai vanhan rakennuksen säilyttämisen toteutumisessa. Tämä saattaa vaikuttaa vastauksien luonteeseen.

¹³⁴ Uppslagsverket Finland. Sähköinen lähde, viitattu 25.3.2022.

Lähes 40 % vastaajista asuu 1700-luvulla rakennetussa talossa. Kuten Vanhan Porvoon historia luvussa on aiemmin käsitelty, on vanhan kaupungin nykyinen rakennuskanta pääosin 1760-luvulta. Toiseksi suurimman ryhmän muodostaa 1800-luvun rakennuksissa asuvat asukkaat. Vastaajista 14 % asuu 2000-luvulla rakennetussa talossa. Tämä selittynee sillä, että Vanhassa Porvoossa on täydennysrakennettu koillis- ja luoteisosaan uudempaa arkkitehtuuria vanhan rakennuskannan lomaan. Täydennysrakentaminen 1940-luvulta 2000-luvulle on ollut Vanhassa Porvoossa vähäistä.

Kuva 9. Kyselyyn vastanneiden asukkaiden kotien ikärakenne. (Kuva: Tanja Holmberg, 2022)

4.4 Aineistosta nousseet teemat

4.4.1 Rakennussuojelun merkitys ja toteutuminen asukkaan näkökulmasta

Tässä luvussa käsitellään rakennussuojelun merkitystä, suojelun haasteellisuutta, toteutumista ja omaa vaikuttamismahdollisuutta tutkimukseen osallistuneiden tuottaman aineiston perusteella. Lomakekyselyssä selvitettiin strukturoidusti vastaajien mielipidettä vanhan rakennuskannan säilyttämisen tärkeydestä. Vastaajista 88 % piti sitä erittäin tärkeänä. Loput vastaajista pitivät sitä melko tärkeänä. Neutraalia tai välinpitämätöntä suhtautumista asiaan ei ilmennyt lainkaan. Haastatteluihin osallistuneilla oli yhtenäinen linja siihen, että säilyttäminen oli erittäin tärkeää. Keskusteluissa tuli esille, että vanhan rakennuskannan säilymistä vanhassa kaupungissa pidettiin elinehtona kaupunginosalle. Tämä osoittaa kiistattomasti, että Vanhan Porvoon asukkailla suhtautuminen vanhan rakennuskannan säilyttämiseen on vahva. Tämä

asetelma on ollut hypoteesina jo tutkimuksen alkuvaiheessa. Vanha Porvoo on veto-voimainen ja elinvoimainen asuinalue, jonka maantieteellisenä etuna on sijainti pääkaupungin läheisyydessä. Haastattelujen yhteydessä Vanhan Porvoon vetovoimaisuus ja kaupunginosan ainutlaatuisuus tulivat keskusteluissa selkeästi esille. Oman kodin vaaliminen ja suojeleminen ja sitä kautta vanhan rakennetun kulttuuriympäristön säilyttäminen kokonaisuutena seuraaville sukupolville katsottiin velvollisuudeksi tulevia sukupolvia kohtaan.

"Kyllä me ollaan ihan vihkiydytty siihen, että meidän velvollisuutemme on pitää tätä kunnossa seuraavalle asukkaalle, että se säilyy. On tämä niin ainulaatuinen alue, että jos tämä on säilynyt 200 vuotta, niin kyllä se säilyy jatkossakin, kun sitä oikein hoitaa." (HA04)

"Tosi tärkeäksi. En vastusta uuden rakentamista, mutta ei vanhan kustannuksella. Kyllä kaupungin pitää tietenkin kehittyä ja kasvaa, mutta etenkin vanha kaupunki ei ole vain meille, vaan kaikille muillekin ihmisille." (HA09)

"Erittäin tärkeäksi. On se aivan elinehto koko Vanhalle Porvoolle." (HA05)

"Har dessa hus till läns, och ska sköta om dem för kommande generationer." (KA)

Vapaamuotoisemmissa temahaastatteluissa sivuttiin sisäpintojen suojelelun tärkeyttä asukkaan näkökulmasta katsottuna. Suurin osa haastateltavista piti sisätilojen suojelelun ja säilyttämistä hyvin tärkeänä. Osa haastateltavista toivoi jopa tiukempia suojelelun määräyksiä. Tässä yhteydessä nousi kuitenkin esiin ajatuksia vanhassa talossa asuminen, sisätilojen suojelelun ja arkielämän kohtaamisen haasteellisuudesta. Rajanveto yksityisyyden, suojelelun ja käytännön toimivuuden välille koettiin osin ongelmallisena. Haastattelut toteutettiin suurimmaksi osaksi asukkaiden kotona, ja niissä tehtyjen havaintojen mukaan sisätilojen suojelelun toteutuminen konkretisoitui käytännössä. Monessa kodissa kalustus mukaili rakennuksen ikää ja sisäpintojen pintakäsittelyissä oli kunnioitettu perinteisiä menetelmiä ja materiaaleja. Aiemmistä pintakäsittelyistä oli jätetty dokumentteja tai niitä oli tuotu fragmentteina esiin osaksi kodin interiööriä.¹³⁵

¹³⁵ Kenttämuistiinpanot, 2022.

**Kuva 10. Kaksi kotia Vanhassa Porvoossa, joissa sisätiloja on suojeltu pieteetillä.
(Kuvat: Tanja Holmberg, 2022)**

Vanhassa Porvoossa on tehty vuonna 1969 yhdyskuntatutkimus vanhan kaupungin asukkaille, jossa on tutkittu kaupunginosaa sosiaalisena yhdyskuntana. Yhdyskuntasuunnittelua tukeva tutkimus, jossa otetaan huomioon paikallinen väestö oli tuohon aikaan uutta.¹³⁶ Tutkimusmenetelmänä olivat haastattelut, joihin osallistui 208 asukasta. Tutkimuksessa on selvitetty heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan asukkaana sekä kehitysehdotuksiaan kaupunginosan uudistamiseksi. Tutkimuksesta selviää, että jo tuolloin vanhan kaupungin asukkaiden suhtautuminen vanhan rakennuskannan suojeluun on ollut melko selkeä sen aikakauden suojelunormien valossa. Arvokkaiden rakennusten entisöimistä kannatti väestöstä kaksi kolmasosaa ja vain yksi viidesosa oli sitä mieltä, että arvokkaita rakennuksia voitaisiin purkaa ja rakentaa tilalle uudenaikaisia. Tutkimuksessa selvitettiin asukkaiden käsitystä uudistamisperiaatteista ja enemmistö vastaajista toivoi kaupungin uudistumista, mutta samalla sen luonteen säilyttämistä ennallaan. Kaupunginosan uudistumisen yhtenä keinona oli vanhojen huonokuntoisten rakennusten purkaminen ajan hengen mukaan, ja uusien ympäristöön sopeutuvien rakennusten rakentaminen. Suurin osa asukkaista, 72 %, toivoi kuitenkin vanhojen rakennusten kunnostamista purkamisen sijaan.¹³⁷ Otanta

¹³⁶ Piepponen 1970, 2.

¹³⁷ Piepponen 1970, 33–34.

tässä tutkimuksessa on suppeampi kuin 1970-luvulla tehdyssä, mutta se kertoo omalta osaltaan rakennussuojeluaatteen kehittymisestä entisestään tähän päivään. Yleinen mielipide asukkaiden kesken tässä tutkimuksessa on tukenut kokonaisvaltaisen säilyttämisen ideologiaa. Vanhan rakennuskannan kulttuurihistoriallinen arvo ja sen vaalimisen tärkeys on tiedostettu.

Tutkittavalta joukolta kysyttiin, kuinka suuri on heidän oma vaikutuksensa vanhan rakennuskannan säilyttämisprosessissa. Vastaajien näkemykset vaihtelivat jonkin verran. Tämä saattaa johtua kysymyksen tulkinnallisista eroista, joihin pyrin saamaan selvyyttä haastattelujen yhteydessä. Lomakekyselyssä 41 % vastaajista pitivät omaa vaikutusta erittäin suurena ja 27 % vastaajista melko suurena. Yksi vastaajista koki, että omaa vaikutusta säilyttämisprosessissa ei ollut lainkaan. Tuloksista voi päätellä, että suurin osa vastaajista koki omien valintojen ja päätösten merkityksen vaikuttavan rakennusten suojelussa. Haastattelujen yhteydessä oli huomioitavaa, että kysymys aiheutti ristiriitaisia vastauksia, johtuen tulkintaeroista. Kysymyksen tulkinanvaraisuus on mahdollisesti vaikuttanut lomakekyselyn vastausten jakautumisessa. Haastattelujen yhteydessä käydyistä keskusteluista nousi ajatuksia ja mielipiteitä, joista voidaan päätellä, että suurin osa haastateltavista piti omaa vaikutusta merkittävänä tai erittäin merkittävänä suojelun osalta. Haastatteluissa painottui asukkaan omien päätösten ja valintojen merkitys esimerkiksi kodin remontoinnin yhteydessä. Haastateltavilla oli omakohtaisia kokemuksia suojelun toteutumisesta käytännön tasolla. Lainsäädäntöä ja kaavoitusta käsittelevässä luvussa nousi esiin rakennuksen omistajanvaihdon vaikutus rakennuksen säilymiseen. Tämä tuli esiin haastattelujen yhteydessä. Etenkin sisäpintojen säilyttämisen nähtiin olevan yhteydessä rakennuksen omistajan tiheämpään vaihtumisväliin.

Asukkaiden mielipidettä rakennussäädösten ja rakennusvaatimusten haasteellisuudesta mitattiin strukturoidulla viisiportaisella kysymyksellä. Vastauksissa näkyi hajontaa ei lainkaan haastavan ja erittäin haastavan välillä. Tämän kysymyksen yhteydessä ei ollut avoimia vastauksia, koska kysymys ei suoraan vastaa tutkimusongelmaan. Haastattelujen avulla asukkaiden näkökulma aiheeseen avautui monitahoisemmin. Esimerkiksi saunan sijoittamista ulkorakennukseen suojelumääräysten vuoksi ei pidetty kohtuuttomana. Keskusteluissa nousi esiin perustarpeena esimerkiksi toimiva, nykyaikainen keittiö, jonka sijoittaminen vanhaan taloon on muuttanut alkuperäisiä tilaratkaisuja sisällä. Samoin nykyaikaisen teknologian hyödyntämistä toivottiin voitavan soveltaa, esimerkkinä aurinkopaneeleiden käyttöä energian lähteenä tai sähköistä porttia pihan sisäänkäynnin kohdalla. Pääosin haastateltavien asukkaiden vastuksista saattoi päätellä, että mukavuuksien puuttumista ei katsottu elämänlaatua heikentäväksi tekijäksi, vaan siihen sopeuduttiin ja suhtauduttiin luonnollisena osana Vanhassa Porvoossa sekä vanhassa talossa asumista. Tärkeämmäksi

koettiin rakennuksen säilyttäminen ilman merkittäviä muutoksia ja rakennussäädösten tärkeyttä korostettiin mielipiteissä.

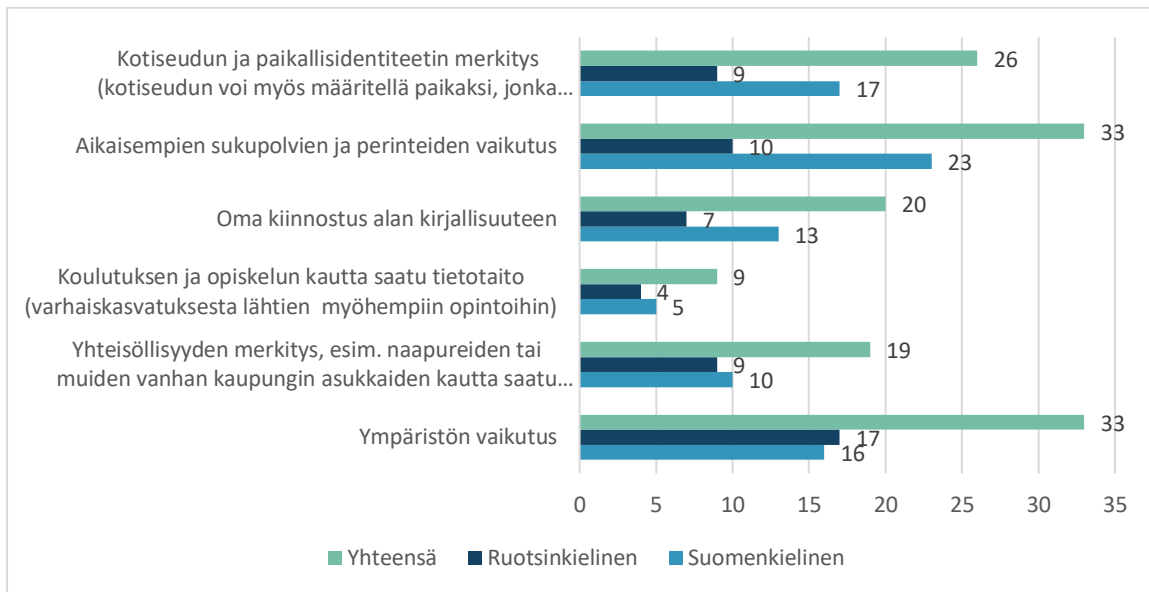
Vuoden 1969 yhdyskuntatutkimuksen yhteydessä toimeenpantiin mittava kiinteistötutkimus kaupunginosan asukkaille, jossa selvitettiin kiinteistönomistajien mielipiteitä ja toivomuksia kiinteistöjensä suhteen. Tutkimusta varten haastateltiin 133 kiinteistön omistajaa. Tutkimuksen tarkoituksena oli valottaa kaavoittajille asukkaiden näkökulmia siitä, millä tavalla he toivoivat oman kiinteistönsä esitettävän asema-kaavaehdotuksessa. Ennen kiinteistötutkimusta tehtiin vuonna 1968 rakennusten kuntoluokitus, joka liitettiin raporttiin kiinteistötutkimuksen yhteyteen. Kuntokartoituksesta ilmenee, että asuinrakennuksista 15 % on huonossa kunnossa ja 75 % kohtalaisessa tai hyvässä kunnossa. Ulkorakennuksista 43 % lukeutuu huonokuntoisiin. Asuinrakennukset olivat myös hyvin vaatimattomia varustetasoltaan ja 40 % asunnoista ei ole mitään kaupunkiasunnolle asetettavia varustetasovaatimuksia, kuten viemäriä, vesijohtoa tai WC-tiloja. Kiinteistön omistajista 67 % olivat kuitenkin kaiken kaikkiaan tyytyväisiä asuntoonsa vaatimattomasta varustetasosta huolimatta.¹³⁸ Vuoden 1969 tutkimuksen aineisto tukee asukkaiden haastatteluissa nousutta keskustelua vanhan kaupungin välttävästä kunnosta 1970-luvulla. Vuosikymmenen lopulla alkoi sukupolven vaihdos, jolloin asuntoja alettiin kunnostamaan laajemmalla mittakaavalla ja alueen vetovoimaisuus lisääntyi.¹³⁹ Omat havaintoni vanhan kaupungin kehittymisestä viimeisen 26 vuoden aikana vahvistavat ajatusta, että kaupunginosaa on kehitetty ja hoidettu aktiivisesti ja ympäristön fyysiseen, mutta myös henkiseen viihtyisyyteen on paneuduttu. Tämä näkyy sekä julkisen että yksityisen rakennuskannan ja yleisten puistoalueiden hoitamisenä sekä vanhan kaupungin yritystoiminnan elinvoimaisuuden ylläpitämisenä.

4.4.2 Vanhan rakennuskannan suojelumuönteisyyteen vaikuttavat tekijät

Tutkielma pyrkii löytämään vastauksia yksilön arvomaailmaan vaikuttavista tekijöistä rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämisprosessissa. Tämän teeman ympärille muotoutui kysymys, jossa selvitettiin ympäristön, yhteisöllisyyden, koulutuksen ja opiskelun merkitystä suojeluhaluun syntyyn. Kysymyksessä huomioitiin myös perinteiden, sekä paikallisidentiteetin ja kotiseudun merkitystä. Kysymykseen pystyi vastaamaan strukturoidun kysymyksen lisäksi avoimella vastauksella, jossa oli mahdollisuus tarkentaa ja avata näkökantaa. Vastaukseen oli mahdollista valita useampi vaihtoehto. Kerätystä aineistosta voi havaita, että jokainen vaihtoehto oli jollain tavalla vaikuttanut kunkin tutkimukseen osallistuvan suhteeseen vanhaa kulttuuriympäristöä ja rakennuskantaa kohtaan.

¹³⁸ Niemelä 1970, 13, 8.

¹³⁹ Kenttämuistiinpanot, 2022.

Kuva 11. Vastaajien tärkeimpiä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet haluun säilyttää ja vaalia vanhaa rakennuskantaa. (Kuva: Tanja Holmberg, 2021)

Ympäristön, aikaisempien sukupolvien ja perinteiden vaikutus sekä kotiseudun ja paikallisidentiteetin merkitys nousivat muiden yläpuolelle. Perehtyminen alan kirjallisuuteen oli vaikuttanut osaltaan suojelumotivaation syntyyn ja tätä kautta myös koulutuksen merkitys huomioitiin vastauksissa. Kirjallisuuden tutkimisen ohella yhteisöllisyyden merkitys nousi vastauksissa esille. Lomakekyselyn avoimissa vastauksissa korostui useampaan otteeseen aiempien sukupolvien ja perinteiden vaikutus suhtautumiseen vanhoihin rakennuksiin. Historian merkitystä painotettiin, ympäristön estetiikkaa ja kauneuden vaikutusta valintoihin, mutta myös ympäristön muuttumattomuutta arvostettiin. Yhteisöllisyyden vaikutus valintoihin ilmeni mm. naapureiden kautta saatujen kokemusten ja tietotaidon siirtymisen kautta. Vanhan talon säilyttäminen ja sen vaaliminen sekä kulttuuriperinnön säilyttäminen tuleville sukupolville koettiin monessa vastauksessa tärkeäksi, ja sen katsottiin kuuluvan jokaisen velvollisuudeksi.

Haastatteluissa aihetta käsiteltiin syvemmin ja tämän tutkimusmenetelmän kautta muodostui kyselyn vastauksia tulkitsevaa aineistoa merkityksistä ja suojeluhaluun syntyyn vaikuttavista tekijöistä. Haastatteluista syntynyt aineisto noudatti samaa kehityssuuntaa kuin kyselytutkimus. Sukupolvien välittämät perinteet ja arvostukset nousivat merkittävään osaan vastauksissa. Vaikutteita oli tullut myös kirjallisuuden ja koulutuksen kautta sekä vanhan kaupungin yhteisöllisyydestä. Ympäristön merkitys ja ympäristöestetiikka vaikuttajana suojeluhaluun korostuu myös haastatteluissa. Käsitellen näitä osa-alueita ja niistä muodostunutta aineistoa erikseen yksittäisissä luvuissa.

4.4.3 Kotiseutu, paikallisidentiteetti ja perinteet suojelun edistäjänä

Ihmisen juurten etsintä on vauhdittanut identiteetin ja perinteiden tutkimusta. Juuret-
tomuus on nähty turvattomuutena, ja johonkin kuulumisen lisää turvan tunnetta.
Identiteetin tutkimus liittyy ihmisen mielen, olemassaolon, maailmankuvan ja arvojen
tutkimukseen. Käsite on laajentunut ja tiedostettu paremmin 1970-luvulta lähtien, tätä
ennen se liitettiin kotiseutuaatteeseen ja -tunteeseen.¹⁴⁰ Kotiseututyötä tehdäänkin
monella eri taholla ja sen keskeinen tehtävä on ollut nykypäivänä kulttuuriperinnön
ja kotiseudun vahvistamisen lisäksi elinympäristön viihtyisyyden lisääminen ja koti-
seudun kehittäminen.¹⁴¹

Alue, paikka ja kotiseutu voidaan sanoina määritellä ja käsittää monella tavoin,
samoin niiden käsitteellinen sisältö täydentyy ajan myötä, joten ne eivät ole käsitteinä
muuttumattomia. Kulttuurimaantieteilijä Anssi Paasi erottelee alueellisesta identiteet-
tistä alueen itsensä ja alueen asukkaiden identiteetin toisistaan. Alueen identiteetti
viittaa luontoon, sosiaaliseen elämään ja kulttuuriin liittyviin ominaisuuksiin, josta
sen voi erottaa muista alueista. Alueen identiteetille on ominaista tunnistettavuus.
Asukkaiden identiteetti tarkoittaa puolestaan sitä, miten asukkaat samaistuvat paik-
kakuntaan tai alueeseen. Tässä prosessissa ihminen antaa merkityksiä ja sitoutuu tällä
tavalla paikkaan. Aluetietoisuus ilmentää, miten yksilöt tai yhteisöt hahmottavat alu-
eellisuutta, ja minkälaisia muistoja ja odotuksia he yhdistävät siihen.¹⁴² Humanistisen
maantieteen myötä paikka käsite on liitetty konkreettisen sijainnin sijaan ihmisten ko-
kemuksiin ja koettuihin merkityksiin. Se käsitetään monitahoisena ilmiönä, jossa ih-
misen kokemus paikasta voi kohdistua kotiin, naapurustoon, kotiseutuun tai jopa ko-
konaiseen kansakuntaan.

Perinteisen käsityksen mukaan kotiseuduksi määritellään paikka, josta olemme
lähtöisin. Kotiseutu voidaan kuitenkin määritellä monin eri tavoin. Paasin mukaan
paikka voidaan ymmärtää myös ihmisen elämänhistorian aikana kerääntyneiden
muistojen ja kokemusten kombinaationa. Ihminen voi siis elää elämäänsä useam-
massa eri paikassa ja liittää kertyneet kokemukset ja muistot yhdeksi kokoelmaksi.
Hänen mukaansa nykyihmisen kotiseutu pitää sisällään muistoja kokemuksia mo-
nista kohteista, joista jotkut merkitsevät enemmän kuin toiset. Kotiseutu ei ole välttä-
mättä tarkkaan rajattu, vaan se voi olla verkostomainen.¹⁴³ Kokemukset riippuvat
pitkälti kokijasta ja ne voivat olla hyvin omakohtaisia, satunnaisia ja myös tulkinnal-
lisia. Paikan kokemiseen omaksi vaikuttaa sen fyysisen ympäristön lisäksi myös sen

¹⁴⁰ Aro 1999, 177–180.

¹⁴¹ Kauppinen 2009, 13.

¹⁴² Paasi 2017, 12

¹⁴³ Paasi 2017, 3, 13.

henkinen ilmapiiri, arjen ympäristö, paikan historia, perinteet ja sosiaaliset suhteet.¹⁴⁴ Se voidaan määritellä tilaksi, jossa ihmisten tarpeet tyydyttyvät perusteellisesti. Se voi olla myös paikka, jonka ihminen on ottanut haltuunsa ja sitoutunut tunnetasolla. Paikallisuudessa tiettyyn paikkaan liitetyt mielikuvat ja piirteet vahvistavat ihmisen paikkaan kuulumisen tunnetta.¹⁴⁵

Kotiseudun ja paikallisidentiteetin merkitys nousi lomakekyselyssä kolmanneksi suurimmaksi vaikuttajaksi vanhan rakennuskannan suojeluhallituksen suhteen. Haastattelujen kautta oli mahdollisuus syventyä tarkemmin sen merkitykseen asukkailla. Haastateltavista neljä olivat syntyneet Porvoossa ja olivat monen sukupolven porvoolaisia. Yksi haastateltavista oli seitsemännen sukupolven edustaja vanhassa kaupungissa samassa pihapiirissä. Osa haastateltavista olivat asuneet pitkiäkin aikoja Porvoossa ja Vanhassa Porvoossa, yksi haastateltavista oli asunut vasta vuoden ajan vanhassa kaupungissa. Keskusteluista nousseesta aineistosta voi päätellä, että monen sukupolven porvoolaisilla tai lapsuutensa siellä viettäneillä on voimakas paikallisidentiteetti sekä sitoutuminen kotikaupunkiin. Osalla lapsuuden kokemukset kotipaikasta olivat merkittävä tekijä vahvistamaan paikallisidentiteettiä. Kotiseutuidentiteetti voidaankin myös määritellä tiettyyn asuinpaikkaan juurtumiseksi, jossa yksilö tuntee paikkakuntansa tapahtumia ja asukkaita. Merja Sinkkonen-Tolppi on tutkinut erityisesti kotiseutuidentiteetin käsitettä liittyen kiinnittymiseen ja samaistumiseen kotikuntaan lapsuuden ja nuoruuden aikana. Hänen mukaansa osallisuus on vahvasti kokemuksellista, ja se kuvaa yksilön kiinnittymistä yhteisöön ja myös omaan asuinalueeseensa. Kaikilla ikäluokilla osallisuuden merkitys paikkaan ja yhteisöön kuulumisen tunteen kasvuun on tärkeä. Nuorena se on erityisen nopeatahtista ja ympäristösuhde rakentuukin pitkälti sosiaalisten merkitysten kautta. Tunne osallisuudesta on merkittävä tekijä kotiseudulle juurtumisen suhteen. Tutkimuksesta oli myös havaittavissa, että kauimmin paikkakunnalla asuneet olivat kiintyneempiä asuinpaikkaansa kuin vähemmän aikaa siellä asuneet.¹⁴⁶ Haastattelussa yhteisöllisyyden merkitys kotipaikkaan sitoutumisen suhteen nousi vahvasti esiin erityisesti lapsuuden kokemusten kautta.

”Nostan kaksi noista esiin. Eli tämä kotiseutu rakkaus ja suhde siihen, ja sitten yhteisöllisyys tässä ympäristössä ja nämä asiat kietoutuu toisiinsa. Olen kasvaessani täällä kokenut sellaista yhteisöllisyyttä, jonka liitän tähän ympäristöön ja tähän paikkaan. Ja nämä on olleet mulle varmasti ne tärkeimmät.” (HA05)

Toisaalta myös Vanhaan Porvooseen myöhemmin muuttaneet kokivat identiteetin vanhan kaupungin asukkaana vahvana ja oman kulttuuri- ja asuinympäristön vaalimisen tärkeäksi. Porvoolaisuus, ja etenkin vanha porvoolaisuus koetaan etuoikeutena,

¹⁴⁴ Kauppinen 2009, 139.

¹⁴⁵ Mäkinen 2007, 21.

¹⁴⁶ Sinkkonen-Tolppi 2006, 148–151.

ja asiana, josta halutaan pitää kiinni. Vanhan Porvoon oma identiteetti tekee siitä ainutlaatuisen asuinympäristön. Teoreetikko Edward Relphin mukaan paikan identiteetti muodostuu sen mukaan, minkälainen mielikuva kokijalla on siitä.¹⁴⁷ Paikkakunnan omaleimaisuus ja erilaisuus vaikuttavat ihmisen paikallisidentiteetin muodostumiseen, toisaalta ihmiset myös itse tuottavat identiteettinsä omien käsitystensä ja tunteidensa perusteella.¹⁴⁸ Vanha Porvoo sosiaalisena yhdyskuntana tutkimuksen aineistosta ilmenee, että Vanhan Porvoon asukkaat ovat jo vuonna 1970 olleet voimakkaasti sitoutuneita kaupunginosaansa, sekä sen asuntoihin ja pihoihin. Vanhan Porvoon miljö on koettu myönteisenä ja sen vanhaa rakennuskantaa ja keskiaikaista katuverkostoa on pidetty viehättävänä. Tutkimuksessa päätellään väestön sosiaalisen rakenteen olevan osaksi selityksenä sitoutumiseen kotipaikkaan, sillä asukkaat ovat asuneet alueella vuosikymmeniä ja ovat näin juurtuneet paikkaan vahvemmin.¹⁴⁹ Aiempi tutkimus vahvistaa käsitystä Vanhasta Porvoosta asuinalueena, johon edelleen sitoudutaan.

Kiintymys kotiseutua kohtaan ja vahva paikallisidentiteetti edesauttavat oman asuinympäristön säilyttämisen ja suojelun tunnetta.¹⁵⁰ Eva Mannerheim Sparre kuvaa elämäkerrassaan Louis Sparren voimakasta paikallisidentiteettiä vanhan kaupungin asukkaana. Tunne sai suojeluhalun heräämään heti sinne muuttamisen jälkeen ja hän katsoi oikeudekseen esittää voimakkaitakin mielipiteitä kaupungin kanta-asukkaana.¹⁵¹ Kuten Elisa El Harouny toteaa väitöskirjassaan, on jokaisella jollain tavalla suojeleva suhde kotipaikaksi kokemaa paikkaa kohtaan. Kotipaikan merkityksellisyyden ja suojelutavoitteiden kanssa käydään vuoropuhelua.¹⁵² Ihmisen ja paikan välillä on myös kiinteä suhde. Ihminen jättää jälkensä kotipaikkaan, ja kotipaikka jättää jälkensä meihin.¹⁵³

”Kotikaupunki on tärkein, sen ominaisuuksien vaaliminen elämäntyöni.” (KA)

Tutkimusaineistosta saaduista tuloksista voidaan päätellä, että aikaisempien sukupolvien ja perinteiden merkitys on vaikuttanut vanhan rakennuskannan vaalimiseen ja haluun asua vanhassa talossa. Perinteen ja identiteetin käsitteissä on yhteneväisyyttä keskenään. Laura Aron mukaan identiteettityöskentely on kamppailua muuttumisen ja pysymisen välillä. Perinne käsitetään periytyvyytenä, tiettyjen asioiden ja ilmiöiden paikallisena, ajallisena ja sosiaalisena siirtymisenä ja tällä tavoin osaksi kulttuuria tulemisena. Perinne tulkitaan prosessiksi, joka ei ole pysyvää. Se elää

¹⁴⁷ Forss 2007, 102.

¹⁴⁸ Kauppinen 2009, 29, 77.

¹⁴⁹ Piepponen 1970, 35.

¹⁵⁰ Forss 2007, 94.

¹⁵¹ Eva Mannerheim Sparre 1950, 186.

¹⁵² El Harouny 2008, 45.

¹⁵³ Forss 2007, 94.

ja muuttuu, tai jossain tapauksissa häviää kokonaan. Kulttuurin ja perinteen ominaisuuksiksi mielletään jatkuvuus ja kollektiivisuus, mutta myös yksilöllisyys ja muuntuvuus luonnehtii niitä, samoin kuin identiteetin yhteydessä.¹⁵⁴ Molemmat antavat tunteen kuulumisesta johonkin kokonaisuuteen.

Aineeton kulttuuriperintö korostaa identiteetin merkitystä ja perinteiden jatkuvuutta. Nämä ovat oleellinen osa kokemukseen omista juurista. Se vaikuttaa myös ihmisen suhteeseen paikkaan, rakenteisiin ja jokapäiväisiin rituaaleihin elämässä. Muisti vaikuttaa siihen, että paikat tuntuvat tutuilta. Muistiin vaikuttaa puolestaan sosiaalinen ja konkreettinen yhteys, jossa kokemus on saatu. Kollektiivinen muisti vahvistaa yhteisöön ja paikkaan kuulumisen tunnetta nykyhetkessä. Koettu tilakokemus sekä fyysiset paikat ja objektit vahvistavat myös piileviä arvoja ja samalla kulttuuriperinnön merkitystä.¹⁵⁵ Kyselytutkimuksessa ja haastatteluissa toistui aiempien sukupolvien kunnioituksen sekä historian merkitys omassa asuinympäristössä ja kodissa. Perinteiden vaaliminen sekä aineettoman että aineellisen kulttuuriperinnön osalta koettiin hyvin tärkeäksi. Monessa haastattelussa nousi esiin kokemukset ja muistot lapsuudesta, jotka ovat vaikuttaneet valintoihin ja arvoihin myöhemmässä elämässä. Isovanhemmilta ja vanhemmilta opitut asenteet, tavat ja käsityötaidot arvoitettiin tärkeäksi henkiseksi perinnöksi.

”Se on tullut verenperintönä sitä vasten, kun mulla on evakkotausta, eli molemmat vanhemmat ovat evakkoja Kannakselta ja he menettivät monta maataloa siellä. Ja niistä tarinoista on peräisin se kunnioitus. Ja lähinnä kunnioitus kaikkea vanhaa, siis perintöä kohtaan. Materiaalista ja henkistä perintöä kohtaan. Sitä varten, että heillä ei ollut tullessa kuin kaksi paljasta kättä vastakkain.” (HA02)

”Lapsuus mummolassa vanhassa talossa pikkukaupungissa.” (KA)

”Ja mulla on lähtöisin varmaan siitä, että meitä on kolme lasta ihan peräkkäin ja olen ollut vanhin. Olen ollut mummolassa ja mummolalla oli juuri sellainen ovi, mikä oli tuossa asunnossa ja se ovi, ja se fiilis oli sieltä mummolassa. Siellä mä olen saanut sitä huomiota ja lämpöä ja olen saanut tehdä siellä kaikkea. Sain ompelutarvikkeet ja kaikkea. Sieltä varmaan on lähtenyt se lämpö.” (HA04)

”Olen jo lapsena seurannut vanhojen rakennusten restaurointia. Ympäristön vaaliminen on ollut osa kasvuympäristöni kulttuuria.” (KA)

Perinteiden vaaliminen on koettu tärkeäksi ja vastauksista voi tulkita, että kokemuksia ja muistoja on kannettu mukana eri elämänvaiheissa. Heidi Kauppinen tutkimuksessa kotiseutusuhteen rakentumisesta todetaan, että ihminen kuljettaa mukanaan erilaisia positiivisia muistoja asuinpaikoistaan ja pyrkii hakemaan niille vastinetta uudesta ympäristöstään. Muistot voivat olla sosiaalisia, arkkitehtuurisia tai maisemallisia. Kotiseutuja voi olla monia ja kerran koettu kotiseutu koetaan aina jollain tasolla

¹⁵⁴ Aro 1999, 179, 186.

¹⁵⁵ Ceginskas 2013, 110, 123.

kotiseutuna.¹⁵⁶ Samasta näkökulmasta tarkasteltuna voidaan todeta, että aiemmilta sukupolvilta perityistä muistoista, kokemuksista ja arvoista on rakentunut ympäristö, joka koetaan kodiksi ja siihen sitoudutaan tunnetasolla.

4.4.4 Ympäristösuhteen ja yhteisöllisyyden merkitys

Ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta on oleellista tarkastella rakennussuojelun taustalla. Puukaupungit ovat muotoutuneet aikanaan ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksena. Tämän vuorovaikutussuhteen toimivuus on tärkeä tekijä puukaupungin jatkuvuudelle ja säilymiselle. Käsittelen tässä luvussa tutkittavan ryhmän vastauksista nousutta aineistoa ympäristön merkityksestä yksilölle rakennussuojelun toteutumisessa. Keskiössä on ihmisen ja ympäristön välinen suhde sekä ympäristöestetiikan vaikutus valintoihin, arvostuksiin ja ympäristön kokemiseen. Yhteisöllisyys on tiivis osa ihmisen ympäristösuhdetta ja sen merkitystä käsitellään Vanhan Porvoon asukkaiden näkökulmasta.

Avaan yksilön ympäristösuhdetta myös ympäristöfilosofian ja ympäristöestetiikan näkökulmasta. Ympäristöfilosofisessa näkökulmassa ympäristö käsitetään pääsääntöisesti maisemana, mutta myös siihen liittyvien merkitysten kautta. Se on filosofian osa-alue, joka käsittelee ympäristöä ja tarkastelee ihmisen paikkaa luonnossa. Filosofian koulukuntia on paljon, samoin lähestymistapoja. Fenomenologinen perinne vaikuttaa ympäristöfilosofiaan. Ympäristöfilosofian mukaan kokemus on merkittävä osa prosessia, ja tätä kautta ympäristön arvoista tullaan tietoisiksi. Sen mukaan mitä emme koe, ei ole läsnä.¹⁵⁷ Esteettiset arvostukset liittyvät kiinteästi ihmisen ympäristökokemukseen sekä tapaan suhtautua ympäristöön.¹⁵⁸ Ympäristöestetiikka kohdistuu paikkoihin, jossa lähtökohtana on maiseman havaitseminen tai maisemakokemus. Tähän kokemukseen yhdistyy estetiikka. Se on usein kehollisesti moniaistista ja vastavuoroista. Luonnonympäristön tai rakennetun ympäristön säilyttämisen kannalta on kyky nähdä ympäristön kauneus tärkeä resurssi. Vastavuoroisessa maisemakokemisessa kauneus on sedimentoitunut kokemuksena ajan kuluessa. Tämä puolestaan voi herättää ajatuksia, jotka ohjaavat tulevia valintoja.¹⁵⁹

Kyselylomakkeen avoimista vastauksista sekä keskusteluista haastattelujen yhteydessä nousi esiin kokonaisvaltainen ympäristön merkitys suojeluhan voimistumiseen. Ympäristön merkitys oli suurimpia vaikuttajia perinteiden ja aiempien sukupolvien vaikutuksen lisäksi. Tutkija Leena Rossi toteaa ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta käsittelevässä artikkelissaan, että ihminen kokee ympäristönsä aina

¹⁵⁶ Kauppinen 2009, 10.

¹⁵⁷ von Bonsdorff, 2020.

¹⁵⁸ Kinnunen & Sepänmaa 1981, 6.

¹⁵⁹ von Bonsdorff, 2020.

kokonaisvaltaisesti ja jokainen ihminen hahmottaa, tulkitsee ja arvottaa ympäristönsä omalla tavallaan. Kulttuuriympäristöä voikin lähestyä monesta eri näkökulmasta, jossa kulttuurinen tausta, arvot ja teoreettinen tietämys asioista vaikuttaa näkökantaa, jolla ympäristöä tarkastelee. Tutkijan mukaan ympäristön kulttuurilla on merkittävä vaikutus ihmisen ja ympäristön välisessä suhteessa. Ympäristösuhde kehittyy kokoelämän ajan jatkuvana prosessina, johon vaikuttaa ympäristön muutos, yhteisön ja kulttuurin muutos ja henkilön oma kehitys ihmisenä.¹⁶⁰ Yksilö ja yhteisö vaikuttavat siis toiminnallaan ympäristöön, kun taas ympäristö vaikuttaa ihmiseen asettamalla rajoituksia, mutta myös mahdollisuuksia. Kyseessä on jatkuva vuorovaikutuksen prosessi. El Harouny toteaa, että kaupunki on kehittyvä kokonaisuus, jossa ihminen antaa suunnan sen kulkua ohjaaviin prosesseihin. Puukaupunkiin liittyvien asioiden merkittävyyden ylläpitäminen on tärkeää, ja se taas perustuu ihmisen ja ympäristön väliseen suhteeseen. Tyytyväiset asukkaat voivat nostaa rakennetun ympäristön arvoa.¹⁶¹

Estetiikan havaitseminen vaatii kokemuksen eli ihmisen ja ympäristön kontaktin toisiinsa.¹⁶² Teoreetikko Arnold Berleantin mukaan esteettinen sitoutuminen ympäristöön edellyttää moniaistista osallistumista ympäristön kanssa, johon liittyy myös sosiaalisuus. Se on myös sidoksissa ympäristöllisen jatkuvuuden käsitteeseen, jossa ympäristö on erottamaton osa ihmistä.¹⁶³ Paikan kokeminen on siis oleellinen osa ympäristösuhteen muodostumista. Vanha Porvoo sosiaalisena yhdyskuntana tutkimuksessa ilmenee, että pidempään kaupunginosassa asuneet kokivat sen viihtyisäksi kaikkina vuodenaikoina, ei pelkästään kesäaikaan. Tutkimuksen mukaan havainnot ympäristöstä koettiin ajan kuluessa positiivisemmin.¹⁶⁴ Paikallisidentiteetin muodostumisessa omat tunteet ja käsitykset vaikuttavat identiteetin muodostumiseen. Ympäristösuhteen muotoutumiseen vaikuttaa myös oleellisesti ihmisen oma mielikuva asumastaan alueesta. Tähän mielikuvaan vaikuttaa sosiaaliset suhteet, mutta myös ympäristön ilme ja muoto.¹⁶⁵ Kyselyn ja haastattelujen muodostaman aineiston avulla pystyi havaitsemaan asukkaan ympäristön havainnoinnissa estetiikan merkityksen. Esteettinen ja yhtenäinen ympäristö oli monelle tutkimukseen osallistuneelle merkittävä tekijä asuinpaikan valinnalle. Esteettisestä ympäristöstä on ollut mahdollisuus nauttia arkielämässä, ja se on ollut monelle voimavarana. Joillain asukkailla oli jo lapsuudessa muodostunut suhde vanhaan kaupunkiin sinne tehtyjen kävelyretkien myötä. Kokemuksessa korostui kaupunginosan esteettinen havainnointi ja siitä syntyneet mielikuvat. Oman asuinympäristön muuttumattomuus katsottiin tärkeäksi.

¹⁶⁰ Rossi 2010, 80–81.

¹⁶¹ El Harouny 2008, 17–18.

¹⁶² Kinnunen & Sepänmaa 1981, 51.

¹⁶³ Forss 2007, 54–56.

¹⁶⁴ Piepponen 1970, 8.

¹⁶⁵ Kinnunen & Sepänmaa 1981, 15.

Vanhaa, kulttuurihistoriallista rakennuskantaa arvostettiin ja sen yhtenäisyyttä haluttiin vaalia. Historian läsnäolo jokapäiväisessä arkielämässä sekä ympäristössä, että omassa kodissa koettiin rikkautena. Vanhan rakennuskannan pitkäikäisyys, harmonisuus ja ekologisuus huomioitiin vastauksissa. Kaupunkitutkija Irma Uuskallion mukaan historiallisen asuin ympäristön suosio perustuu sekä kestävään rakennustapaan että esteettisesti korkeatasoiseen miljööarvoon. Hänen mukaansa historiallinen ja taiteellinen rakennuskanta edustaa esteettisiä arvoja, muistoja, elettyä elämää ja tätä kautta kiintymistä asuinpaikkaan.¹⁶⁶ Tähän viittaavia ajatuksia löytyi myös asukkaiden näkökulmista.

"Ympäristön ainutlaatuinen tunnelma, jonka luo kauniit vanhat eri vuosisadoilta olevat rakennukset kapeine katuineen ja vanhoine pihoineen." (KA)

"Minulle merkitsee paljon ympäristön muuttumattomuus." (KA)

"Historian merkitys, arkkitehtuurin ja ympäristön kauneus ja estetiikka, hirsirakentamisen ekologisuus. Ihmiselle sopivan kokoinen ja oloinen ympäristö. Ei liian korkeita metallisia tai lasisia rakennuksia ja liikenteen meteliä, kiireen tuntua. Tällaisessa ympäristössä voi ihastella päivittäin rakennusten ja niitä ympäröivien pihojen ja puutarhojen kauneutta. Mukulakivet soveltuvat hyvin kiireettömään kävelyyn. Ympäristö vaikuttaa mielialoihin enkä täällä Vanhassa Porvoossa ole juuri masentuneisiin ihmisiin törmännyt - toisin kuin betonilaatikoiden keskellä asuvien ihmisten parissa." (KA)

"Jag tycker det är viktigt att bevara samma stil igenom ett område." (KA)

"Omgivningen påverkar väldigt mycket. Synen på det som är vackert och rogivande. Historien i gamla hus är väldigt fascinerande." (KA)

Kiintymistä ja sitoutumista asuin ympäristöön edesauttaa ympäristön viihtyisyyden lisäksi sosiaaliset verkostot ja yhteisöllisyys. von Bonsdorff korostaa rakennetun ympäristön sosiaalista ulottuvuutta erottamattomana osana koettua paikkaa. Paikat rakentuvat asumisen kautta ja paikan sosiaalinen ulottuvuus pohjaa asumisen toimintoihin, joka on asumista toisten kanssa. Asukkaat, vierailijat ja yhteisöt muodostavat aineettoman verkoston, joka koetaan erottamana osana paikkaa. Asukkaiden suhteet ylläpitävät paikan elämää.¹⁶⁷ Yhteisöllisyys on ollut tiiviimpää vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tämä on osittain johtunut siitä, että etenkin perinteisissä puukaupungeissa työ ja asuminen ovat sekoittuneet keskenään, kun kauppapuodit ja pajat ovat sijainneet asuintalojen lomassa ja ihmisten arkielämä on levittäytynyt pienelle alueelle lisäten yhteistä kanssakäymistä.¹⁶⁸

Kyselylomakkeen vastauksissa yhteisöllisyys nousi esiin yhtenä vaikuttajana rakennuskannan ja ympäristön suojelussa. Yhteisöllisyydellä koettiin olevan vaikutusta, vaikka haastatteluissa esiintyikin yleinen mielipide yhteisöllisyyden vähentymisestä

¹⁶⁶ Uuskallio 2003, 39.

¹⁶⁷ Forss 2007, 96.

¹⁶⁸ Tuomi-Nikula & Karhunen 2007, 31.

verrattuna aiempiin vuosikymmeniin. Myöhemmin kaupunginosaan muuttaneet kokivat, että yhteisöllisyyttä oli jokseenkin vähän. Yhteisöllisyyden merkitys ja vaikutus vanhassa kaupungissa viihtymiseen nykyäänkin oli haastattelujen perusteella tärkeintä asukkaille, jotka olivat viettäneet lapsuuden Vanhassa Porvoossa.

”No, siitä pitäisi puhua kehityskaarena ja Vanha Porvoo on muuttunut paljon ja muuttuu jatkuvasti, ihan niin kuin kaikki muutkin kaupunginosat. Ja sanoisin kyllä, että kiistatta koko Suomi oli yhteisöllisempi tai ainakin ihmiset sitoutuivat vahvemmin siihen omaan kotikortteliin tai kaupunginosaan. Jollain töölöläisillä oli vahvempi identiteetti 30 vuotta sitten kuin tänään, ja se on ihan sama asia täällä Vanhassa Porvoossa. Mun mielestä täällä on ollut ja on edelleen yhteisöllisyyttä, mutta se on vähentynyt. Mä sanoisin näin, että silloin kun mun perheeni muutti tänne näin ja se oli siis vuonna 78–79, oli ainulaatuinen hetki Vanhan Porvoon historiassa, eli silloin niinä vuosina iso osa kiinteistöistä vaihtoi omistajaa ja tuli kokonaan uusi sukupolvi. Uudet asukkaat olivat pitkälti nuoria lapsiperheitä ja silloin heidän välilleen syntyi todella vahva yhteisöllisyys, koska he tekivät samaa asiaa, he korjasivat Vanhaa Porvoota omaksi asuinalueekseen.” (HA05)

Ympäristön viihtyisyydellä edistetään ympäristön säilyttämistä. El Harouny korostaa tutkimuksessaan yhteisöllisyyden merkitystä vanhan puukaupungin suojelun taustalla. Ihminen samaistuu samankaltaisen arvomaailman omaaviin ihmisiin. Tämä lisää yhteisvastuullisuutta ja sitouttaa yhteisen kulttuuriperinnön suojeluun. Yhteisöllisyys perustuu arvoihin ja arvoilla on myös yhteisöllinen perusta.¹⁶⁹ Vanhan Porvoon yhteisöllisyyteen pyritään panostamaan aktiivisella asukas yhdistystoiminnalla. Asukkaiden kanssa käydyissä keskusteluissa ilmeni, että sen toiminnasta oltiin tietoisia ja sen myös katsottiin olevan yksi mahdollisuus vaikuttaa rakennussuojelutyöhön.¹⁷⁰ Yksi haastateltavista kertoi, että perinnerakentamista taitavien naapurien vaikutuksesta oli avautunut uusia näkökulmia vanhan rakennuksen korjaamiseen perinteisin menetelmin. Tämä oli taas herättänyt syvemmän kiinnostuksen vanhaa rakennuskantaa kohtaan sekä halun oppia ja toteuttaa oman kodin kunnostusta perinteisiä käsityöläismenetelmiä noudattaen ja kunnioittaen. Yhteisöllisyys on osaltaan ollut vaikuttamassa aineettoman kulttuuriperinnön siirtymisessä eteenpäin.

4.4.5 Aineeton kulttuuriperintö muodollisen koulutuksen kautta suojelun perustana

Käsittelen tässä luvussa muodollisen koulutuksen kautta siirtyvää aineetonta kulttuuriperintöä ja sen vaikutusta valintoihin ja arvoihin asukkaiden näkökulmasta. Oma näkökulmani ja kokemukseni aineettoman kulttuuriperinnön eteenpäin viejänä opettajan roolissa on ollut yhtenä lähtökohtana tutkimusaiheen syntymiselle. Olen työskennellyt pintakäsittelyalan ammatillisena toisen asteen opettajana useiden vuosien ajan. Opettajan työssäni olen havainnut, kuinka suuri merkitys omalla opetuksellani

¹⁶⁹ El Harouny 2008, 543.

¹⁷⁰ Kenttämuistiinpanot, 2022.

on ollut opiskelijoiden suhtautumiseen vanhaa rakennuskantaa ja rakennettua kulttuuriympäristöä kohtaan. Olen voinut omalla työlläni edesauttaa kulttuurisen kestävyuden eteenpäin viemistä opettamalla mm. perinteisiä käsityöläismenetelmiä, materiaaleja sekä tyylihistoriaa. Arkkitehtuurin historian sekä perinteisten menetelmien tuntemus lisää ymmärrystä ja arvostusta vanhaa rakennuskantaa kohtaan ja vähentää niihin liittyviä ennakkoluuloja. Kulttuuriympäristökasvatuksen vaikutus on herättänyt ajattelemaan asiaa kokonaisvaltaisemmin rakennussuojelun kehittymisen kannalta.

Kulttuuriperinnön säilyttäminen sukupolvelta toiselle vie eteenpäin kulttuurista kestävyyttä. Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön eteenpäin viemisen turvaaminen ja tätä kautta kulttuurisen kestävyuden ylläpitäminen on siis tärkeää. Kulttuuriympäristökasvatuksen sekä ympäristökasvatuksen päämääränä on ympäristön ja kulttuuriympäristön arvostaminen, säilyttäminen ja vaaliminen. Jokainen sukupolvi jättää oman jälkensä kulttuuriympäristöön. Ympäristökasvatuksen rooli on merkittävä ihmisen ja ympäristön välisen suhteen muodostumiseen. Kasvatuksen kautta lisätään tietoa ja tietoisuutta kulttuuriympäristöstä vieden eteenpäin kestävä kehityksen ideologiaa. Kulttuuriympäristön käyttäminen oppimateriaalina tai oppimisympäristönä tukee ympäristösuhdetta ja voi parhaimmillaan johtaa tunnepitoiseen suhteeseen ympäristön kanssa. Tätä suhdetta kutsutaan ympäristöherkkyydeksi, joka lisää empatian tunnetta.¹⁷¹ Kulttuurikasvatuksen rooli on siis huomattava. Kirsi Hänninen pohtii artikkelissaan kulttuuriympäristökasvatuksen haasteellisuutta, kun kyseessä on oppijan henkilökohtainen suhde ja asenne ympäristöön. Kulttuuriympäristökasvatuksen lähtökohtana on ympäristön sekä kulttuuriympäristön tärkeyden oivaltaminen. Tätä kautta syntyy arvostus ympäristöä kohtaan ja suojelun merkitys korostuu. Hännisen mukaan omakohtainen kokeminen kulttuuriympäristössä voi synnyttää halun suojella.¹⁷² Tämä on ollut myös oman opetukseni lähtökohta. Olen huomionnut Porvoon ja sen lähialueen vanhan kulttuuriympäristön opetuksessani, joka tulee olemaan valmistuneiden opiskelijoitteni pääsääntöistä työllistymisaluetta. Vanha Porvoo on toiminut autenttisena historiallisena oppimisympäristönä sekä teoria että käytännön opetuksessa. Ympäristöllä ja paikan kokemisella on ollut selkeä vaikutus opetuksen kokonaisvaltaisen sisäistämisen kannalta ja se on toiminut suojelutavoitteiden edistäjänä, sekä tarjonnut otollisen kontekstin oman ammatillisen identiteetin rakentamiselle.

Asukkaille toteutetun kyselylomakkeen avoimista vastauksista löytyi useampi mielipide, jossa mainittiin koulutuksen ja sitä kautta saadun tiedon ja heränneen kiinnostuksen vaikuttaneen suhtautumiseen kulttuuriperintöä kohtaan. Yhtenä vaikuttajana on nähty oma kiinnostus alan kirjallisuuteen. Innostus on voinut saada alkunsa

¹⁷¹ Puolamäki 2008, 61–63.

¹⁷² Hänninen 2013, 194–195.

yhdestä kirjasta, joka on motivoinut tutkimaan aihealuetta lisää. Kiinnostus kirjallisuuden näkyi asukkaiden kotona tehtyjen haastattelujen yhteydessä. Monessa kodissa oli paljon kirjallisuutta ja kodeissa saattoi olla varattuna oma huone kirjastoa varten. Kirjat sivusivat myös keskustelunaiheita ja niitä esiteltiin mielellään.¹⁷³

”Koulujen kautta tieto ja sitä kautta arvostus vaalia ja säilyttää vanhaa ja arvostaa kulttuurihistoriaa.” (KA)

”Tieto menneestä ja historiasta yleensä vaikuttaa elämäämme nyt ja myös meidän jälkeemme tulevien elämään. Historia on tärkeä osa sivistystä.” (KA)

”Ostin tällaisen kirjan (Så renoveras torp och gårdar), jota on Ruotsissa pidetty Raamattuna. Tämän kirjan jälkeen tiesin, että ei tästä kodista tule ollenkaan sellaista, jota olin ajatellut. Vaan tästä tulee jotain ihan toisenlaista. Olen tietysti lukenut paljon muutakin kirjallisuutta. Tämä oli se ensimmäinen ja tärkein, josta se lähti.” (HA01)

Käsityö ja käsillä tekemisen taito on ollut Suomessa entisajan yhteiskunnassa arvostettu taito, joka siirtyi mestarilta kisällille ja sukupolvelta toiselle. Porvoo oli jo keskiajalta lähtien kaupankäynnin ja käsityön keskus ja sen asema käsityöläiskaupunkina vahvistui 1700-luvulla.¹⁷⁴ Pitkä historiasta ulottuva käsityöläisperinne elää edelleen vahvasti kaupungin imagossa. Käsityöläistaidon arvostus esiintyi myös asukkaiden vastauksissa. Aineettoman kulttuuriperinnön siirtämistä seuraaville sukupolville muodollisen koulutuksen ja käsityöläistaitojen eteenpäin viemisen avulla piti yli 70 % lomakekyselyyn vastaajista hyvin tärkeänä. Käsityöläisyyttä arvostettiin ja kädentaitojen eteenpäin viemistä painotettiin vastauksissa. Koettiin myös, että riittävää käsityöläistaitoa ei enää ole siinä määrin, kuin sille olisi tarvetta. Tämä vahvistaa omaa näkökantaa koulutuksen merkittävyydestä aineettoman kulttuuriperinnön eteenpäin viejänä osana vanhan rakennuskannan suojeluprosessia. Kulttuuriperinnön vaalimisen ideologiaa, tietoa ja taitoa tulisikin levittää laajemmalle ryhmälle. Käsityöläisperinteen säilyttäminen ja siirtäminen uusille sukupolville olisi ensiarvoisen tärkeää, jotta jo olemassa olevaa ja säilynyttä kulttuuriympäristöämme voisi hoitaa sille kuuluvalla tavalla.

Haastateltavien yhteisenä mielipiteenä oli kulttuurihistorian ja historian opetuksen tärkeys kaikilla kouluasteilla varhaiskasvatuksesta myöhempisiin opintoihin. Omat kokemukset opiskelun kautta saadusta kulttuuriperintökasvatuksesta vaihtelivat haastateltavan iän ja paikkakunnan mukaan, jossa oli opiskellut. Osa alkujaan porvoalaisista haastateltavista kokivat, että paikallinen historia oli huomioitu melko hyvin opetuksessa. Opiskelun yhteydessä oli myös tutustuttu Porvoossa vaikuttaviin nimikkäisiin taiteilijoihin, joiden teokset ja työt olivat vaikuttaneet mielikuvaan Porvoosta, etenkin Vanhasta Porvoosta. Yhteneväisenä ajatuksena oli, että historian opetusta pitäisi olla enemmän kaikilla kouluasteilla. Yhtenä näkökulmana tuli esiin

¹⁷³ Kenttämuistiinpanot, 2022.

¹⁷⁴ Porvoon Museoyhdistyksen julkaisuja nro 8 2012, 12.

heterogeeninen opetuksen taso, jossa opettajan rooli ja merkitys painottuu hyvin paljon. Innostava opettaja on pystynyt vaikuttamaan kiinnostukseen rakennettua kulttuuriympäristöä kohtaan, ja sillä on ollut kauaskantoisia vaikutuksia.

”Se oli silloin kun opiskelin sisustusarkkitehdiksi. Silloin mulla oli sellainen opettaja, joka oli loistava. Se piti luentoja meille ympäri Helsinkiä ja hän osasi avata tätä rakennuskantaa. Me seistiin Espan puistossa ja opettaja kävi läpi, mitä varten ne talot on tällaisia. Se sai sen yhteiskunnallisen ja historiallisen näkökulman yhdistettyä sinne taustaan, että mitä varten se on tällainen ja mistä ne virtaukset tuli. Severistä se alkoi, ja se opetti lukemaan ympäristöä, että mistä mikäkin tulee ja mitä varten. Mun mielestä se on hirveen selkeä asia.” (HA07)

”No se olisi kyllä ehdotonta ihan kansakunnan identiteetinkin takia. Miten se laiva käännetään, se ei ole niin helppoa. Mutta se riippuu juuri opettajista, miten innostavia ne on. Ihan täysin.” (HA06)

Kuva 12. Pintakäsittelyalan opiskelijat maalaavat perinteisellä punamultamaalilla 1700-luvun taloa Vanhassa Porvoossa. (Kuva: Tanja Holmberg, 2018)

Tutkija Leena Rossin mukaan eri ikäkausilla on merkitystä siihen, kuinka ihminen suhtautuu ympäristöönsä. ¹⁷⁵ Lapsuuden ja nuoruuden kokemuksilla ja elämyksillä voi olla suurikin vaikutus siihen, miten ihminen hahmottaa ja arvottaa kulttuuriympäristöä. Varhaiskasvatuksen, sitä myöhempien opintojen sekä kotona opittujen traditioiden merkitys aineettoman kulttuuriperinnön siirtymisessä uusille sukupolville on tärkeää. Kulttuuriympäristön vaaliminen ja arvostaminen saa pohjaa lapsuuden kokemusten ja tulkintojen kautta. Kulttuuriympäristö esiintyy vuorovaikutuksellisessa prosessissa toiminnan kautta ja siihen on sitoutunut merkityksiä ja arvoja.

¹⁷⁵ Rossi 2010, 83.

Kun varhaiskasvatuksessa sekä lapsuuden ja nuoruuden kokemuksissa luodaan kiinteää suhdetta historiaan ja menneisyyteen ja kulttuuriympäristön arvostukseen, se kantaa hedelmää aikuisena antaen samalla ymmärrystä ja arvostusta kulttuuriperinnön suojeluun.

4.4.6 Tarvehierarkian muotoutuminen

Pohdin tässä luvussa Vanhan Porvoon asukkaan tarvehierarkiaa ja sen muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä kerätyn tutkimusaineiston pohjalta. Mitkä tarpeet täyttyvät vanhassa kaupungissa asuessa ja mitkä tarpeet puolestaan jäävät vajaaksi? Kyselylomakkeessa ja haastatteluissa selvitettiin asukkaan kokemuksia ja ajatuksia vanhassa talossa asumisen parhaista puolista, mutta myös puutteista, joita asukas koki asuessaan vanhassa talossa. Käytän näihin kysymyksiin vastaavaa aineistoa sekä jo aiemmin käsiteltyä aineistoa arvomaailmaan vaikuttaneista tekijöistä tarvehierarkian muodostamisessa. Havainnollistan tutkimusongelmaa suuntaa antavasti perinteisen Maslowin tarvehierarkia teorian avulla, jonka psykologi Aabraham Maslow julkaisi vuonna 1943 tutkimuksessaan *A Theory of Human Motivation*. Teoria painottaa tarvetta ja motiivia keskeisimpinä käsitteinään, jossa ihmisen tarve motivoi tiettyyn käyttäytymiseen. Tarvehierarkiaan vaikuttaa yksilöllisten erojen lisäksi perinteet ja ympäristö.¹⁷⁶ Ihmisen tarve tyydyttää tarpeensa tietyn hierarkkisen järjestyksen mukaan on kuvattu usein pyramidimallina, jossa pohjimmaisena kuvataan ihmisen perustarpeet ja pyramidin huipulla korkeimmat tarpeet. Pääsääntöisesti alemman tason tarpeet täytyy olla tyydytetty, jotta ihminen voi siirtyä eteenpäin. Alimmaisena ovat fysiologiset perustarpeet, toiselle portaalle sijoittuu turvallisuuden tarpeet ja kolmannelle sosiaaliset tarpeet. Neljännellä portaalla ovat arvostuksen tarpeet ja viimeisenä ovat itsensä toteuttamisen tarpeet. Neljä ensimmäistä porrasta vastaa Maslowin mukaan ihmisen puutetarpeeseen ja viimeinen vastaa kasvutarpeeseen. Myöhemmin Maslowin tarvehierarkiaan on lisätty kognitiiviset tarpeet, jotka liittyvät tiedon ja ymmärryksen lisäämiseen sekä uteliaisuuteen. Esteettiset tarpeet painottuvat tasapainon, kauneuden ja muodon etsimiseen sekä arvostukseen. Nämä ovat sijoitettu hierarkiassa vastaamaan kasvutarpeeseen alkuperäisestä mallista poiketen.¹⁷⁷

Vanhan Porvoon asukkaalle asumisen perustarpeet muodostuvat kodin tuomasta suojasta ja lämmöstä. Perustarpeisiin kuuluu myös toiselle portaalle sijoittuva turvallisuuden tarve, johon liittyy tasapainon ja pysyvyyden säilyttäminen. Turvallisuuden tunteeseen vaikuttaa tunne kuulumisesta johonkin, sitoutuminen asuinpaikkaan ja sitä kautta muodostunut kiintymys kotiseutuun. Kotiseudun merkitys painottuu yhtenä keskeisenä teemana asukkaiden vastauksissa. Ympäristön ja ihmisen

¹⁷⁶ Jerlang 2008, 275–276.

¹⁷⁷ Maslow's hierarchy of needs 2018, 1–7. Sähköinen lähde, viitattu 21.4.2022.

välinen suhde luo turvallisuuden kehikon. Ympäristön muuttumattomuus merkitsee pysyvyyttä. Koti on ihmisen lähintä ympäristöä ja sen merkitys turvan tuojana on huomattava. Ajatukseen kodista liittyy pysyvyys. Ranskalaisen filosofin Gaston Bachelardin mukaan sana koti sisältää jo itsessään ajatuksen siitä, että talo on inhimillistä arvoa. Tämä tarkoittaa sitä, että tila ei ole neutraalia ja geometrista tilaa, vaan se on asuttua ja elettyä tilaa, jonka tehtävänä on antaa ihmiselle suojaa ja turvaa. Hän vertaa kotia simpukankuoreen tai kehtoon, joka pitää ihmisen pystyssä elämän myrskyissä. Se on suljettu, suojattu ja lämmin tila, jonka arvo muodostuu sen tarjoamasta turvasta ja pysyvyyden tilasta.¹⁷⁸ Turva ja pysyvyys luovat kotoisuutta. Bachelardin ajatuksena on, että tilaan liittyvät pitkät oleskelut tekevät niistä käsin kosketeltavia ja muistot niistä ovat vankempia, mitä paremmin ne ovat juurtuneet tilaan. Ihminen voi palata tilaan ja siihen liittyviin muotoihin yhä uudelleen. Hän painottaa syntymäkodin merkitystä ihmisen elämässä. Ensimmäinen kotimme on Bachelardin mukaan kirjoittanut ihmiseen asumisen toimintojen hierarkian ja pysyy meissä unohtumattomana. Hän kuvaa, että ihminen on juuri tämän talon asumisfunktioiden diagrammi ja kaikki muut tulevat talot ovat vain muunnelmia perusteemasta.¹⁷⁹ Tällä hän viittaa siihen, että lapsuudenkotiin liittyvät muistot ovat juurtuneet syvälle ja kiintymys syntymäkotia kohtaan säilyy läpi ikäkausien. Muistoja siitä varjellaan läpi elämän jollain tasolla. Elämä seuraavissa taloissa ja kodeissa muokkaa eleitämme ja tottumuksiamme, mutta lapsuudenkodin tavat ovat syvällä muistissa.

Sukupolvien ja perinteiden vaikutus oli kyselytutkimuksesta ja haastatteluista saadussa aineistossa isossa roolissa. Aiemmilta sukupolvilta periytyvät traditiot, arvot ja tavat luovat turvallisuuden tunnetta. Ne tuovat tunteen jatkuvuudesta. Haastatteluissa ilmeni, kuinka tärkeää oli sekä aineettomien että aineellisten muistojen vaaliminen. Paikkakokemukseen liittyykin paljon käsityksiä ja tunteita, jotka ovat sidottuja menneisyyteen. Nämä henkilökohtaiset kokemukset ovat keskeisiä identiteetin hahmottumiselle. Paikkojen kautta ihminen voi kokea menneisyyden ja nykyisyyden rinnakkain.¹⁸⁰

Tarvehierarkiassa kolmannella tasolla on sosiaalisuus ja liittymisen tarve. Ihmisellä on tarve kuulua johonkin yhteisöön. Osalle vanhan kaupungin asukkaista yhteisöllisyys on yhä yhtenä tärkeänä osana omaa asuinympäristöä. Yhteisöllisyys on sidoksissa paikallisidentiteettiin, joka voi vahvistua yhteisöllisyyden kautta. Tämä vahvistaa myös kotiseutuun juurtumista ja kotiseututunnetta. Yhteisöllisyys liittyy myös ihmisen ja ympäristön väliseen suhteeseen. Asukkaan ja kodin välinen suhde sekä kodin merkitys vaikuttaa ihmisen näkemykseen suojelun tärkeydestä.

¹⁷⁸ Bachelard 2003, 22, 80–83.

¹⁷⁹ Bachelard 2003, 84–86, 94.

¹⁸⁰ af Forselles-Riska 2006, 218–219.

Arvostuksen tarve on tarvehierarkian neljännellä portaalla. Asukkaiden haastatteluissa ja kyselyn avoimista vastauksista voi päätellä, että nämä tarpeet tyydyttyvät. Oma kotiseudun ja asuinympäristön arvo ymmärretään. Historian ja eletyn elämän merkitys omassa kodissa korostuu. Historian läsnäolo arkipäivän elämässä luo jatkuvuuden tunnetta ja samalla merkitystä omalle osallisuudelle talon pitkässä historiassa. Sukupolvien kautta siirtyneet perinteet ja kulttuuriperinnön vaaliminen arvotetaan korkealle. Vanhan rakennuksen ainutlaatuinen tunnelma koetaan erittäin tärkeäksi. Vanha rakennus on samalla dokumentti menneisyydestä. Kotia ei mielletä pelkästään asuntona, vaan sillä on sielu. Käsityöläistaitoa ja kestäväää rakentamista arvostetaan, sekä pitkäaikaisia, hengittäviä ja luonnonmukaisia rakennusmateriaaleja. Tärkeää on myös, että koti ei edusta kertakäyttökulttuuria, vaan tukee kestäväää kehitystä.

"Tunnelma ja tietoisuus siitä, että on eletty ennenkin ja eletään meidän jälkeemmekin. Kaikki ei ole vain väliaikaista vaan seurausta ja jatkumoa menneestä." (KA)

"Tunnelma, ainutlaatuisuus, ylpeys olla osa kulttuurihistoriallisesti merkittävän kohteen tarinaa ja vaalia sen perintöä." (KA)

"Stämningen! Atmosfären! Historiens vingar som ständigt fladdrar!" (KA)

"Lämmin, kodikas tunnelma, vanha henki hyvää historian ja menneiden sukupolvien kautta. Mielestäni vanhassa talossa asuminen mahdollistaa sen, että voi itsekkin olla ja jakaa arvokasta kulttuuriperintöä." (KA)

"Att det är bra byggt för det har redan funnits över 200 år." (KA)

Kysyttäessä epämukavuuksia tai puutteita vanhassa talossa asumisessa ei osa vastaajista kokenut mitään epämukavuuksia. Niiden katsottiin kuuluvan vanhan talon ominaisuuksiin. Puutteista huolimatta asuminen Vanhassa Porvoossa koettiin etuoikeutena. Vastauksissa esiintyi ajatus, että se sisälsi myös vastuun säilyttää rakennusperintö tuleville sukupolville. Vanha talo on elämäntapa, jonka asukas on valinnut. Vastauksissa suurimmiksi puutteiksi nousivat asunnon vetoisuus, kylmät lattiat, epäkäytännölliset säilytystilat sekä suurehkot energia- ja remonttikustannukset. Epämukavuuksia löytyi myös ympäristöstä. Nämä koskivat liikennejärjestelyjä, kuten paikoitusta ja autoliikennettä. Turismi nostettiin esiin epäkohtana, toisaalta sen ymmärrettiin kuuluvan osaksi Vanhaa Porvoota. Asukkaiden esiin nostamat ympäristön epäkohdat ovatkin vanhan kaupungin haasteita päivittäin. Suuri määrä matkailijoita vuosittain, rakennusten muutostarve vastaamaan turismin lisääntymiseen ja sen asettamiin vaatimuksiin sekä kaupungin säilyttäminen elävänä ovat haasteita, jotka vaativat tasapainoilua.

"Asunnot saattavat joskus olla vähän epäkäytännöllisiä, mutta sen kanssa on helppoa elää, jos valinta on ollut oma." (KA)

”Epämukavuudet liittyivät lähinnä erilaisiin liikennejärjestelyihin, kuten paikoitukseen, autojen liikennöintiin kapeilla kaduilla yms.” (KA)

”Kylmiä varpaita, vetoa, modernit vempaimet kuuluu muualle.” (KA)

Viimeisenä tarvehierarkiassa on itsensä toteuttamisen tarve. Tarpeisiin kuuluvat itsensä kehittäminen, tiedon lisääminen ja henkinen kasvu, luovuus sekä estetiikka.¹⁸¹ Aineistosta voi päätellä, että ympäristön estetiikalla on paljon vaikutusta asukkaiden elämisen laatuun. Vanhan rakennuksen yksilöllisyys, persoonallisuus ja kauneus sekä sopusuhtaiset mittasuhteet koetaan arvokkaiksi ominaisuuksiksi. Kodissa näkyvä historiallinen kerrostuma ja ajan patina halutaan säilyttää. Esteettiset tarpeet tyydyttyvät ympäristön ja asumisen kautta. Tarpeet määrittyvät jokaisen ihmisen henkilökohtaisten esteettisten tulkintojen mukaan.

”Estetiken, historia och ansvaret.” (KA)

”Persoonallinen, kaunis ja sopusuhtainen koti. Jokaisessa on oma tunnelmansa ja henkensä, jota täytyy arvostaa ja kunnioittaa. Vanhat talot ovat lähtökohtaisesti kauniimpia ja tunnelmaltaan rauhallisempia asua.” (KA)

Aineettoman kulttuuriperinnön eteenpäin siirtäminen myös muodollisen koulutuksen kautta on yleisen mielipiteen mukaan vanhan kaupungin asukkaille tärkeää. Mielenkiinto alan kirjallisuuteen on monella vaikuttajana suojelun toteutumisessa. Haastatteluissa esiintyi yleisesti kiinnostus oman kodin historian ja sen eri vaiheiden selvittämiseen ja tutkimiseen. Perehtyminen yleissivistävään historiaan ja kaupungin paikallishistoriaan koettiin osana elämäntapaa.¹⁸² Harrastuneisuus ja mielenkiinto kodin kunnostamiseen ja ylläpitoon oli myös yleistä. Toisaalta kyselyn kautta esiintyi, että kodin ylläpito koetaan myös velvoitteena. Käsityöläisperinteitä halutaan oppia ja myös toteuttaa omassa kodissa.

”Minusta on hienoa, kun muutettiin tähän taloon, niin saatoin istua ja katsella jotain katonreunaa tai mitä tahansa pitkän aikaa ja miettiä mitä täällä on jossain vaiheessa tehty ja ketkä täällä on ollut. Tässä on sellainen sielu, että tässä voi istua ja miettiä kauan tekemättä yhtään mitään. Ja tämä ei koskaan valmistu ja täällä on koko ajan jotain, jota korjataan. Koko ajan ilmestyy jotain, mitä täytyy selvittää ja suunnitella korjausta.” (HA01)

”Osallisuus talon elämänkaareissa, talojen ja asuinalueen tunnelma, kiinnostus historiaa ja remonttihommiin.” (KA)

Arkkitehti Juhana Pallasmaan mukaan rakennuksesta heränneet tunteet ja niiden vaikutus perustuu tilan ja ihmisen väliseen kohtaamiseen. Toiminnalla on suurempi vaikutus tunnevaikutukseen kuin itse fyysisellä rakennuksella. Kotiutuakseen ihminen haluaa konkreettisesti muokata ympäristöä ja jättää siihen oman kädenjälkensä. Tämä

¹⁸¹ Jerlang 2008, 277.

¹⁸² Kenttämuistiinpanot, 2022.

lisää emotionaalista sitoutumista rakennukseen. Asuinympäristö, jonka ihminen on aikanaan rakentanut itselleen sellaiseksi, että se vastaa hänen elämäntapaansa ja tarpeisiin, säilyy elävänä, jos sen ominaisuuksia muokataan elämäntapoihin sopivaksi.¹⁸³ Asukkaan viihtyisyys on tärkeä näkökulma hyvän ja toimivan sekä suojelua tukevan ympäristösuhteen saavuttamiseksi.

4.5 Johtopäätökset

Vanhoiden puukaupunkien suojeluun ja sen toteutumiseen vaikuttavat monta tekijää. Vaikka kaavoituksen merkitys suojelutyössä korostuu, ja se vaikuttaa konkreettisella tasolla rakennusten säilyvyyteen, korostuu yksilön merkitys. Yksilön päätöksillä voi olla seurauksia pitkälle tulevaisuuteen, joten ihmisen ja ympäristön välinen vuorovaikutussuhde nousee merkittävään rooliin suojeluprosessissa.

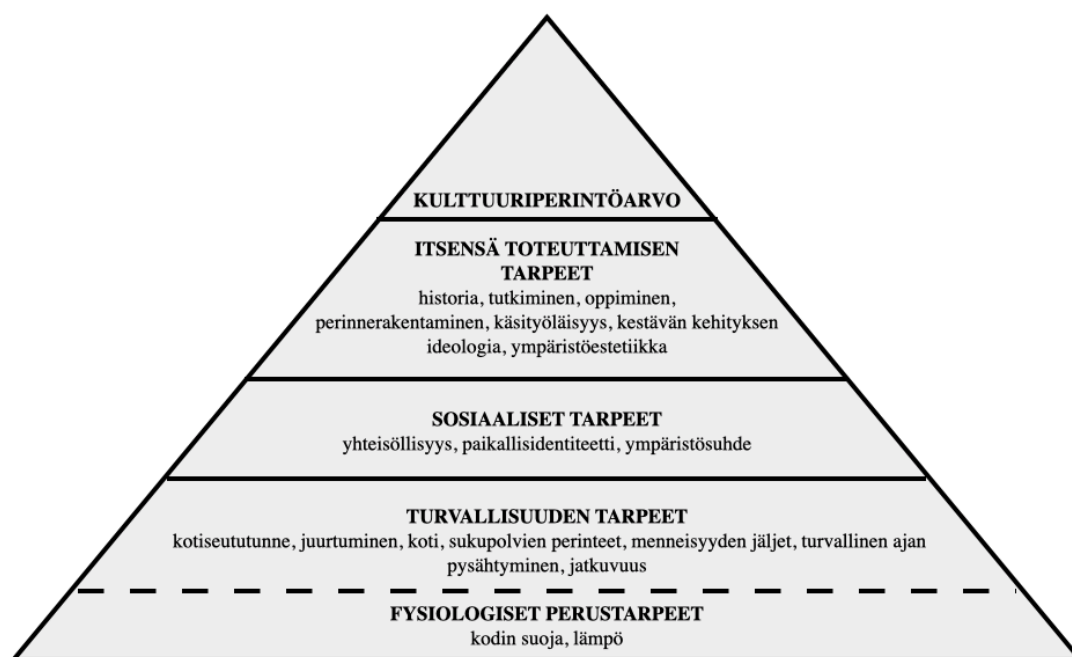
Tutkimusaineistosta hahmottuu kuva Vanhan Porvoon asukkaiden suojelunmyönteisyyden ja sen toteutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Ympäristön, perinteiden, yhteisöllisyyden, koulutuksen ja kotiseudun merkityksellä sekä paikallisidentiteetin rakentumisella on kaikilla ollut vaikutusta valintoihin ja rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämiseen perustuvien arvojen muodostumiseen. Yksilötason vaikuttimet määräytyvät tarpeiden, tunteiden ja ympäristön antamien merkityssisältöjen kautta. Sitoutuminen oman asuinympäristöön ja sen suojeluun on siis syntynyt itselle tärkeiden asioiden välityksellä. Tutkimuksessa nousevat vahvimmin esiin ympäristön vaikutus, aiemmilta sukupolvilta siirtyneet perinteet sekä kotiseudun merkitys. Rakennussuojelu koetaan erittäin tärkeäksi, ja sen toteutumiseen katsotaan voitavan vaikuttaa jollain tasolla omien arvovalintojen kautta.

Vanhan kaupungin asukkaiden tarvehierarkiaa pohdittaessa voidaan päätellä, että tarpeet tyydyttyvät pysyvyyden ja turvallisuuden tunteen, sosiaalisen tarpeen, arvostuksen ja itsensä toteuttamisen tarpeiden osalta. Asuinympäristön puutteet korvautuvat tarpeilla, jotka ylittyvät niin, että vanhassa kaupungissa koetaan asuminen mielekkääksi. Voidaan todeta, että Vanhassa Porvoossa aineellistuu yksilöllinen ja yhteisöllinen kulttuuriperintöarvo, joka nousee tarvehierarkiassa korkeimmalle. Vilkuna on määritellyt kulttuuriperintöarvoa käsitteenä objektin, yksilön ja yhteisörelevanssisten kontekstien kautta. Tällä viitataan siihen, että kohteella on riittävä merkitys yksilölle ja yhteisölle, jotta sitä arvostetaan niin paljon, että sitä halutaan säilyttää ja suojella. Yksilöllinen ja yhteisöllinen kulttuuriperintöarvo eriytyy ylhäältä annetusta viranomaisten määrittelemistä ja käytössä olevista rakennussuojelun arvoista.¹⁸⁴ Yksilöille tämä muodostuu henkilökohtaisten merkityssisältöjen kautta sekä jatkuvan

¹⁸³ Tuomi-Nikula & Karhunen 2007, 25–26, 33.

¹⁸⁴ Vilkuna, 2018.

ympäristön aineettoman ja aineellisen kulttuuriperinnön havainnoimisella. Vanhan kaupungin asukkaille Vanhan Porvoon status kulttuuriperintökohteena herättää ylpeyttä ja halua vaalia sitä. Paikallisidentiteetti on muodostunut elinympäristön lisäksi tietoisuudesta oman yhteisön juurista ja historiasta. Tunne kuulumisesta paikkaan on tärkeää. Turvallinen ajan seisahtuminen, menneisyyden ja nykyisyyden läsnäolo arjessa, jatkuvuus, mukana kulkevat sukupolvien perinteet ja niitä seuraavat muistot sekä yhteisöllisyys rakentavat Vanhan Porvoon kulttuuriperintöarvoa asukkaiden näkökulmasta. Ympäristön ja asukkaan välinen vuorovaikutussuhde, ympäristöestetiikka ja kestävä rakentaminen sekä tätä kautta kestävä kehitys tukevat arvot ovat osaltaan rakentamassa kulttuuriperintöarvoa. Sitoutuminen ympärillä olevaan kulttuuriperintöön koetaan niin tärkeäksi, että sen eteen ollaan valmiita hyväksymään joi-
tain asuin ympäristön puutteita. Vanhan Porvoon asukkaat jakavat tämän kulttuuriperintöarvon ja omilla valinnoillaan ja toimillaan osallistuvat ainutlaatuisen historiallisen kaupunkikuvan säilyttämiseksi seuraaville sukupolville.

Kuva 13. Hahmotelma Vanhan Porvoon asukkaiden tarvehierarkiasta mukaillen Maslowin teorian mallia. Kulttuuriperintöarvo rakentuu tarveperustan ylimmälle tasolle. (Kuva: Tanja Holmberg, 2022)

5 LOPUKSI

Tutkielmani on pyrkinyt löytämään vastauksia Vanhan Porvoon asukkaan arvomaailmaan vaikuttavista tekijöistä rakennussuojelun näkökulmasta katsottuna. Aihealue on hyvin laaja ja moniulotteinen. Tarkoituksena on ollut luoda kokonaiskuva ja kerätä uutta tietoa rakennetun kulttuuriympäristön suojeluun liittyvistä vaikuttajista yksilön tasolla. Jokaisesta arvomaailmaan vaikuttavasta aihealueesta ja tekijästä löytyy syvempi ulottuvuus, josta voisi muodostaa oman tutkimusaiheensa.

Empiirinen kenttätyö vanhan kaupungin asukkaiden kanssa on ollut hyvin antoisaa ja mielenkiintoista. On ollut ilo havaita, että asukkaat ovat ottaneet avoimesti vastaan tutkimuksen ja ovat osallistuneet aktiivisesti sen toteuttamiseen. Prosessin aikana on tullut selväksi, että Vanhan Porvoon asukkaat ovat sitoutuneet asuinympäristöönsä ja haluavat vaalia sen säilymistä. Vanhan kaupungin kodeissa on paljon tietoa, taitoa ja osaamista, ja ennen kaikkea kykyä nähdä ainutlaatuisuus omassa asuinympäristössään. Haluan myös kiittää Porvoon museota yhteistyöstä.

Lopuksi voi vielä todeta, että lait ja asetukset antavat pohjan suojelutyölle, mutta yksilön ja ympäristön välinen toimiva ja kokonaisvaltainen suhde korostuu suojelutyön toteutumisessa käytännön tasolla. Kuten Maire Mattinen toteaa artikkelissaan, on maamme rakennusperintö pitkälti yksityisten omistamaa, mutta rakennettu ympäristö on kaikkien yhteistä omaisuutta.¹⁸⁵ Säilyttämisen kulttuuri tulisi jalkauttaa osana luonnollista asumisen kulttuuria. Suomalainen puukaupunki ja puuarkkitehtuuri kuuluvat suomalaiseen sielunmaisemaan. Tämän kulttuuriperinnön säilyttäminen ja vaaliminen on kaikkien yhteinen asia.

¹⁸⁵ Mattinen 2013, 208.

LÄHTEET

KYSELYT

Tutkimuksen kyselylomake suomeksi ks. liite 2.

Tutkimuksen kyselylomake ruotsiksi ks. liite 3.

HAASTATTELUT

Tutkimuksen teemahaastatteluihin osallistuneet ks. liite 1.

MUISTIINPANOT

Emilia Saatsin ja Piritta Ernvallin puheenvuorot *Kokemuksia historiallisten puurakenteisten asutusalueiden kehittämisestä. Paikallisyhteisön osallistuminen -kansainvälisessä verkoseminaarissa 30.11.2021.* Seminaarin järjesti Koulutus kuntayhtymä OSAO. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Kenttämuistiinpanot. Havainnot haastattelujen yhteydessä ajalla 5.1.- 22.3.2022. Muistiinpanot tekijän hallussa.

von Bonsdorff, P. 27.10. 2020. *Ympäristö, taide ja filosofia.* Kulttuuriympäristön tutkimuksen lähtökohtia kurssin luento. Jyväskylän yliopisto. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Vilkuna, J. 11.9. 2018. *Oppiainenäkökulma: museologia.* Kulttuuriympäristö luento Jyväskylän yliopisto. Muistiinpanot tekijän hallussa.

KIRJALLISUUS

Aaltola, J. & Valli, M. 2007. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1.* Juva: WS Bookwell Oy.

Alasuutari, P., 2011. *Laadullinen tutkimus.* Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

af Forselles-Riska, C. 2006 *Menneisyyden muuttuvat paikat.* Teoksessa Knuuttila, S., Laaksonen, P. & Piela, U. 2006. *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu.* Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Bachelard, G. 2003. *Tilan poetiikka.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Ceginskas, V. 2013. *Mitä kulttuuriperintö merkitsee monikulttuurisessa ympäristössä kasvaneelle.* Teoksessa Tuomi-Nikula, O., Haanpää, R. & Kivilaakso, A. 2013. *Mitä on kulttuuriperintö?* Vantaa: Hansaprint Oy. 110,123.

Edgren, T. & Gardberg, C. 1996. *Borgå stads historia 1. Borgåtraktens förhistoria Medeltiden och 1500-talet.* Borgå: WSOY.

El Harouny, E. 2008. *Historiallinen puukaupunki suojelukohteena ja elinympäristönä: Esimerkkeinä Vanha Porvoo ja Vanha Raahe.* Osat 1–2. Oulu: Oulun yliopisto.

- Gardberg, C. 2000. *Gamla staden i Borgå. Bebyggelse och sociala miljöer intill mitten av 1800-talet*. Helsingfors: Tryckeri Nord Print Ab.
- Heikkilä, T., 2004. *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Hänninen, P. 2013. *Kulttuuriympäristökasvatusta ja kulttuuriperintökasvatusta sosiaalisesti*. Teoksessa *Kestävä kasvatusta-kulttuuria etsimässä*. Suomen kulttuuriperintökasvatuksen julkaisuja 6. Helsinki: Erweko Oy. 194-195.
- Hård af Segerstad, U. 1964. *Spaning mot forntid och framtid*. Teoksessa *Konstflitföreningen i Finland årsbok 1964*. Helsinki: Seitsenpainos Oy. 24.
- Jerlang, E. 2008. *Utvecklingspsykologiska teorier*. Stockholm: Liber AB.
- Kanerva, A. & Mitchell, R. 2015. *Elävää aineeton kulttuuriperintö*. Hankkeen loppuraportti. Cuporen julkaisut. Museovirasto.
- Kauppinen, H. 2009. *Kotipaikka, muuttajan kotiseutusuhteen rakentuminen*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Kinnunen, A. & Sepänmaa, Y. (1981). *Ympäristöestetiikka*. Mänttä: Ky Mäntän Kirjapaino.
- Kivilaakso, A. 2017. *Suojelevat sanat- Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä*. Turku: Turun yliopisto.
- Knuutila, S. 2008. *Kulttuuriperintö, arvot ja identiteetti*. Teoksessa *Venäläinen, P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen*. Suomen museoliiton julkaisuja 58. Helsinki: Suomen museoliitto. 13.
- Kärki, P. 2014. *Asuntorakentaminen 1800-luvulla*. Teoksessa *Suomen kaupunkirakentamisen historia 2*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Kirjapaino Livonia Print. 374-375.
- Lahdenvesi & Korhonen L. 2009. *Kulttuuriympäristöohjelma – miksi ja miten*. Ympäristöministeriö. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Lilius, H. 1985. *Suomalainen puukaupunki*. Denmark: Anders Nyborg, International Publishers Ltd.
- Lönnqvist, B., Kiuru, E. & Uusitalo E. 1999. *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Pieksämäki: Rt-Print Oy.
- Mattinen, M. 2013. *Kulttuuriympäristökasvatusta ja kulttuuriperintökasvatusta sosiaalisesti*. Teoksessa *Kestävä kasvatusta-kulttuuria etsimässä*. Suomen kulttuuriperintökasvatuksen julkaisuja 6. Helsinki: Erweko Oy. 208.
- Metsämuuronen, J. 2008. *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mietintö, Vanha Porvoo-työryhmä*, 1985. Ympäristöministeriö kaavoitus- ja rakennusosasto.
- Mäkelä-Alitalo, A. 2004. *Borgå stads historia 3:2, 1879-1918*. Borgå: WS Bookwell Oy.
- Mäntylä, I. 1994. *Borgå stads historia 2, 1602-1809*. Borgå: WSOY.
- Mårtenson, G. 1965. *Gamla Borgå*. Borgå: WSOY.
- Niemelä, E-K. 1970. *Vanhan Porvoon kiinteistötutkimus*. Porvoo: Porvoon kaupunki.
- Niukkanen, M. 2014. *Kaupunkirakentaminen Suomessa keskiajalla*. Teoksessa *Suomen kaupunkirakentamisen historia 1*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Kirjapaino Livonia Print. 56-58.
- Paasi, A. 2017. *Alueiden ja paikkojen identiteetti ja historia*. Teoksessa *Kotiseutu 2017*. Suomen kotiseutuliitto. 12-13.

- Piepponen, P. 1970. *Vanha Porvoo sosiaalisena yhdyskuntana*. Porvoo: Porvoon kaupunki.
- Porvoon Museoyhdistyksen julkaisuja nro 8. 2012. *Porvoo Design*. Porvoo: Painotalo tt-urex Oy Ab.
- Porvoon Museoyhdistyksen julkaisuja nro 9. 2013. *Louis Sparre-huonekalutaidetta*. Porvoo: Bookwell Oy.
- Puolamäki, L. 2008. *Perintönä ympäristö*. Teoksessa Venäläinen, Päivi (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja 58. Helsinki: Suomen museoliitto. 61-63.
- Rossi, L. 2010. *Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta - Miten voisi tutkia yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta*. Teoksessa Elore (ISSN 1456-3010), vol. 17-2/2010. Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. 80-81, 83.
- Rönkkö, E. 2012. *Kulttuuriympäristöselvitykset. Tieto, taito ja ymmärrys maaseudun ja maankäytön suunnittelussa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Sparre, L. 1979. *Det Gamla Borgå*. Borgå: Tryckeri- och tidnings Ab i Borgå.
- Sinkkonen-Tolppi, M. 2006. *Kotiseudulle kiinnittyminen nuorten elämän voimavarana*. Teoksessa Paikka, eletty, kuvitettu, kerrottu. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 148-151.
- Tuomi-Nikula, O. & Karhunen, E. 2007. *Kotina suojeltu talo- arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tuomi-Nikula, O., Haanpää, R. & Kivilaakso, A. 2013. *Mitä on kulttuuriperintö?* Vantaa: Hansaprint Oy.
- Vanhan Porvoon rakennustapaohje*. 2018. Porvoon kaupunki, kaupunkisuunnittelu.
- Venäläinen, P. 2008. *Kulttuuriperintö ja oppiminen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vilkka, H. 2007. *Tutki ja mittaa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vilkka, H. 2021. *Tutki ja kehitä*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Vilkuna, J. 2008. *Uusi museologia ja kulttuuriperinnön tulkinnat*. Teoksessa Venäläinen, Päivi (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja 58. Helsinki: Suomen museoliitto. 49-56.
- Vilkuna, J. & Vuorinen, P. 2015. *Yhtiöittäminen-valtion rakennetun kulttuuriperinnön haaksirikko?* Teoksessa Tahiti: taidehistoria tieteenä. 4.
- Tuomi, J. & Sarajärvi A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Jouni Tuomi, Anneli Sarajärvi ja Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi A. 2013. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Jouni Tuomi, Anneli Sarajärvi ja Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uuskallio, I. 2003. *Kaupunkiasumisen pyhät paikat-asuinalueiden arvostus Suomessa*. Teoksessa Rakennusperinnön tulevaisuus. Puheenvuoroja teemavuoden aiheista. Helsinki: Ympäristöministeriö. 39.

INTERNET LÄHTEET

- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rakennusperinnön suojelemisesta sekä laeiksi maankäyttö- ja rakennuslain 57 ja 166 §:n ja rikoslain 48 luvun 6 §:n muuttamisesta. Finlex. [Viitattu 21.1.2022].
<https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2009/20090101>
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain ja rikoslain 48 luvun 6 §:n muuttamisesta. Finlex. [Viitattu 24.1.2022].
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200182>
- Holmijoki, O., 2013. *Korjausrakentaminen Suomessa: rakennustekniset kustannukset*. Helsinki: Työterveyslaitos ja kirjoittajat. [Viitattu 28.2.2021].
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114847/Korjausrakentaminen_Suomessa.pdf?sequence=1
- Suomen perustuslaki 1999/731. [Viitattu 21.1.2021].
<https://www.oikeusasiamies.fi/fi/suomen-perustuslaki-2-luku>
- McLeod, S. A. 2018. *Maslow's hierarchy of needs*. [Viitattu 21.4.2022].
<https://canadacollege.edu/dreamers/docs/Maslows-Hierarchy-of-Needs.pdf>
- Mikkela, M., 2016. *Selvitys rakennuksen purkamislupakäytännöstä sekä rakennussuojelusta maakunta- ja yleiskaavoissa*. [Viitattu 28.2.2021, 7.3.2022].
<https://ym.fi/kulttuuriymparistostrategian-tuloksia>
- Laki rakennusperinnön suojelusta. 2010/498. [Viitattu 4.3.2022].
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498>
- Rakennushistorian selvitysopas. *Talon tarinat*. [Viitattu 9.3.2022].
<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/talon-tarinat-opas.pdf>
- Unescon kansainväliset kulttuuriperintösopimukset. Museovirasto. [Viitattu 21.1.2022]. <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia>
- Uppslagsverket Finland. Svenska folkskolans vänner rf. [Viitattu 25.3.2022].
<https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045-Borgaa>
- Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta. 47/2013. Artikla 2. Finlex. [Viitattu 21.1.2022, 6.2.2022].
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2013/20130047/20130047_2
- Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. 22.12.2009. Museovirasto. [viitattu 29.2.2021].
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1530
- Vilkuna, J. *Maailmanperinnöstä, rajoista ja muustakin*. Struve ketju hanke 2017–2018. [viitattu 31.1.2022].
<https://peda.net/jyu/okl/hankkeita/unesco/sk2/asiantuntijaluennot/jannevilkuna>

LIITTEET

LIITE 1 Haastateltavat ja kyselylomakkeeseen vastanneet

Haastateltavia identifioivien koodien selitykset sitaattien yhteydessä

HA = Haastatteluun osallistunut Vanhan Porvoon asukas

HEA = Haastatteluun osallistunut entinen Vanhan Porvoon asukas

KA = Kyselylomakkeeseen vastannut Vanhan Porvoon asukas

Jokainen haastateltava on numeroitu omalla järjestysnumerolla

(Esim. HA01 tarkoittaa, että kyseinen sitaatti on Vanhassa Porvoossa asuvan haastateltavan antama. KA tarkoittaa, että sitaatti on kyselylomakkeen avoimista vastauksista poimittu).

Haastateltavat ja haastattelupäivät

(HA01) Vanhan Porvoon asukas, 5.1.2022

(HA02) Vanhan Porvoon asukas, 8.1.2022

(HEA03) Vanhan Porvoon entinen asukas, 9.1.2022

(HA04) Vanhan Porvoon asukas, 11.1.2022

(HA05) Vanhan Porvoon asukas, 13.1.2022

(HA06) Vanhan Porvoon asukas, 2.2.2022

(HA07) Vanhan Porvoon asukas, 11.2.2022

(HA08) Vanhan Porvoon asukas, 15.2.2022

(HA09) Vanhan Porvoon asukas, 22.2.2022

(HA10) Vanhan Porvoon asukas, 22.3.2022

Tutkimuskysely Vanhan Porvoon asukkaille

Hei Vanhan Porvoon nykyinen tai entinen asukas!

Olen Tanja Holmberg ja opiskelen Jyväskylän yliopistossa Kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriohjelmassa. Olen koulutukseltani mm. rakennuskonservaattori ja työskentelen tällä hetkellä pintakäsittelyalan opettajana. Teen opinnäytetyötä, jonka aihealueena on rakennettu kulttuuriympäristö ja sen säilyttäminen. Tutkimuskohteena on Vanha Porvoo. Asun Porvoossa Pappilanmäellä ja kiinnostukseni tutkimusaiheeseen on syntynyt vuosien varrella. Taustani rakennuskonservaattorina ja pintakäsittelyalan opettajana ovat osaltaan vaikuttaneet aiheen valintaan.

Vanha Porvoo kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin ja kansallismaisemien luetteloon ja se on ainutlaatuinen asuin ympäristö Suomessa. Vanha Porvoo ja sen säilyttäminen historiallisesti arvokkaana kulttuuriympäristönä kohtaa edelleen uusia haasteita. Kuinka saadaan nykypäivän vaatimukset ja arvot sovitettua yhteen ainutlaatuisen kulttuuriympäristön kanssa? Tämä on ollut lähtökohtani opinnäytetyössäni. Tutkimuskohteeksi olen valinnut Vanhan Porvoon asukkaat juuri tämän asuin kohteen ainutlaatuisuuden vuoksi. Tavoitteena on saada tietoa mitkä tekijät vaikuttavat ihmisen arvomaailmaan ja suhtautumiseen vanhan rakennuskannan suojelun näkökulmasta.

Aloitin tutkimukseni tällä kyselylomakkeella ja tarkoitukseni on jatkaa tutkimusta haastattelujen avulla. Tämän kyselyn vastaukset käsitellään luottamuksellisesti eikä vastaajien tietoja kerätä kyselyn yhteydessä. Tutkimusaineisto kerätään ainoastaan tutkimukseen, johon tämä saatekirje liittyy. Aineiston numeraalisen tallentamisen jälkeen vastauslomakkeet hävitetään. Haastatteluista saatava aineisto tulee olemaan tärkeä osa tutkimusta ja toivoisin osallistumis innokkuutta päästä vaikuttamaan tutkimukseen ja tukea samalla kulttuurista kestävyyttä.

Kyselyyn osallistuvien vastaajien kesken arvotaan 100 euron suuruinen lahjakortti vanhan kaupungin liikkeisiin. Arvonta tapahtuu lähettämällä tekstiviesti halukkuudesta osallistua arvontaan alla olevaan numeroon. Arvonta suoritetaan 17/10/2021 satunnaisella tietokonearvonnalla osallistujien kesken.

Tutkimus valmistuu kesällä 2022. Vastaan tutkimusta koskeviin kysymyksiin puhelimitse (040 7487003) tai sähköpostitse tanja.holmberg@careeria.fi Voit olla yhteydessä sähköpostitse tai puhelimen välityksellä, jos olet kiinnostunut osallistumisesta haastatteluun.

Taustatiedot

Minkä ikäinen olet?

- <18
- 19-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- 61-70
- >70

Äidinkieleni on:

- suomi
- ruotsi
- Other: _____

Kuinka kauan olet asunut Vanhassa Porvoossa?

- 0-2 vuotta
- 3-5 vuotta
- 5-9 vuotta
- 10-15 vuotta
- 16-20 vuotta
- yli 20 vuotta

Kuinka monennen sukupolven asukas olet Vanhassa Porvoossa?

- 1
- 2
- 3
- 4 tai enemmän

Asuntomuoto, jossa asun, on:

- omistusasunto
- vuokra-asunto
- työsuhdeasunto
- muu

Kotini on:

- 1700-luvulta
- 1800-luvulta
- 1900-1930 -luvulta
- 1940-1960 -luvulta
- 1970 -2000 -luvulta
- 2000-luvulta eteenpäin

[Back](#)

[Next](#)

[Clear form](#)

Mielipiteesi

Kuinka tärkeäksi koet vanhan rakennuskannan säilyttämisen?

- ei lainkaan tärkeä
- vähemmän tärkeä
- suhtaudun neutraalisti
- melko tärkeä
- erittäin tärkeä

Kuinka suuri on mielestäsi oma vaikutuksesi vanhan rakennuskannan säilyttämiseen?

	1	2	3	4	5	
Hyvin vähäinen	☐	☐	☐	☐	☐	Erittäin suuri

Mitkä näistä vaihtoehdoista koet tärkeimmiksi tekijöiksi, jotka ovat vaikuttaneet suhteeseesi säilyttää ja vaalia vanhaa rakennuskantaa? Voit valita useamman vastauksen.

- ympäristön vaikutus
- yhteisöllisyyden merkitys, esim. naapureiden tai muiden vanhan kaupungin asukkaiden kautta saatu vaikutus
- koulutuksen ja opiskelun kautta saatu tietotaito (varhaiskasvatuksesta lähtien myöhempisiin opintoihin)
- oma kiinnostus alan kirjallisuuteen
- aikaisempien sukupolvien ja perinteiden vaikutus
- kotiseudun ja paikallisidentiteetin merkitys (kotiseudun voi myös määritellä paikaksi, jonka kokee kodikseen)
- Muu

Mitkä/minkä ylläolevista vaihtoehdoista koet tärkeimmäksi tekijäksi, joka on vaikuttanut suhtautumiseen vanhoihin rakennuksiin? Voit kertoa vapaasti ajatuksiasi.

Your answer

Kuinka tärkeäksi koet aineettoman kulttuuriperinnön siirtämisen seuraaville sukupolville? (muodollisen koulutuksen ja käsityöläistaitojen eteenpäin viemisen avulla) Aineettomaan kulttuuriperintöön kuuluu : 1. Esim. suullinen perinne, joka periytyy perheissä ja yhteisöissä sukupolvelta toiselle epämuodollisen oppimisen piirissä. 2. Muodollinen koulutus joka toteutuu koulutusjärjestelmän kautta.

	1	2	3	4	5	
Ei tärkeä	☐	☐	☐	☐	☐	Hyvin tärkeä

Koetko vanhan rakennuksen kunnostamisen ja ylläpidon haastavaksi rakennussäädösten ja rakennusvaatimusten vuoksi?

	1	2	3	4	5	
Erittäin haastava	☐	☐	☐	☐	☐	Hyvin helppoa

Mitä parhaita puolia koet vanhassa talossa asumisessa?

Your answer

Mitä epämukavuuksia olet valmis sietämään, kun asut vanhassa talossa?

Your answer

Oletko halukas osallistumaan haastatteluun? Lähetä tässä tapauksessa tekstiviesti Tanja Holmbergille numeroon 040 748 7003 tai sähköpostia osoitteeseen tanja.holmberg@careeria.fi

Kyllä

Ei

Back

Submit

Clear form

LIITE 3 Kyselylomake ruotsiksi

Enkät till invånare i Borgå Gamla Stad

Hej nuvarande eller före detta invånare i Borgå Gamla Stad!

Mitt namn är Tanja Holmberg och jag studerar vid Jyväskylän Universitets magisterprogram inom kulturomgivning. Min utbildning är bl.a. byggnadskonservator och jag jobbar som ytbehandlings lärare. Jag gör mitt slutarbete med temat "kulturomgivning och dess bevarande". Jag bor i Prästgårdsbacken i Borgå och under årens lopp har mitt intresse för forskningsområdet vuxit fram. Min bakgrund som byggnadskonservator och ytbehandlings lärare har delvis påverkat mitt ämnesval.

Gamla Borgå hör nationellt till det mest betydande byggnads kulturomgivningar och är en unik boendemiljö i Finland. Bevarandet av Gamla Borgå som en historiskt värdefullt kulturomgivning konfronteras fortfarande med nya utmaningar. Hur kan nutida byggnadskrav och värderings passa ihop med den unika levnadsmiljön? Detta är utgångspunkten för mitt slutarbete. Som forskningsområde har jag valt invånarna i Borgå Gamla Stad p.a.g. den unika miljö vi lever i. Min målsättning är att få information om vilka faktorer so påverkar människans värderingar och inställning till gamla byggnader och dess bevarande och skyd.

Jag börjar min utredning med denna enkät och jag har för avsikt att utföra intervjuer efter att enkätsvaren är klara. Svaren i denna enkät behandlas anonymt och i denna enkät samlas personlig information inte in (se skilt om du vill delta i utlottningen). Forskningsmaterialet samlas endast in för forskningsändamål till vilket detta följebrev ingår. Efter att resultaten har kvantifierats förstörs all enkätinformation. Jag hoppas på ett högt deltagande i intervjuerna eftersom detta utgör en mycket viktig del av forskningen och bidrar markant till kulturell hållbarhet.

Det lottas ut ett presentkort till affärerna i Gamla Stan med ett värde på 100 euro mellan alla deltagare i denna enkät. För att delta i utlottning ber jag er skicka ett textmeddelande till nummret nedan. Utlottningen sker 17/10/2021 med hjälp av ett slumpmässig datorval.

Forskningen blir klar våren 2022. Jag svarar på frågor gällande enkäten på nummret 040 7487003 eller per e-post tanja.holmberg@careeria.fi. Du kan vara i kontakt per telefon eller e-post om du är intresserad att delta i intervjun.

Bakgrunds information

I vilken ålder är du?

- <18 år
- 19-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- 61-70
- >70
- Other: _____

Mitt modersmål är:

- finska
- svenska
- Other: _____

Hur länge har du bott i Borgå gamla stan?

- 0-2 år
- 3-5 år
- 5-9 år
- 10-15 år
- 16-20 år
- Över 20 år
- Other: _____

Hur många generationer representerar du i Borgå gamla stan?

- 1
- 2
- 3
- 4 eller fler
- Other: _____

Hur många generationer representerar du i Borgå gamla stan?

- 1
- 2
- 3
- 4 eller fler
- Other: _____

Bostadsform som jag bor i är:

- ägande
- hyresbostad
- bostadsförmån / tjänstebostad
- Other: _____

Mitt hem är från:

- 1700-talet
- 1800-talet
- 1900-1930 -talet
- 1940-1960-talet
- 1970-2000-talet
- 2000-talet eller nyare
- Option 4

[Back](#)

[Next](#)

Page 2 of 3

[Clear form](#)

Din åsikt

Hur viktigt uppfattar du det att bevara gamla byggnader?

- inte alls viktigt
- mindre viktigt
- förhåller mig neutralt
- relativt viktigt
- mycket viktigt

I vilken mån anser du att du kan påverka bevarandet av gamla byggnader

- 1 2 3 4 5
- Mycket begränsad Inte överhuvudtaget begränsande

Vilka av de följande faktorer har påverkar din syn på värdet och uppehåll av gamla hus? Du kan välja flera alternativ

- omgivningen i sig
- samhörighet i min omgivning som t.ex. grannar och andra i stadsdelen
- genom skolan och utbildning (från grundskolan eller senare)
- eget intresse genom litteratur och forskning
- via tidigare generationer och traditioner
- hembygdens och lokalidentitetens betydelse (till hembygd räknas även var man bor eller uppfattar som sitt hem)
- Något annat
- Other: _____

Vilket/vilka av ovannämnda alternativ uppfattar du som viktiga som har påverkat din inställning till gamla byggnader? Berätta fritt din åsikt

Your answer _____

Hur viktigt anser du det att överföra kulturarvet vidare till nästa generationer (med hjälp av formell utbildning och handarbete) ? Till kulturarvet hör 1. t.ex. muntlig informell överföring av information och kunnande. 2. Formell utbildning och skolning i utbildningssystemet.

1 2 3 4 5

Inte alls viktigt Mycket viktigt

Uppfattar du restaurering och bevarande av gamla byggnader svår p.g.a. byggnadsreglering och -krav?

1 2 3 4 5

Mycket begränsande Inte alls begränsande

Vad är det bästa med att bo i en gammal byggnad?

Your answer

Vilka obekvämligheter är du färdig att utstå för att bo i en gammal byggnad?

Your answer

Vill du delta i en intervju som fortsättning till denna enkät? Ta i så fall kontakt med Tanja Holmberg på nummret 040 748 7003 eller skicka e-post till adressen tanja.holmberg@careeria.fi

- Ja
- Nej

Back

Submit

Page 3 of 3

Clear form